

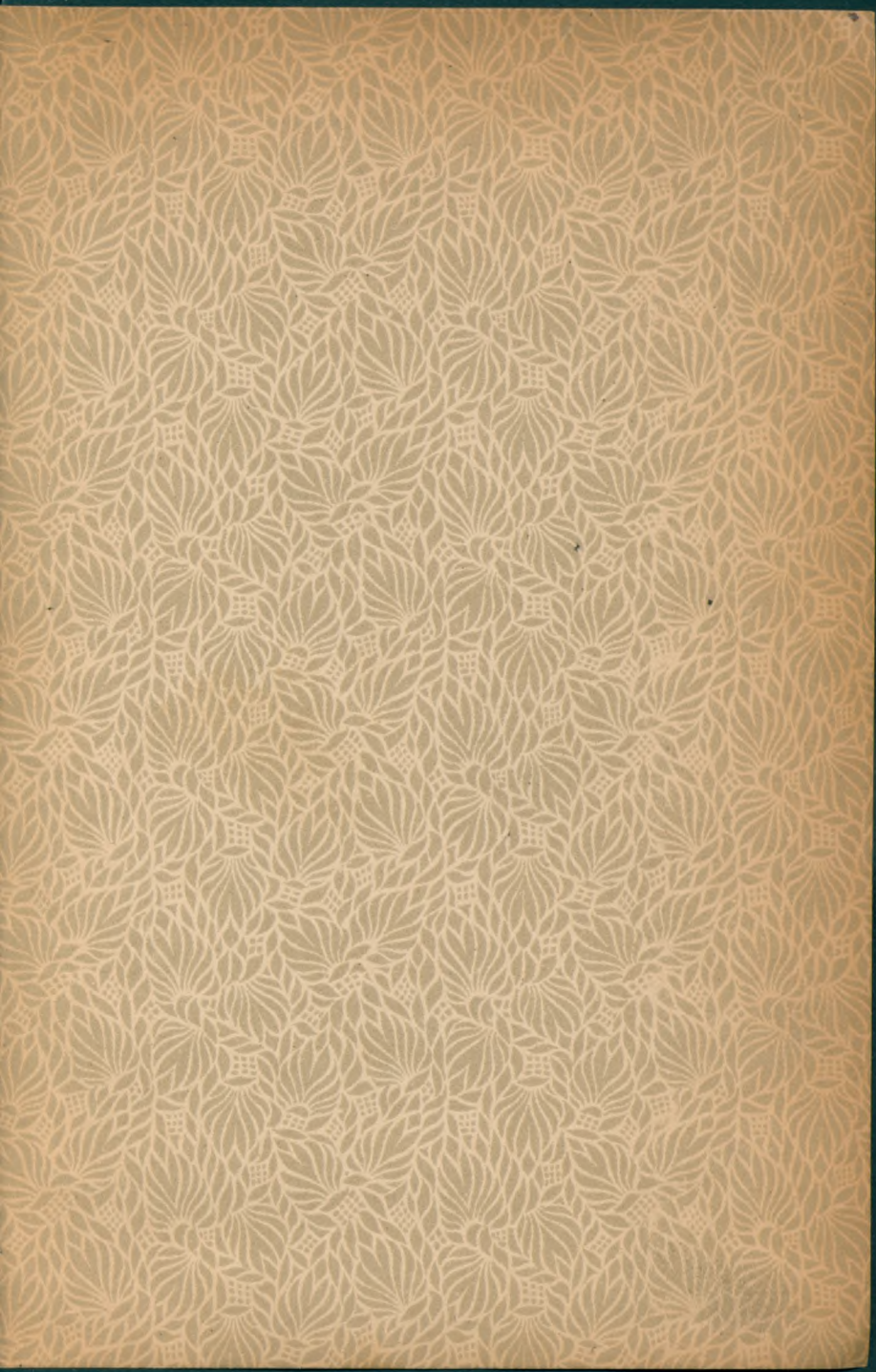

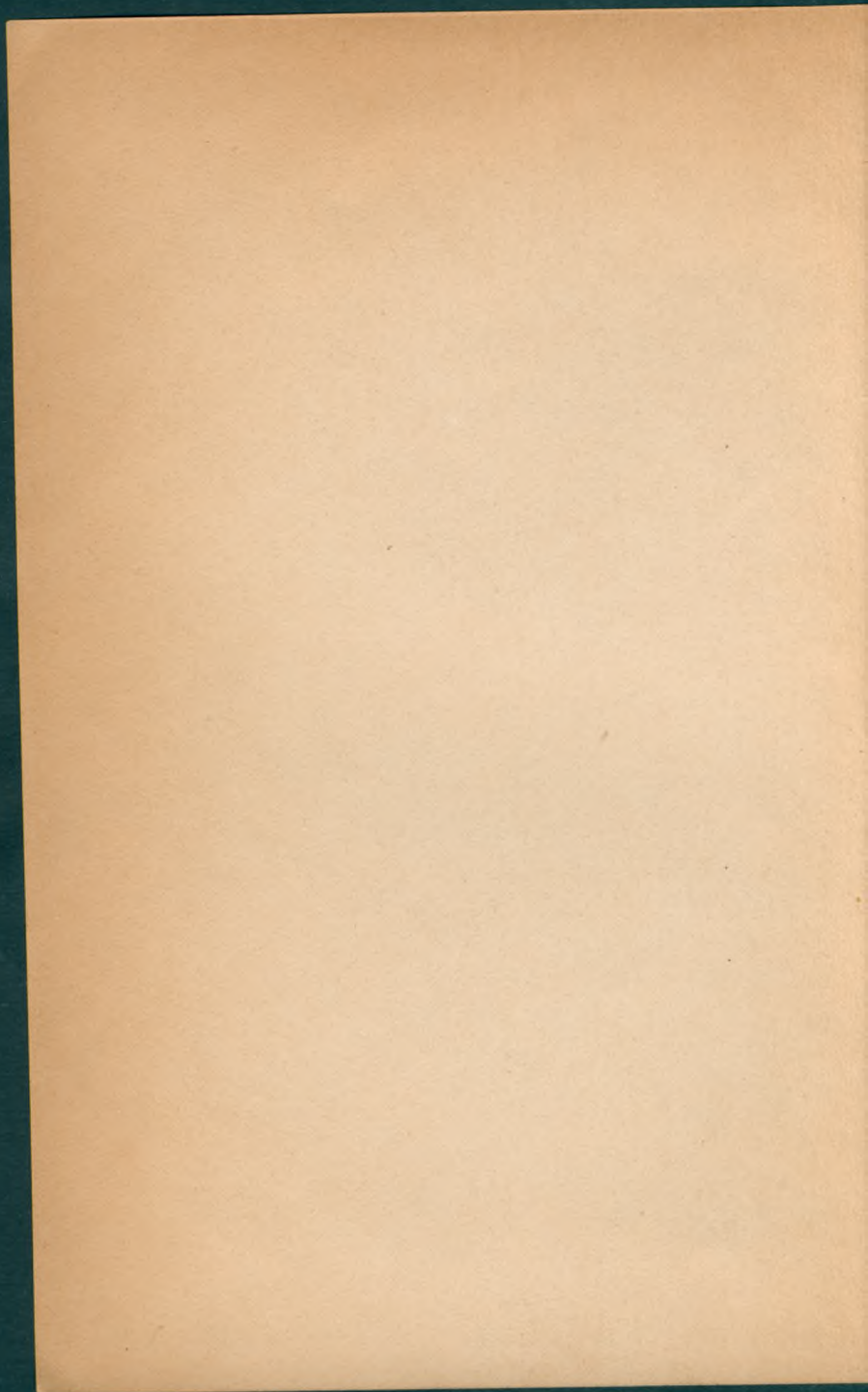
HERCZEG FERENC
A FEHÉR
PÁVA

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

ETR -
310/31.

HERCZEG FERENC MUNKÁI

A FEHÉR PÁVA

HERCZEG FERENC
MUNKÁI

A fehér páva

Kisvárosi történet

MAGYART A
MAGYARNAK

BUDAPEST, 1911
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

HERCZEG FERENC

A fehér páva

Kisvárosi történet

MAGYART A
MAGYARNAK

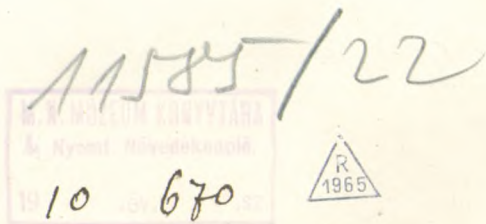

BUDAPEST, 1911
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA.

~~P. o. hung.
83020
26~~

Minden jogot fenntartunk.

Bevezetés.

Tíz esztendővel ezelőtt — ma 1909-ben élünk, ugyebár? — nem volt még vasútja Varjas városának. A kis város ugyan alig esik ötven-hatvan kilométernyire Budapesttől, az utak azonban mindenkor igen rosszak voltak és így Varjas a valóságban távolabb volt, mint Szeged, vagy akár Kolozsvár. A varjasiak sohasem voltak kapaszkodók, országos emberek nem igen kerültek ki közülük és így nem is volt sok keresni valójuk odafönn. A városuk, ha kicsi fészek volt is, az ő szemükben a világ közepe volt és jól megélt a maga emberségéből, akár egy középkori kis köztársaság, vagy a nagy óceán egy félreeső szigetországa. Központja volt az egész gazdag Topoly völgyének és tizenöt falu parasztsága járt be a vásárookra. Ezek mind a varjasi kereskedő urak adófizető jobbágjai voltak.

Ha varjasi emberek Budapesten jártak, hazaérkezésük után nem győztek eleget sopánkodni a fővárosi

lármán és az ottani drágaságon. A villámos vasút éjfélig zakatol, egy tojás ára pedig három-négy krajcár.

Ez az utóbbi adat valósággal dühbe hozta a varjasi gazdasszonyokat. Hogy vannak emberek, akik télen-nyáron Budapesten laknak, hallgatják az örökös lármát és mindig négy krajcárjával veszik a tyúktojást, az a varjasiak szemében oly rejtelmes jelenség volt, melyre senki sem tudott kielégítő magyarázatot adni. Emlegették ugyan, hogy a pestiek nem igen főznek otthon, inkább korcsmában esznek és aludni is többnyire nappal szoktak, ez azonban nem volt magyarázat, ha becses megfigyelésszámba mehetett is. Úgy kell lenni mégis, hogy a budapestiek démoni ügyességü felekezett, mely egyebek között ahhoz is ért, hogy keresztül bujjon az egyszeregy vaskerítésén. E gyanús képességükért azonban senki sem irigyelte és senki sem becsülte őket Varjason.

Az állandó összeköttetést a fővárossal a kereskedelmi ügynökök és az egyetemi hallgatók tartották fön. Az ügynökökkel szívesen kötöttek üzletet a varjasiak, egyébként azonban nem vették komolyan az ilyen jött-menteket. Azok persze egyre a hiányzó vasutat emlegették. Ők egy napi keserves kocsikázás után döcögtek le Varjasra, pedig ha gyorsvonat járna, akkor egy ujságolvasásba kerülne az egész út. A varjasi kereskedő uraknak azonban volt egy különös, fölényes mosolyuk a reform-ügynökök számára. A mosoly körül-

belül ezt jelentette: Persze, persze, hogy aztán a pesti cégek kiszipolyozzák az egész Topolyságot!

A kereskedőknél is nagyobb ellenségei voltak a vasútnak a talyigások. Azok vasvillára kaptak, ha valaki a gőzkocsit emlegette. Pedig szavuk volt a külső soron.

Az egyetemi hallgatók — rendszerint csak hárman, négyen voltak fönn egyszerre — mind vasútpártiak voltak. A fiúk, ha hazajöttek vakációra, furcsa pesti szabásu ruhákat és még furcsább nézeteket hoztak magukkal. Szidták a varjasi kövezetet és a villágítást, nem kevésbé a polgármestert és a rendőrkapitányt, sűrűn emlegették a modern kort és a haladást. Ha azután mint diplomás emberek tértek meg, egy ideig még bosszantották polgártársaikat a pesti ruháikkal, meg a reformötleikkel, egy-két esztendő múlva azonban lekopott róluk mind a kettő, a fiúk meghíztak és elcsendesedtek, megbecsülték a polgármestert, összetegeződtek a városi kapitánnyal, szóval szakaszott olyan varjasiak lettek, mint a többiek.

Ha a nyílt színvallásig nem is jutottak el, azért tíz esztendővel ezelőtt már két érzelmi táborba sorakoztak a varjasiak: a vasutasok és a talyigások táborába, ahogyan tréfásan nevezték egymást.

Egyelőre a kis város még ravasz mosollyal az ajkán folytatta Csipkerózsza-álmát. Ha történetesen a lánchidas fővárosról álmodott, akkor pillanatnyi han-

gulatához képest két különböző Budapest jelent meg előtte, vagy a vasutasoké, vagy a talyigásoké. Az egyik az ifjúság dicsőségében ragyogó metropolis, a magyar király, a szuverén országgyűlés, a nemzeti kultúra székhelye, Európa legszebb városa, a magyarság büszkesége és reménysége. A másik a lármás, mocskos házrakás, idegen, veszedelmes emberek tanyája, honnan festett haju nők és mesés szemérmertlenségű férfiak özönlenek szét az országban.

Az igénytelen események, melyeket elmondani fogunk, abban az időben adták elő magukat, midőn a kis Varjas nagyhirtelen fölriadt és végleg fölébredt százesztendős álmából.

I.

Hogy mi köze Varjas város nevének a varjúhoz, azt nem tudni. Bizonyos azonban, hogy ősszel és télen sehol a világon nem látni annyi varjút, mint a Topoly völgyében. Ősszel olykor hihetetlen nagy számmal vonulnak a folyó fölött, mintha fekete hópolyhek kavarnának a ködös égen. Télen pedig ellepik a kopasz akácfákat és kétségbeesett, gyáva károgással siratják sorsukat.

De ki gondol most ködre, télre? A korai nyár tüzes fényözönt borít Varjas városára és az egész zöld Topoly-völgyre.

A varjasi Kossuth Lajos-utcán, melyet egyébként mindenki csak főutcának nevez, egy büszke tartású, öreg magyar ment végig. Karneolgombos, szürke magyar ruhát és fényesre kefélt csizmát viselt. Igen szép aggastyán volt, jól esett ránézni a dús ezüst hajára és a nemes vágású, piros árcára. Ha ránézett az ember,

azokra a régi könyomatokra gondolt, melyek hazafia-
kat és mártirokat ábrázolnak és melyeknek szemlélése
fenkölt és meghatott érzéseket ébreszt. Az öreg úr ezt
alkalmasint tudta is, mert bizonyos kacérsággal stili-
zálta külsejét. A cérnagombos, hófehér vászoningén
aranyrojtos nyakkendőt viselt, a nyitott dolmánya alatt
nyakbavető aranylánc fénylett, a kezében pedig meggy-
pirosra szívott, karcsú tajtékipipát tartott.

A szép öreg Ábel Péter volt, Varjas város ország-
gyűlési képviselője. A Házban állandó irigység tárgya,
mivel az övé volt az ország leghűségesebb kerülete. A
kiegyezés óta mindig egyhangú választása volt. Az öreg
úr arról is nevezetes volt, hogy sohasem szólalt még
föl a képviselőházban. Méltóságos módon hallgatag
férfiú volt és alkalmasint ennek a tulajdonságának kö-
szönhette, hogy Deák Ferenc valamikor a barátságára
méltatta. A haza bölcse a nagy alkotások napjaiban
szükségét érezte, hogy egyik-másik tervét beszéd köz-
ben kidolgozza és Ábel Péternél jobbizlésű és tapin-
tatosabb hallgatója nem volt az országban. Ábel volt a
tisztá verem, melyben a nagy férfi a maga termésének
fölöslegét elrakta.

Péter úr törvényhozói tevékenysége mostanában
abban merült ki, hogy mint násznagy és keresztapa
emelte a varjasi családi ünnepek díszét. Amellett azon-
ban mindig meg tudta óvni állásának tekintélyét, mely-
től maga is át volt hatva, akár a miséző pap, a választói

pedig bizonyos hazafias meghatottságot éreztek, valahányszor szemtől-szembe látták.

— Péter bácsi!

Egy csengő női hang szólította a nevén. Az öreg megfordult. Az arca földerült.

— Jó napot, kis leány!

A *kis leány* fél fejjel magasabb volt, mint Ábel Péter. A profilja hasonlított az öreg úr büszke, nemes és finom arcélére. A szeme azonban nem hasonlított senkiére, hanem egészen egyéni, csodálatos tűzű szem volt. A leány, aki egyébként is igen szép és előkelő teremtés benyomását tette, már lehetett vagy huszonkét, talán huszonnégyszáz esztendő is. A neve Ábel Mariska volt. Gyermeke volt Ábel Pálnak, Péter úr fivérének.

— Honnan jössz? — kérdezte Péter úr, akit szokatlan módon élénkké tett kedvencének társasága.

— A temetőben voltam. Ma van szegény jó édesmama halálának évfordulója. Aztán benéztem Miklós bácsihoz és Etelka nénihez.

— Hogy van Miklós? Megbékült már Etelkával?

— Dehogyan! Egy szobában találtam őket, de most sem beszélnek még egymással. Miklós megkért, csináljam ki Etelka néninél, hogy a reggeli kiflijét adja neki egészben. Etelka ugyanis mindig apró darabokra vágdalja és Miklós ezt utálja.

— És sikerült kicsinálni?

— Nem sikerült. Etelka azt mondja, annak úgy kell lenni. Hogy mért, azt nem mondta meg.

A harmadik testvér, Ábel Miklós szomorú rabsága olyan régi keletű és megszokott dolog volt a családban, hogy egyikük sem vette nagyon komolyan. Mariska a nagybátyja karja alá fűzte keztyűs kezét. Összevágó léptekkel mentek végig a főutca keskeny téglajárdáján. A szépségükkel, a nemes és öntudatlan büszkeségükkel, az egész lényüket jellemző tartózkodásukkal mind a ketten erősen arisztokratikus benyomást tettek.

— Egészen elfuladok az akácvirág-illattól, pedig nagyon szeretem! — mondta a leány.

Hogy, hogy nem, az öreg úr most vette csak észre, hogy akácníylás ideje van. Pedig Varjason ez fontos időszak volt, mert a főutca teli volt öreg akácfákkal és ilyenkor az egész város menyasszonyi díszbe öltözött.

Varjas különben ócska, de rendes kis város volt. A Grassalkovich hercegek valamikor itt is urak voltak és kis kastélyt építettek maguknak a főutcán, a mai városházát, mely mintául szolgált a gazdag kereskedők lakóházaikhoz. Nem volt a főutcán ház, mely száz esztendőnél fiatalabb lett volna és nem Mária Terézia korának szeretetreméltóan ünnepies vonalait mutatta volna.

A széles utca, melynek végében a régi templom emelte égnek lapos tornyát, most egészen néptelen volt. Csak a sárga házak ablakainak potrohos vasrácsa mö-

gúl pislantott ki itt is, ott is egy-egy kíváncsi női fej. Egyik-másik fej hirtelen eltűnt, hogy aztán másodmágával jelenjen meg újból. Mariska oly jól ismerte mind ezeket az embereket, hogy azt is el tudta képzelni, mit beszélnek most egymás között.

— A fehér ruhája van rajta!

— A szoknya régi, de a blúz új.

— Miféle kalapja van?

— A tavalyi szalma.

— A virágdíszét ismerem, azt levette a rózsaszínű kalapjáról.

A városháza előtt egy *pesti emberrel* találkoztak össze. Hogy fővárosi, azt meg lehetett ismerni az öltözködéséről, különösen a drappsínű gamásnijáról. Ilyet varjasi ember dehogy merne fölvenni. Szélesvállu, zömöktermetű, barnaarcu, nyírottbajszu fiatal férfi volt. A hóna alatt sárga okmánytáskát hozott. Amint megpillantotta Péter urat, könnyedén megemelte kalapját.

— Jónapot, képviselő úr!

Mariska meghökkent. Ő annyira megszokta, hogy nagybátyját mindenki nagyságos úrnak szólítsa. Az idegen újból megszólalt:

— Tudja, mi az újság, képviselő úr? Meglesz a vasút!

Éles, kiméletlen hangon beszélt. Péter úr most már megállott és kezét fogott vele. Az idegen szertartá-

szos hidegséggel meghajolt Mariska előtt és az öreg úr ekkor bemutatta hugának:

— Hiszen ismered tán? Jenő, a fekete elefánt mérnök fia.

Minden kicsinylő szándék nélkül mondta, a fiatal embernek azonban mégis rosszul esett a furcsa körülírás.

— Toll Jenő mérnök vagyok, — mondta száraz rendreutasítás hangján.

Anélkül, hogy valaki hívta volna, elkísérte őket. Mialatt beszélt, Mariska egyszer sem pillantott reá, de azért igen alaposan végignézte. Az ő titka volt, hogyan.

— A vasút most már meglesz, ha nem is akarja a város, — mondta a mérnök. — Érinteni fogja Varjast és végig fog menni az egész Topoly völgyén. A csirke ára drágább lesz Varjason, a talyigások pedig prüszkölni fognak, de a csirke és a talyigások kedvéért nem lehet útjában megállítani a huszadik századot.

A képviselő óvatos magyar volt, mint a hallgatók emberek általában. Amit magában elgondolt, az talán nem volt mindig okos dolog, de ostobaságot még sohasem hallott tőle senki. Tudta, hogy a vasúttal nem lehet polemizálni, az elgázolja az embert. Azért rejtélyes hallgatásba merült. Mariska a szíve mélyén vasútpárti volt — a fiatalok mind azok voltak — de most va-

lami kínos megdöbbenésfélét érzett. Miért lármázik tulajdonképpen ez az ember?

Egy nyitott boltajtó előtt haladtak el. Valami kellemetlen illat csapta meg orrukat, valami illat, mely a petroleum, a besózott hal és a pálinka motivumainak vegyüléke volt. Az ajtó fölött egy kuvasznyi fekete elefánt függött cégér gyanánt. Ez volt a Toll-féle fűszeres bolt.

A mérnök megint beszélni kezdett, de ezúttal nyugodtan és okosan. Lehet, hogy az apai bolt illata józanította ki hatalmi mámorából.

— A nagy kulturintézményeknél az a csodálatos, hogy ha kezdetben sértenek is egyéni érdekeket, vég eredményben mindenkinek hasznára vannak . . .

Ezt a tételét bővebben kifejtette és Mariska most már érdeklődve hallgatta. Tényleg eszes ember volt. De azután megint mondott valamit, amitől fölszisszent a leány jóízlése.

— Én mindig elérem azt, amit akarok!

Mialatt mondta, erősen Mariska szeme közé nézett. A vasútra vonatkoztatta, de olyan hangon mondta, hogy fenyegetésnek is vehette volna az ember. A leány ajka szélén egy mosoly árnyéka futott végig. Sok gőg és egy parányi gonoszság volt a mosolyában. Eh, mégis csak közönséges emberek ezek a fekete elefántok!

Most elérték Ábelék házát. Nagy, sárga, kissé szigorú és zárkózott külsejű sarokház volt. Az óriás, ke-

rek kapuboltozat fölött aránytalanul keskeny vaserkély rúg ki. Az erkélyen vödörökbe ültetett tuja-bokrok zöldelnek. A főutca felé van az üzlet. Fekete táblán lendületes, vékony aranyírás: *Ábel Menyhért és fiai*. A tábla fölött fából faragott fehér páva a boltcégér. Lobogva görbülő bádogszalagon a kevély fölírás: *Alapított 1815*.

A cégtulajdonos, Ábel Pál, ott áll a nyitott ajtóban. Magas, szigorú férfi. Nem olyan magyaros, mint Péter bácsi; a hosszú, fekete kabátjával, a szemüvegével és az öszülő pofaszakállával inkább egy külföldi diplomatára emlékeztet. Az Ábelek mind ilyen előkelők voltak, külsőleg is, lelkileg is. Emberemlékezet óta vázsonnal, selyemmel, ruhakelmékkel és rövidárúkkal kereskedtek. A közönség fényűzési hajlamait elégítették ki és a foglalkozásuk arisztokratákká tette őket.

Milyen más volt ez a bolt, mint a fekete elefánté! Odaát az örökös petroleum- és sajtiszag, itt a fonnyadt virágra emlékeztető illat uralkodik. Az elefántban piroskezű, farkasfogu, trágár beszédű segédek szolgálják ki a vihogó cselédlányokat és a szíverősítőre szomjas parasztokat, a pávában halványarcu, komoly és csendes urak terítik a csillogó selyemszövetet meghatottan mosolygó menyasszonyok elé. A két kereskedő-család között is nagy a különbség. Ahány Toll van, az mind zömök, pirosképű, vakondokszemű, lármás ember. A férfiak kikapósak, az asszonyaik a kony-

hában élnek, a gyermekeik pedig a város legvásottabb porontyai. Ez a Jenő is —! Gyermekkorában került el hazulról, első tanuló volt minden iskolában, díjakat nyert — és mégis, hogy megérzett rajta a fűszeres!

Mariska hűvösen elbúcsúzott a fiatal mérnöktől. Az apja még mindig ott állott a boltajtóban, de azért ő a kapu felé ment. Ábelék azt tartották, hogy az üzlet és a család két különböző dolog, amit nem szabad összekeverni.

A mérnök azalatt a városháza felé ment.

— Hogy fúj a fehér páva! — mormogta bosszúsan nevetve.

II.

A fehér páváék a családi ház első emeletén laktak. A kapu alól szép, szőnyeges lépcső vezetett föl. A lépcsőház díszé a színes üvegü ablak és a nagy gipszszobor volt, mely Flóra istennőt ábrázolta. Ezt a lépcsőt azonban csak ritka, ünnepi alkalmakkor használták, hétköznapokon mindig zárva tartották, hogy ne kopjon hiába a virágos hollandi szőnyeg és a háziak a konyha mellett lévő hátsó lépcsőn jártak. Ábel Mariska gyermekkori fantáziáját nagyon izgatta az örökké zárt lépcsőház ünnepélyes kápolna-hangulata. Mint kis leány olykor óvatosan megemelte a felső üvegajtó függönyét és visszafojtott lélegzettel nézte a hallgató fehér szobrot, melyre szelid és titokzatos lila fényfoltokat vetett a színes ablak. Úgy félt a szobortól, mint valami halottól és mégis úgy vonzódott hozzá, mint házuk jó génuszához. Valahogyan elhitette magával, és ötletétől még nagyleány korában sem tudott szaba-

dulni, hogy a szobor régen meghalt édesanyjának vonásait viseli.

Mostanában minden szombaton zeneestély volt Ábeléknál. A házigazda gordonkán játszott, Mariska pedig zongorán kísérte. A vendégek kevesen voltak. A képviselő, a szegény Ábel Miklós a feleségével, továbbá Viola néni és Manliusz úr, a cég régi könyvelője.

Mivel a vendégek a ház hátsó lépcsőjén érkeztek, először az ebédlőbe, onnan pedig Ábel Péter hálósobájába léptek. Ez kellemetlen volt, de nem lehetett róla tenni. A szalon, melyben a vendégeket fogadták, igen nagy szoba volt. A falai égszínkékek voltak, a bútorai kanárisárga selyemből készültek, a szekrények és a zongora pedig aransárga topolyafából. A szalont hetenkint csak egyszer használták, kissé naftalinszagu is volt, a szekrényeken pedig Viola néni befőttes üvegei sorakoztak.

A zongorán két ezüstgyertyatartó állott (az aranyozott facsillár színes viaszgyertyái csak a dísz kedvéért voltak ott), a remegő, vörhenyes fénykörben ma is együtt ült a kis társaság.

Ábelék rendszerint klasszikus zenét műveltek, ma azonban Pál úr csupa Chopin-darabot játszott. Ő tudta, hogy miért. Ma volt a felesége halálának huszadik évfordulója és Chopin a boldogult kedves zeneköltője volt. A családban különben is a megboldogult fedezte föl és fejlesztette ki a zenei tehetséget. Lengyel eredetű

leány volt, édesapja mint osztrák katonatiszt vetődött az országba. Valószínű, hogy a polyák slachta leányát csak a nagy nyomoruság, melyben korhely édesapja halála után visszamaradt, vitte reá, hogy a vászon- és rövidáru-kereskedő felesége legyen. Mariska annyit tudott csak édesanyjáról, hogy nagyon szép és szomorú asszony volt, hogy bálványozta daliás és haszontalan édesapját, hogy sohasem tudott megtanulni magyarul, hogy örökké cigarettázott és hogy igen fiatalon halt meg, tüdővészben. Az apja nevét Lihnovszkinak, a magáét pedig Lihnovszkának ejtette és haragudott, ha ezt valaki eltévesztette. Semmi sem maradt utána, csak egy üres, szomorú ágy Ábel Pál homályos hálószobájában és egy viasz menyasszonyi koszorú, melyet ovális aranykeretben őriztek. Lefesteni vagy lefotografáltatni soha sem engedte magát, mivel türhetetlennek találta az ötletet, hogy az arcképe tovább éljen, mint ő. Ha már menni kell, mindenestől el akart menni. Az Ábel-családban tehát ma úgy élt a szép Lihnovszka emléke, mint egy nagyon előkelő idegené, aki rövid időre megtisztelte látogatásával szerény házukat.

Chopin! A tüzes, szomorú és könnyelmű hanghulámok elárasztották a sárga szobát és földézték a szép Lihnovszka emlékét. Pál úr legalább egyre a feleségére gondolt és a gordonka édesen panaszos hangja úgy meghatotta és ellágyította, mintha a halott asszony beszédét hallaná. Az is olyan tüzes, szomorú és köny-

nyelmű volt. Abel Pál különben csak azóta értette meg olyan jól a feleségét, amióta az már nem élt. Míg együtt voltak, sok félreértés volt közöttük. Őszintén szólva, sokat is gyötörte az asszonyt, főleg a későnke-lése és az örökös cigarettázása miatt. És mialatt most megenyhülve kért bocsánatot a halottól azért, hogy soha nem igyekezett megérteni, két lépésnyire tőle egy fiatal lány ült, aki megdöbbenően hasonlított a néhai Lihnovszkához és akit Abel Pál épp oly kevésbé ismert, mint azt a másikat. Az ő Mariska leánya.

A leány halvány arccal, félig lehunyt szemmel ült a zongora előtt. A remegő gyertyafény arany vonallal rajzolta körül finom profilját. Szívét megkerítette a lengyel zene érzékies ereje. Ő bizony nem gondolt szegény édesanyjára, hanem átengedte magát a forró és piros áramlásoknak, melyek a vérében keringtek. Amióta nagy leánnyá lett, mindjobban elvesztette ellen-álló képességét a zenével szemben, mely úgy hatott az idegeire, mint az alkohol. A tisztaság bizonyára megszeppent volna, ha ebben a pillanatban alája nézhe-tett volna a polgárleány fehér álarcának.

A rokonság azonban most más egyébbel volt el-foglalva, Viola néni, Pál úr vénkisasszony-huga, aki a lengyel asszony halála óta a háztartást vezette, éppen a rémülettől megkövült arccal fülelt az ebédlő felé, ahonnan patkós cselédcsizmák kiméletlen dobogása hal-latszott. Micsoda trampli az a Veron! Péter úr, a kép-

viselő, méla epedéssel szemlélte meggyszínűre szívolt tajtékpipáját. Bizony jó volna már rágyújtani! A képviselő karosszéke mögött furcsa kis alak lappangott a homályban. Olyan kicsi ember, hogy alig érte föl fejével a karosszék támláját, a zömök, törpe-testén azonban domboru homlokú, dülledt szemű, lengő szakállu, hatalmas és gögös Jupiter-fej ült. Ez Manliusz úr volt, Ábelék régi könyvvezetője, egy erdélyi száz ember. Huszonöt esztendő óta szolgálta már a céget, kifogástalanul, jéghideg és gépies buzgalommal. Mindenkinek becsülte, de tulajdonképpen senki sem ismerte és senki sem szerette. Pál úr tudta, hogy a kis ember egyetlen nagy szenvedélye a zene, azért egyszersmindenkorra meghívta a szombati estékre. Manliusz úr állandóan a képviselő mellett szokott tartózkodni, mivel az épp olyan hallgató ember volt, mint ő maga.

Még két ember volt a szobában: a szegény Miklós bácsi és Etelka néni. Miklós, akiről csak az elnézés és a sajnálkozás hangján szoktak megemlékezni a családban, valami különös félreértés következtében túlkorán kivonatott az élet forgalmából és úgyszólván raktáron kopott meg. Mint legidősebb Ábel-fiúnak tulajdonképpen neki kellett volna átvenni a hitbizomány jellegű Fehér pává-t, de hamarosan kitűnően róla, hogy komoly kereskedői munkára nem használható, a családi tanács Pál urat állította a cég élére. Miklós egyébként, mint a léha emberek általában, bámulatatosan jól tar-

totta magát és ma is fiatalabbnak látszott a két öccsénél. Bár évtizedek óta ki nem mozdult Varjasról, most is bécsi divat szerint öltözködött még, igaz, hogy a hatvanas évek bécsi divatja szerint. Kondor pofaszakállt viselt, a füle fölött előre fésülte a haját és kegyeletes szeretettel csüngött az egyenes karimájú kalapokon, a mélyen kivágott inggallérokon és a trombita-nadrágokon. Mint fiatal voluntőr néhány esztendő t Béc sben töltött és azóta a deákferencesen mérsékelt, de rendületlenül hazafias Péter ú r bosszúságára, feketesárga érzelmeket ápolt szívében. Miklós bácsi élete akkor vett tragikus fordulatot, midő n ő , Bécs városának legléhá bb voluntő rje, elő sző r hallgatott az okosság és a tisztesség szavára. Ő akkoriban megismerkedett Gallmayer Pepivel és a híres szubrett elragadó knak találta a mókás dalokat, melyeket a *szép Niki* gitá rkísé ret mellett elő tudott adni.

— Niki, magát az Ű risten is színésznek terem tette! — kiáltotta a diva.

Késő bb pedig, midő n egy grófi mű pártoló jó voltából az asztalt már megszámlálhatatlan pezsgő s üvegek borították, a művész nő így szó lt hozzá:

— Matras tányér mosó volt a korcsmában, még is híres művész lett belő le . . . Gyere holnap hozzám, te rő fős lovag, én és a gróf megmutatjuk neked az utat, mely a vászonkereskedésből a szinpadra vezet . . .

Másnap azonban levél érkezett Varjasról, amely-

ben sürgősen hazaszólították Miklóst, hogy megtartsa eljegyzését Éber Etelkával, a város leggazdagabb leányával.

Herkules a válaszáton! A bűn: Gallmayer Pepi és a színpad; az erény: Éber Etelka és a vászonkereskedés. Megnehezítette a választást az a körülmény, hogy a bűnös démon gömbölyű, elmés és szeretetreméltó volt, az erény varjasi nemtője pedig sovány, nagyorru, hideg és arrogáns. Ábel Miklósban felülkerekedett a nyárspolgár és ő az erényt választotta. Vesztére, mert hamarosan kitűnt, hogy az erényes élethez sincs több tehetsége, mint a kereskedelmi pályához. Az erény egy keselyűorru, mogorva, fanatikusan rendszerető és maniakusan fukar asszony alakjában uralkodott fölötté. Miklós gyöngé legény volt arra, hogy összetörje láncait és megelégedett azzal, hogy szívós és alattomos gerillaháborúval védekezzék zsarnoka ellen.

Újabban már nem is beszélt a feleségével, hanem vagy írott cédulák segítségével érintkezett vele, vagy a takarítónőt használta parlamentair gyanánt. Hanem azért mindig együtt voltak és mindig egymással foglalkoztak. Most is, mialatt Chopin zenéje biboros és aranyos ködöt borított a lelkekre, az asszony szimatoló ösztöne megneszelte Miklós egy földalatti gondolatát és tüstént üldözőbe vette. Ábel Miklós a műértő gyönyörűségével szemlélte a zongora előtt ülő hugát. Milyen megkapóan, milyen meghatóan bájos ez a nagy

gyermek! Nemes telivér . . . Hogy lüktet finom bőre alatt az ifjúság tüze! Miért kellett ennek az aranytollu sólyomnak a varjasi pávaketrecben születnie? Miklós a saját ifjúságára gondolt. Valószínű, hogy egyszer a leány is ott fog állani a válaszáton, mint állott ő. Vajjon benne is fölül fog kerekedni a nyárspolgári ősök vére?

Az aranyfényű vízió egyszerre véget ért; egy gonosz, fekete árnyék nyelte el, mint a felhő a csillagot. Etelka néni Mariska és az ura közé húzta a székét. Nem akarta, hogy Miklós nézze a leányt.

Aztán véget ért a zene és a társaság az ebédlőbe ment. A nagy függőlámpa alatt ültek, a kerek asztal körül és szótlanul és komoly arccal téáztak. Mariska segített Viola néninek a kiszolgálásnál. Etelka néni volt az első, aki megszólalt. Olyasmit mondott, amiről biztosan tudta, hogy mindenkinek kellemetlen lesz.

— Hát mégis meglesz a vasút. Az a báró Pankotay fogja megépíteni, a fekete elefánték Jenőjével. A specerájosné el is dicsekszik vele fűnek-fának, hogy mégis ők győztek.

A vasút volt az Ábel-család veszedelme. Nekik, a művelt és fölvilágosodott embereknek, ellenezniök kell a vasutat, mert tudják, hogy az tönkre fogja tenni gazdagságukat. Ha a varjasi asszonyok negyven perc alatt beszaladhatnak a fővárosba, ugyan melyikük fogja ruhakelméit a fehér pávánál venni? A fűszerei-

ket azonban soha sem fogják Budapesten beszerezni, éppen azért engedhetik meg maguknak az elefánték azt a fényüzést, hogy Varjason mint a haladás előharcosai szerepeljenek.

Mariska éppen Miklós bácsi elé tette a csészét. Az öreg, akinek esze olykor furcsán elkalandozott, most megint valami különöset gondolt.

— Hát nem csalás az, hogy mi vidéki bugrisok ilyen fejedelmi gyermekkel szolgáltatjuk ki magunkat?

E pillanatban erős csöngetés hallatszott az udvaron. A társaság meghökkenve nézett össze. Olyan régóta nem szólott már a kapu harangja, hogy nem tudták mire vélni a dolgot.

— Jézusom, csak nem távirat? — ijedezett Viola néni.

Manliusz úr fölkelt és fölemelt fejvel ment ki, hogy ő majd megnézi, mi az. Öt perc múlva zavart arccal tért vissza.

— Egy úr van künn. Azt mondja, hogy báró. Pankotay báró. Sürgős ügyben szeretne beszélni a főnök úrral.

Pankotay báró késői látogatása úgy meglepte a családot, mint valami váratlan katasztrófa. Veron ugyanis már megágyazott Ábel úr hálószobájában, leszedvén az ágyról a farámát, a lábszőnyegre rakván a hímzett papucsokat és az éjjeli szekrényre állítván a

vizes poharat, mely pusztá ottlétével húsz esztendő óta elriasztotta az éjjeli szomjúság démonjait. A hálószo-
bán át tehát nem lehetett már a szalonba menni. Egy
pillanatig mind arra gondoltak, hogy valahogyan visz-
sza kellene terelni a bárót a fölépcső felé, de az már ott
köhécselt akkor az ebédlő üvegajtója mögött. Lesz,
ami lesz, most már be kell eresztetni.

Pankotay nem jött egyedül, hanem magával hozta
Toll Jenőt, a fekete elefánt mérnök-fiát, amely körül-
mény természetesen még gyanúsabbá tette látogatását.
Mariska most látta első ízben a bárót és egészen más-
nak találta, mint amilyennek elképzelte. Ez egy vékony,
szelid és kissé szomorú arcú, rövidlátó ember volt.
Harmincöt-negyven esztendősen lehetett és a szökesége
korai, hamvas szürkeségbe ment át. Inkább egy szerény
professzor, mint mágnás benyomását tette. Pedig a
Pankotayak nagyurak voltak, Grassalkovich-örökösök.

A báró bocsánatot kért, Pál úr is, de mivel egy-
szerre beszéltek, nem igen lehetett megérteni, hogy
miért.

— Fenntartom magamnak a szerencsét, hogy al-
kalmasabb időben teszek formaszerinti látogatást, ma
tulajdonképpen csak halaszthatatlan üzleti ügyben jö-
vők, — mondta a báró.

Nem éppen kellemetlen csengésű, mély hangja
volt. Pál úr egy úgynevezett üzleti pillantást vetett a
családjára és valamennyien fölkeltek, hogy a mellék-

szobába vonuljanak. A báró azonban nem eresztette őket. A dolog nem diszkrét természetű, mondta, sőt meglehet, hogy a hölgyeket is érdekelni fogja... Pál úr egy újabb intésére valamennyien leültek megint, a férfiak fagyos arccal bámultak az asztalra, a két néni izgatott várakozással dolgozott tovább a kötésén, Mariska pedig rejtelmes arccal simogatta a térdén fekvő macskát. Az egy Péter bácsi kivételével nem igen érintkeztek még arisztokratákkal és óvatosságból hideg polgárgöggel páncélozták körül magukat a mágnás-arrogancia esetleges támadásai ellen.

Persze, hogy a vasút miatt jött. Pankotay volt a Topoly-völgy leggazdagabb birtokosa és így neki volt legsürgősebb érdeke, hogy kiépüljön a vonal. Eleintén kissé hebegve beszélt, nem nyelvhibából, inkább idegességből, de aztán belemelegedett és folyékonyan elmagyarázta az egész vasútépítést. Meglátszott rajta, hogy gyakran mondta már el ezeket a dolgokat. Pál úr imponálónak, sőt az egész polgári osztályra nézve hízelgőnek találta, hogy egy nagyúr annyira járatos technikai kérdésekben.

Az ebédlő oszlopos órája (még a Mariska nagyanyjának staffirjából való ócskaság), mély zengéssel ütni kezdett, aztán eljátszotta „Das Wandern ist des Müllers Lust“ kezdetű régi német dalt. Viola néni egy haragos és rendreutasító pillantást vetett az óra felé, a báró azonban elmosolyodott és halkán mondta:

— Nagymama énekel!

Mariskára pillantott és a leány is elmosolyodott. Igen, a vén óra valóban olyan ünnepélyesen, meghatóan és kissé asztmásan szokott dudorászni, mint valami nagyfölkötős nagymama.

A szigoru blokád, mely eddig körülvette a bárót, kissé enyhülni kezdett és Pankotay tekintete most már el mert kalandozni a régi üvegszekrény felé is. Ebben a szekrényben mindenféle kincsek voltak összezsúfolva. Csészék és viaszból készült barackok, egy piros pohár Éljen a haza! fölírással, csigákkal teliragasztott skatulya, Mariska utolsó bábuja, sókristályok, melyeket a vielicskai sóbányából hozott emlékül Pál úr, a karlsbádi forrásban megkövesedett virágok, libacsontokból készült apró karos-székek, egy tükör-ablaku, papír-várkastély, melyet Manliusz úr ragasztott össze nagy fáradsággal Mariska számára, talán tizenöt esztendővel ezelőtt. És — Viola néni szívéen rémült szegyenérzés nyílt végig, mikor erre gondolt! — egy haszontalan kis porcellán-baba is volt a szekrényben, egy altwien nőcske, aki a széllal viaskodott és akinek krinolinos szoknyája alól a harisnyakötőjéig kilátszott a lába... Mit fog gondolni róluk a báró, ha azt meglátja? Hála Istennek rövidlátó volt és nem látta meg. Azt mondta:

— Ezek a kedves biedermeier-nippek most megint igen kapósak!

Hogy az ő ócska ebédlőjük divatos lehessen, az

egyszerre megdöbbsentette és megörvendezettette Ábel-ékat. Mariska hálásan mosolygott és kimondta azt, ami már régen a nyelvén volt:

— Nem iszik egy csésze teát, báró úr?

Oly vakmerő könnyedséggel mondta, hogy a két néni dült arccal hagyta abba a kötést. Megörült ez a leány? Pankotay azonban kapott az ajánlaton és Viola néni most már a magáévá tette az ügyet és kisuhogott a konyhába. Miért, miért nem, a jég egyszerre olvadozni kezdett. A báró megint a vasútjáról kezdett beszélni.

— Nekem azt mondták, hogy önök ellenzik a vasutat. Önök alkalmasint attól félnek, hogy a vasút áldozatokat fog követelni Varjas városától? Ez igen tiszteletreméltó álláspont, de félreértésen alapul...

(A fekete elefánt fia minden érthető ok nélkül pacsavörös lett és közbe akart szólani, a báró azonban, aki egyébként is kissé félvállról bánt a mérnökkel, egyetlen pillantásával elnémította.)

Tehát: a vasút semmit sem kér, éppen csak néhány ingyentelket... Ezekért cserében azonban óriás előnyöket nyújt. A paraszt pénzhez fog jutni, a Topolyvidék föl fog lendülni — és a többi.

Az összes Ábelek nagy ijedelmére Etelka néni hirtelen lecsapta a kézimunkáját és szembe fordult a báróval, hogy tudományos vitába bocsátkozzék vele. Előbb azonban egy szúrós anakonda-pillantást vetett az urára, hogy ajkára fagyassza alattomos gúnymosolyát.

— Arról azonban nem tetszik beszélni, hogy a baromfi mennyivel lesz drágább?

Pankotay arcán egy izom sem rándult meg.

— Jogos ellenvetés, — mondta, — és hálás vagyok a nagyságos asszonynak, hogy fölhozta. A baromfi igenis drágább lesz, de bátor vagyok rá emlékeztetni, hogy a tea, a cukor, a kávé és száz más cikk, melyet nem állítanak elő helyben, olcsóbb lesz és így egészben véve a varjasi gazdasszonyok háztartási mérlege kedvezőbben fog alakulni.

Második ellenvetés: A parasztok azt beszélnek, hogy a vasút el fogja gázolni a teheneiket.

Válasz: A parasztok ne beszéljenek annyit, akkor nem fog elbitangolni a jószág. Biztosra vehető egyébként, hogy Varjast, ha jó összeköttetése lesz, el fogják árasztani a fővárosi nyaralók és ennek is a paraszt fogja hasznát látni . . .

Mariskának egyszerre valami kellemetlen gyanuja támadt. Nem cinizmus a rendületlen nyugalom, mellyel a báró a maga kortesfrázisait elmondja? Nagyön kevésre becsülheti őket ez a nagyúr!

A fővárosi nyaralókat különben kár volt mozgósítani, mert azokat Etelka néni már előre is úgy gyűlölte, mint Chingachoog, a nagy delaware-főnök, a fehérbőrűeket. Rögtön egy mérgezett hegyü nyilat is vett ki a puzdrájából.

— A pestiek majd idehurcolják a bacillust!

A báró lojális arccal erősködött, hogy az sem volna nagy baj, mivel a vasúttal együtt terjedni fog a modern higiénia is. Aztán az ismert háziáldások stílusában elmondta, hogy a vasút a haladás, a haladás a gazdagság, a gazdagság a tisztaság, a tisztaság pedig az egészség.

Most már Pál úrnak kellett volna nyilatkoznia, de ő inkább hallgatott. Mit is mondhatott volna? Hogy a vasút tönkre fogja tenni a kelme- és vászonüzletét? Ez reakcionárius álláspont volna. A fölvilágosodott báró nem is erőltette Ábel Pált, hanem olybá vette, hogy az egyetért vele.

— A Topoly-völgye ma még sötétségben ül, — mondta végül erőltetett lendülettel Pankotay, — de az első gyorsvonal lesz a villám, melynek gyémánt pengéje ketté fogja szelni a sötétséget.

Mariska hirtelen fölemelte a fejét.

— Nietzsche! — suttogta az örömtől elpirosodva. A báró egyszerre megfélekezett a vasútjáról.

— Ismeri? — kérdezte.

— Oh, csak részben... Zarathustrát még nem olvastam...

Mosolyogva néztek egymás szemébe. Úgy rémlett nekik, mintha egymásra ismernének, mint egy titkos társaság tagjai. És mind a ketten csodálkoztak ezen a váratlan találkozáson.

A báró aztán az órát nézte és ijedten fölkelt. Mi-

kor elbúcsúzott Pál úrtól, sokáig fogva tartotta a kezét és könnyedén mondta:

— A városi közgyűlés holnap reggel foglalkozik majd az ingyen telkek dolgával... Kétségtelen, hogy nagy többséggel meg fogja szavazni... Ünnepestes, mondhatnám történelmi pillanat lesz... Súlyt vetünk rá, hogy a haladás minden barátja mellénk sorakozzék és éppen azért kérem, hogy ön, mint a város első polgára, pártolja az indítványt...

Pál úr később nem tudott vele tisztába jönni, hogy tett-e ígéretet a bárónak, vagy sem, de arra emlékezett, hogy Pankotay hálálkodva szorongatta a kezét. Most már nem léphetett többé vissza, bár jól érezte, hogy a báró selyemhurkot vetett a nyakába.

III.

A városi közgyűlés kezdetén mindenki azt hitte, hogy nagy harc és háború lesz. A terem (valamikor a Grassalkovichok táncterme) kecses és cerimóniás plafondfestményei alatt szögletes fejű, pipaszagu civisek ültek. Az indítvány mellett elsőnek az öreg fekete elefánt szólalt föl, becsületes nevén Toll Mihály. Vadkanfejű, tömzsi kis öreg volt; olyan kurta nyaka volt, hogy nem viselhetett inggallért, a sötétvörös arcán pedig lila márvány-erek tarkáltak. Rendesen rekedtes basszus hangon beszélt, a közgyűlésen azonban mindig rikácsoló fejhangon szónokolt. A beszédjét bizonyára a Jenő fia csinálta meg, mert szó volt benne kulturvívman-yokról, művelt nyugatról és gazdasági átalakulásról. A haladás bajnokai, főleg a hentesek, pálinkások és pékek, akik sok hasznot vártak a vasútépítő kubikusoktól, nagy éljenzéssel fogadták szavait. A város főkapitánya, aki arról volt nevezetes, hogy humoros rigmu-

sokat tudott rögtönözni, odahajolt a szomszédja föléhez:

Ha Ábel koma megvesz,
A vasút azért meglesz!

A talyigás-párt titkos hívei most mind az Ábelek sarka felé fordultak. Abban reménykedtek, hogy ezek a hatalmas emberek valami államcsinyfélével az utolsó pillanatban még fölborítják a vasutat. Nagy meglepetésükre azonban Ábel Pál a maga részéről is hozzájárult az indítványhoz. Azt mondta, hogy a polgári osztály megtagadná legszentebb hagyományait, ha ellene szegülne a haladás elvének... A fekete elefánt, akit nagyon meglepett Ábel nyilatkozata, érezte, hogy most valami rendkívüli dolgot kell tennie. Odasietett tehát a fehér pávához és kezét fogott vele. A dráma váratlan fordulata, hogy a gyűlölködő Montecchi és Capulet kezét fognak a közös unoka bölcsője fölött, elragadta és föllelkesítette az embereket. Mindenki fölkelt a helyéről és éljenzett. Most már nem volt a vasútnak ellensége a teremben. Se nyílt, se titkos ellensége. Aki talyigás-szimpátiákat ápolt magában, nemes fölhevülésében letette azokat, mint egykor az első rend letette privilégiumait a nemzet oltárára. Ez a dolog tehát rendben volt.

Viola néninek azonban még aznap este nagy keserűséget okozott a vasút. Veron ugyanis azt a hírt hozta a mosókonyhából, hogy Ábel Pál úr azért hagyta cserben a talyigásokat, mert Pankotay báró megfizette.

Összeget is mondott, a mosóné szerint ezer pengő forintot kapott árulásaért. A vallatás és szembesítés során, melyet Viola néni a mosókonyhában rendezett, kiűnt, hogy a mosóné Etelka nénitől szerezte adatait. Viola néni ekkor tüstént otthagyt a papot, csapot és nagymosást, magára kapta feketegyöngyös mantillját és bosszút lihegve a felsővárosba repült. Etelka néni meglepő hidegvérrel fogadta sógornőjének haragos szózuhatagját.

— Hogy Pál ezer forintot kapott volna a bárótól, azt én nem mondtam, édesem. Én annyit mondtam csak, hogy a báró ma reggel egy négyszögletű kis csomagot küldött hozzátok. Hogy pénz volt-e benne, vagy más valami, ezer forint vagy kevesebb, azt én nem tudhatom, édesem, mert nem kötötték az orromra. A csomagot azonban véletlenül láttam, mikor a báró ispánja átadta Mariskának. Ha többet akarsz tudni, édesem, akkor kérdezd meg Mariskát vagy Pált, neked talán megmondják, hogy mi volt a csomagban . . .

Viola néni meghökkent. Mi lehetett abban a csomagban? Neki nem szóltak róla. Etelka gúnyos pillantásaitól kísérve útra kelt megint és az izgalomtól szepelve, repült végig a Kossuth-utcán.

Mariskát otthon találta. Egy bőrkötésű könyvben olvasgatott éppen.

— Te, mi volt abban a csomagban, amit a báró küldött?

— Ez ni. Zarathustra.

Etelka néni még az este levelet kapott Viola nénitől. A sógornője röviden „szíves tudomására“ adta, hogy Pankotay báró csomagjában könyv volt, Zarathustra és nem pénz. A dolog ezzel még nem volt elintézve, mert Ábel Miklósné véres sértést látott a levélírás tényében. Az ő fölfogása szerint Viola azért írt neki, mivel nem érdekesíti arra, hogy szóba álljon vele. Ez tehát újabb támadása volt az Ábel-féle gögnek, mellyel Etelka néni időközönként fegyverszünetben élt, de mellyel sohasem tudott végleg megbékülni. Persze, hogy rögtön nekiült viszonzválaszt írni. A megvesztegetési históriáról és Zarathustráról most már egyáltalában nem volt szó, ahelyett a néni hat sűrűn teleírott kancellária-íven felsorolta mindazokat a sérelmeket, melyek őt zsenge menyasszonykora óta Ábelék részéről érték. Az emlékirat végén ama reményének adott kifejezést, hogy a földi életben nem fognak egymással többet találkozni.

Ha a dolgok már annyira jutottak a két sógornő között, akkor régi gyakorlat szerint Mariskának kellett közbelépnie. A leány lényében volt valami könnyed merészség, mely zavarba ejtette és lefegyverezte Etelkát.

Mariska másnap reggel a háza udvarán találta nagynénjét. Virágkarókat festett és e célból fölhúzta Miklós bácsinak egy pár ócska keztyűjét. A kis udvara

teli volt ültetve georginákkal, minden virágbokor egy fehér karóhoz volt kötve és minden karó tetején egy-egy színes nagy üveggömb pompázott.

A néni szertartásosan és hidegen a lakásába kalauzolta látogatóját. A szobái igen nagyok, de oly alacsonyok voltak, hogy a magasra nőtt Mariska fölémelt kezével elérhette a mennyezetet. Etelka télenyáron vászonhuzatok alatt tartotta bútorait, a függőlámpákat, aranykereteket, sőt az ezüst gyertyatartókat is zöld tüllel vontta be. Ő egyáltalában úgy óvta és kímélte a holmiját, mintha azt csak megörzés végett bízták volna rá és mintha legközelebb már mindennel be kellene megint számolnia az igazi gazdának. Ha magában volt az urával, éppen csak alvásra használta a lakást, különben mindig a kis üveges folyosón tartózkodtak, melyet fórháznak neveztek és mely ebédlő, nappali és dolgozószoba gyanánt szolgált.

— Ugyan, Etelka néni, mit ízéltek már megint? — kezdte Mariska. — Hiszen csak ismered Viola nénit, ő nem is gondolta úgy a dolgot!

Etelka ekkor szinte szóról-szóra elmondta ugyanazt, amit megírt tegnapi levelében. Ilyenkor nem volt szabad vitába bocsátkozni vele. Csak hadd könnyítsen a lelkén. Mariska azalatt keresett valamit a lakásban, amit megdicsérhetne. Ez is régi fogása volt. A szalon teli volt kézimunkákkal. Ezek a himzések, melyeket a néni gobelineknek nevezett, a „Deutsches Frauenheim“

című stuttgarti lap mintái után készültek és egy egész emberöltőn át foglalkoztatták Etelkát.

— Jé, — csodálkozott Mariska, — ennek a leánynak olyan haja van, mintha igazi volna! Hogy tudta ezt így megcsinálni, Etelka néni?

A szóban forgó leány egy vén hárfás társaságában a himzett nagy kályhaellenzőt ékesítette. Mignon és Lothario. A néni ravaszul mosolygott.

— A haja igazi is. Az én hajamból való. Fiatal koromban ilyen fekete hajam volt.

— Milyen ezermester vagy te, Etelka néni!

Ezt az eljárást natur-applikációnak nevezték. Etelka egyszer egy kakast is himzett, a tolla igazi kakastoll volt, a taraja piros posztó, a szeme fekete gyöngy, csak a csőre és a lába volt keresztöltésekkel hímezve.

A látogatás vége az lett, hogy a megszelidült néni jövő szombatra megint a fehér páváékhoz ígérkezett.

— Hanem csak a te kedvedért, Mariska!

Mikor a leány már indulófélben volt, Etelka egy percre bement a hálósobába. Mariska tudta, hogy mit jelent ez. A néni most a subládában keres valami kis ajándékot a számára. A subládában őrizte az Ébercsalád apró emlékeit, melyeknek az volt a sorsuk, hogy ilyenféle családi összeveszések után egyenkint mind a Mariska üvegszekrényébe vándoroljanak. Egyszer egy kis burnótos szelencét, máskor egy empir-

legyezőt, megint máskor egy elefántsontra festett miniatürt, vagy egy altwien csészét ajándékozott neki. Ezúttal egy ezüst gyertyakoppantót adott Mariskának. Aztán, a saját nagylelkűségétől ellágyulva, megölelte a leányt és sírva mondta:

— Lelkem, én olyan egyedül vagyok ezen a világon!

Igen, ez volt az ő nagy baja. A tüskés, szögletes modorával mindenkit elriasztott magától, pedig senki sem szomjazta annyira az emberek rokonszenvét, mint ő. Bár ura volt, ő tulajdonképpen aggszűzként élt. Az ő ellentétje volt Viola néni. A könnyen alkalmazkodó vénkisasszony született családjában volt.

Mariska hazamenet összetalálkozott Miklós bácsival. A fehérpapok temploma előtt állott és hosszan elmélázva tekintett egy ringó járásu cselédleány után. A fogatlan vén oroszlán az ilyenféle visszanézéseivel tartotta fönnyen rossz hírét, melynek egyébként már évtizedek óta semmiféle komolyabb alapja nem volt.

— Te talán a templomból jössz, Miklós bácsi? — támadt rá nevetve a leány.

— Tudod, hogy szabadgondolkodó vagyok, — válaszolt fanyar arccal az öreg. — A menyországot már lefoglalta előttem kedves nagynénéd ő nagysága.

Őt a felesége vallási buzgalma tette hitetlenné. A politikai meggyőződése is más volt, mint az asszonyé; emberben, ételben, könyvben is csak azt vette be, ami

nem kellett Etelka néninek. Mariska ezúttal — talán az ezüstkoppantóra való tekintettel — úgy érezte, hogy meg kell védenie nagynénjét.

— Hidd el, Miklós bácsi, a néni alapjában véve nagyon jó asszony. Most is két szavamba került csak, hogy kibékítsem Violával.

— Neked jó asszony, — válaszolt az öreg, — mert előtted szégyenli magát. Te vagy Varjason az egyetlen emberi lény, aki imponál neki.

— Ugyan, Miklós bácsi! Mivel imponálnék neki?

— Azzal, amivel mindannyiunknak: az előkelőséggel. Tudod, mi az előkelőség? Erő és szabadság. Ezt senki sem méltányolja annyira, mint a lelki rabok és nyomorékok felekezete, amelybe mi is tartozunk, én meg a kedves nagynénéd ő nagysága.

Mariska azzal gyanúsította a nagybátyját, hogy csúfolódik vele, bár tudta, hogy az öreg úr éppen őt nagyon komolyan szokta venni.

— És miért volnék erősebb s szabadabb, mint más?

— Mert szép vagy, fiam.

Mariska elpirult.

— Ez izlés dolga és mindenesetre örülök, hogy tetszem neked. De érdem az, ha valakinek nem rücskös az arca és egyenes az orra?

— Nem érdem, de érték. Ha valaki genienek vagy milliomosnak születik, az nem érdem, de érték.

A leány zavart mosollyal nézett a nagybátyja

szemébe. Szeretett volna erről többet is hallani, de szégyelte a kíváncsiságát. Hirtelen elbúcsúzott.

— Jó étvágyat, Miklós bácsi!

Tudta, hogy az öreg nem fogja elkisélni. Kissé nehezen járt és ezt szégyelte, különösen fiatal nők előtt. Miklós ott maradt a sarkon és a botjára támaszkodva, félrekapott köcsögkalapja alól hosszan nézett a húga karcsu alakja után.

Mariska azokban a napokban alig tudta megvárni a vacsora végét, hogy aztán a hálósobájába zárkózzék, ahol már várta valaki: Zarathustra. Élt akkoriban az országban néhány tucat fölényesen és hallgatagon mosolygó ember, aki meg volt róla győződve, hogy oly titok birtokába jutott, mely erőt ad neki az élet fölött és föléje emeli a tömegnek. Ők voltak Nietzsche első hívei. Pankotay báró (nem bizonyos, hogy szándékosan-e, vagy szórakozottságból) Zarathustra könyvének oly példányát küldte Mariskának, melyet széljegyzetekkel írt teli. És így a leány, mialatt újabb Mária Magdolnaként az élet prófétájának lábai előtt ült, állandóan a báró férfias hangját hallotta. Ha nem is értette meg mindig, amit mondott, annyit tüstént megértett, hogy ez az ő prófétája. A tömeget ő mindig lenézte, de hogy mi jogosítja föl erre, azt most tanulta csak meg. Van az életnek egy kiváltságos arisztokráciája, mely fölötte áll mindennek és mindenkinek. Ennyi az egész. Ebbe a kasztba tartozik a báró és ő maga is. Az akaraterejük

jogán. Most egyszerre szépnek kezdte találni a magányt is, amelyben élt és melyet nem egyszer már, titokban persze, szomorúnak talált. Édesapja gyöngéden önző ember volt és eddigelé nem igen gondolt még arra, hogy férjhez adja a leányát. Egypár kérő, néhány eladósodott katonatiszt és kezdő ügyvéd, magától jelentkezett, Mariska azonban kevés gondolkodás után kikoszorazta őket. Most utólag megörült neki, hogy nem „pazarolta el magát“. Zarathustra befolyásának volt köszönhető az is, hogy Mariska figyelme Pankotay báró személye felé fordult. Ő tulajdonképpen semmit sem tudott a családi viszonyairól. Szerencsére ott volt Viola néni, aki három napi járóföldnyire töviről-hegyire ismerte minden valamire való ember élettörténetét.

— A báró? Az hat esztendő óta házas ember. A felesége született Apaffy grófnő, erdélyi mágnásleány, nagyon szép, de nincs semmije. A házasságuk boldogtalan, mert Pankotayné beteg, kedélybeteg, őrült és négy esztendő óta állandóan felügyelet alatt kell tartani. A báró azért nem is fogad vendégeket, maga sem jár társaságba, ami igen szép tőle. Hogy miért nem válik el? Viola néni szerint erről szó sem lehetett, mivel a Pankotayak, ha fölvilágosodott urak voltak is, alapjában mégis sokat tartottak katolikus voltukra.

A hír, hogy a báró házas ember, igen meglepte Mariskát. Miért, miért nem, most egyszerre gyanús-nak találta Nietzsche is. Próféta ez? Talán csak költő

és rapszódíákat ír az élet témájáról. A mestersége talán nem is különbözik nagyon a régi mesemondóéktól, akik kegyetlen nagy királyokról és véres harcokról fecsegték az otthon ülő embereknek. A rongyos kabátosok és éhezők mindig szerettek bíborköntösben járó, arany talakról lakmározó nagyurakról hallani. És Mariska nem is olvasta tovább Zarathustrát.

IV.

Abban az időben gyakran sétálgatott a mindig rá-
érő Péter bácsi társaságában az Apátvár felé. Az
Apátvár valamikor a topolysági harcias fehérpapok
erős fészke volt. Ma már csak egy folyondárral befut-
tatott kerek torony és egy szépen faragott kőkapu ma-
radt meg belőle.

A rom mögött javában folyt már a vasútépítés.
Egy sereg kubikos érkezett valahonnan a Tisza vidéké-
ről, azok kalyibatábort vertek a nagy jegenyefák alatt
és ásóval a kezükben dühösen nekiestek az anyaföld-
nek. Színmagyar emberek voltak egytől-egyig, a var-
jasiak mégis oly idegeneknek találták őket, mintha va-
lami távoli bolygóról szállottak volna ide. Sötét és ke-
mény legények voltak. Félmeztelenre vetkőzve, mint a
kinai kulik, lepték el a földhányásokat; sovány, barna
tagjaik ragyogtak a napfényben, amint rettenetes erő-
vel forgatták az ásót és érthetetlen szívóssággal gör-

gették talyigájukat. Ezek a napszámosok főuri módon gögösek voltak. Senkit sem süvegeltek meg; Péter urat, midőn leereszkedő kortes-mosollyal az arcán, szóba akart állani egyik-másikkal, válasza sem méltatták; Sturz Bandit pedig, a város humoros rendőrkapitányát, aki éreztetni akarta velük hivatalos tekintélyét, kinevették, mint valami futóbolondot. Sturz Bandi meg is állapította róluk, hogy haszontalan szociálisták, beléjük kötni azonban nem mert, mivel összetartottak, mint télen a farkascorda. Mariska, valahányszor a munkások között járt, mindig valami kellemes kis rettegést érzett, mint a kezdő állatszeliidítő a fenevadak között. Ezeknek szemmel láthatólag csak egy ember imponált: Toll Jenő, a fekete elefánt fia. Őt sem a főmérnök volta miatt becsülték, hanem azért, mivel esti szalonnázás közben azzal szokott mulatni, hogy birokra hívta és földre lapította a legerősebb legényeket közülök, a mesterségéhez pedig úgy értett, mint senki más. A munka és az erő arisztokráciája a munkás és erős embert tisztelte benne.

Mariska egy napon észrevette, hogy csákányos emberek dolgoznak az Apátvár romjain.

— Csak nem bontják le a régi várat? — kérdezte a fekete elefánt fiától, akivel újabban némileg megbarátkozott.

— Lebontják bizony. Odaépítik a vasuti raktarakat.

Mariska egészen elszomorodott.

— Nem lehetne a raktárakat máshová építeni?

— Lehetne, ha éppen akarnók. A vasútnak akkor kerülnie kellene egyet. De én azt tartom, hogy nem érdemes kimélni a multat, ha útjában áll a jövődönék.

A főmérnök keményvágásu száján a technikus cézári mosolya jelent meg.

Egypár nap múlva levágták a nagy jegenyefákat is. A faóriások tetemei úgy feküdtek a réten, mint egy titáni harc áldozatai. A tájék képe megváltozott, akár a szobáé, melyben leszedték az ablakfüggönyöket. A varjasiaknak azonban kevés kivétellel tetszett az újítás, az ócska vár és a régi fák pusztulásával a város valami modernül józan vonást nyert.

Akkoriban tartották meg a szokásos nyári bált a jegesveremnél. A régi jó időkben nagyon híresek voltak a varjasi majálisok. A rendezés akkor még kizárólag a gavallér vászon- és kelme-ifjak kezében volt és azok szigorúan ügyeltek is, hogy az előkelő családok „maguk közt” mulassanak. Ma is emlegetik még és nem egy sokgyermekű családjának fölragyog ilyenkor a szeme, — hogy a régi bálókra csapatosan érkeztek az idegen katonatisztek és megyei urak, akiket idevonzottak a szép és gazdag polgárleányok. Ujabb azonban leromlottak a majálisok is, mint annyi más dolog a világon és a gögös kereskedő ifjak állítása szerint a sülyedés oka abban keresendő, hogy most

már a mesterembereket is meghívják. A varjasi demokrácia társadalmi térfoglalása egy tragikus eseménnyel volt összefüggésben. Élt a városban egy ifju kalaposmester, az a fejébe vette, hogy el fog menni az urak majálisára. A rendező-bizottság azonban ridegen elutasította, elvi határozatot hozván, hogy aki magagyártja a portékáját, az nem való kereskedők társágába, még ha boltja is van a főutcán, mint volt a szóban forgó kalaposnak. A boldogtalan emiatt figurává lett a városban és mivel nem volt benne elég erkölcsi erő, megúnta megbélyegzett életét és fölakasztotta magát. Ebből szenvedélyes osztályharc kerekedett, mely végül is a mesteremberek győzelmével végződött. Nem lehetett elnémitani az eszmét, melynek már mártirja is volt és a legközelebbi nyári bált már mint a kereskedők és iparosok közös majálisát rendezték. A mesteremberek nagyszerűen mulattak ezentúl a jegesveremnél, a kereskedők azonban oly tartózkodóan viselkedtek, mint nagyuri nézők a népmulatságon. A hölgyeik meg, ha táncra is mentek egy-egy ambicionált iparossal, mosolygó leereszkedéssel tűntek, akár a grófnők az aratóünnepen.

Mint minden esztendőben, úgy az idén is Ábel Pál úr volt a majális védnöke. A család abban állapodott meg, hogy rögtön ebéd után ki fog hajtatni a jegesveremhez. A nagy batár, a két kövér mindeneslőval, régóta ott várakozott már a kapu alatt, a vé-

kony kis Béni gyerek pedig, akit egy túlbő dolmány és egy pár kötött keztyű segítségével ad hoc-parádéocsissá avattak, alig győzte már ostorával elriasztani a bögölyöket. Nem lehetett azonban indulni, mivel Mariska új ruhája még nem jött meg. Tusóczki kisasszony megint egyszer gyalázatosan felültette őket. A ruhának már tegnap reggel itt kellett volna lennie, aztán estig halasztást kért a varrónő, majd megesküdtött szülei emlékére, hogy ma korán reggel elküldi. Ma már hat staféta is járt nála. „Tíz perc múlva meglesz!” — „Már kész is, csak ezt a csipkét varrjuk még reá!” — „Már viszi a leány!” Azonban délután öt óra is elmúlt már és Mariska még mindig füzőben, meztelen karokkal, kalappal a hullámosra sütött haján, ült a szobájában és reménytelenül nézte az órát. A három Ábel úr azalatt komoran és szótlanul szívarozgatott az ebédlőben, Viola és Etelka néni pedig, mind a ketten suhogó fekete selyemruhában, fölváltották egymást az ablak mellett, mint az időjelző figurák. Viola néni megfogadta magában, hogy soha sem dolgoztat többet Tusóczki kisasszonynál, ha száz esztendeig él is, Etelka néni azonban nem elégedett meg ennyivel, hanem titkos és bösz fogadalmat tőn, hogy holnaptól kezdve sorra járja a város uriasszonyait, bojkottot szervez a varrónő ellen, kiüldözi a városból, szóval majd megmutatja neki. Végül Manliusz úr, akire komoly baj esetén mindig számíthatott a csa-

lád, arra vállalkozott, hogy maga megy el a varrónőhöz. A Jupiter-fejű és mennydörgő hangu törpe megjelenése oly megdöbbenést okozott a varróiskolában, hogy a ruha egyszerre magától kész lett. Tíz perc múlva már diadalmasan haza is jött Manliusz, előtte, hogy szemmel tarthassa, egy kurtaszoknyás, megszeppent kis varróleány (aki azonban másfél fejjel magasabb volt a könyvelőnél) vitte nagy ünnepélyesen a fehér lepedőbe takart ruhát. A főutcai szomszédaszonyok megkönnyebbülten integettek egymásnak az ablakokból: Kész a fehér páva ruhája!

Most már kocsiba szállhattak volna, de ekkor megnyugtalanzkodni kezdtek a kövér lovak, úgy, hogy Béni alig tudta őket lefogni és rettenetes süvöltés és rőfögés közepett elővágtatott a kavargó porfelhőből az első automobil, melyet a világ teremtése óta Varjas városában láttak. Ezt a kulturtörténelmi eseményt fűlsiketítő lármával ünnepelték meg az utcai gyerekek és a kutyák. A gépkocsin Pankotay báró ült, kockás köpönyegben, útott arccal és fülig porosan. Ő tulajdonképpen azért jött, hogy túlessen a formaszorinti viziten, melyre éjjeli látogatása alkalmával kötelezte magát. Midőn indulófélben találta Ábelékat, semmi képpen sem akart leszállani kocsijáról. Eljöhet ő máskor is. De aztán fölfedezte Mariskát a két néni mögött. Alma Tadema egy pompás, kecses és ünnepélyes leányalakjára gondolt, az arca egyszerre földel-

rült és ekkor tíz esztendővel fiatalabbnak látszott. Mosolyogva mondta, hogy ő is kirándul velük a jegesveremhez, el is viszi automobilján az egész társaságot, mivel úgy sem férnének el egyszerre a családi bárkán. Arról azonban szó sem lehetett, hogy a két néni föl merjen ülni a gépkocsira, a minden könnyelműsége Miklós bácsit pedig Etelka néni egy villámló tekintete riasztotta vissza. Így csak Mariska, Pál úr és a képviselő kapaszkodtak föl. Pál úr a következő pillanatban már meg is bánta a dolgot. Nem a testi épségét féltette, hanem a tekintélyét. Mit szólnak majd az emberek, ha efféle garabonciás szekéren látják iramodni Varjas első virilistáját? A báró, az más. Egy mágnás sok mindent megengedhet magának, ami nem illik komoly polgáremberhez.

A jegesverem, ahol a majálist tartották, tulajdonképpen a Grassalkovichok hajdani gyümölcsöskertje volt. Újabb nevét a nagy jégveremtől vette, melyet a város ott ásatott. A régi kerti házat, egy nyolcszögletű kis pavillont, ma korcsmáros bírta bérben.

Az egész közönség összeszaladt, hogy megcsodálja az autóbilt. A táncot is abbahagyták, mert a kíváncsi cigányok leugráltak a dobogóról. A rendezőbizottság különben méltó dísszel fogadta a védnök családját. Mariskának szép virágbokrétát adtak a kereskedő ifjak, az önkéntes tűzoltók trombitáltak, az iparos dalárda pedig, miután fölocsudott első megle-

petéséből, elénekelte Zimay dalár-indulóját. A parádé részben a képviselőnek is szólt; aki a legtöbb varjasi egyesület díszelnöke volt. Péter úr kezét is fogott a tűzoltóparancsnokkal és szóba hozta az új fecskendőt, utána megszólította az izgatottan hajlongó karmestert és megdicsérte az énekesek buzgalmát. A képviselő hazafias szép alakja és méltóságos viselkedése annyira föllelkesítette az embereket, hogy éljenezve vették körül. Mariska meghatott büszkeséggel szemlélte nagybátyját, de aztán egyszerre úgy megijedt, mintha hideg zuhanyt eresztettek volna a nyakába. Egy száraz hang azt mondta mellette:

— Még elhitetik az öreggel, hogy ő is valaki!

A mérénylő a fekete elefánt fia volt. A mérnök most vette csak észre Mariskát és arca eltorzult zavarában, amint kalapja után nyúlt. A leány azonban hátat fordított neki és egy megsértett főhercegnő kecses göggyével ellebegett, miközben arcához emelte bokrétáját.

— Ilyen ember nem sérthet meg minket! — vigasztalta magát.

Az előkelőségek a lombsátor hosszú ásztala körül ültek. Prégly Lajos, a város érdemes polgármestere, leültette a képviselőt és a vasutépítésről kezdett neki beszélni. Derék, művelt és eszes uriember volt, csak egy gyöngéjét ismerték: sokat beszélt. Egy-egy szó, ami megütötte a fülét, úgy hatott rá, mint Mózes

vesszeje a sziklára, szünni nem akaró, zuhogó áradatot csalván ki belőle. Állandó alakja volt a varjasi főutcának, akár a Szent Nepomuk-szobor, órákon át ott állott a sarkon, egy-egy megszeppent halandóval a karmai között, akit a szavak özönével megfűrösztött, eláztatott és elkábított. Legkedvesebb embere a képviselő volt, mert senki sem tudott úgy hallgatni, mint az. A polgármester különben igen gyorsan szokott beszélni és megvolt az a csodálatos adománya, hogy a levegőt beszíva, visszafelé is tudott beszélni, ami kissé furcsán hangzott, de megvolt az az előnye, hogy lélegzetvétel kedvéért sohasem kellett szünetet tartania.

Természetesen Sturz Bandi, a rendőrkapitány is ott volt. Róla sohasem tudta az ember, hogy józan-e, vagy italos. E pillanatban gyanussá tette az a körülmény, hogy rigmusokban beszélt. Az ő csapongó szeleme oly bőven sodorta magával a rímeiket, mint paták a kavicsot és a varjasiak azt tartották róla, hogy „híres ember is lehetett volna belőle, ha kiművelte volna az eszét“. Most arra pazarolta Apolló adományát, hogy felköszöntötte a Szent László-patikust, tréfás formában szemére vetvén, hogy miért akar minden áron repülni, mikor a gólyamadár sem gyárt pilulát. A gyógyszerész ugyanis sokat foglalkozott a repülés problémájával, állítólag vászonszárnyakat is készített magának, melyeknek segítségével leereszkedett a szénaboglya tetejéről.

Pál urat azalatt egy dult arcu, vérben forgó szemű ember foglalta le magának. A polgári iskola igazgatója volt és mindenki sejthette, hogy mit suttog most Abel fülébe. Ő körülbelül egy esztendő óta nem is tudott egyébről beszélni, csak a botrányos hajszáról, amely ellene folyt. Egyik tanára ugyanis följelentést tett ellene, hogy a magánlakását az iskola fájával fűtötte. Az igazgató megtudta, hogy az automobilos úr Pankotay báró és igen szerette volna a bárót Pál úr közvetítésével az ellene folyó hajsza részleteiről tájékoztatni. A báró megjelenése különben is annyira fölizzgatta a honorációrokat, mint a kiszabadult papagály a baromfiudvar lakóit. A gyógyszerész minden áron a repülési technika fejlődéséről akart vele beszélni, az öreg fekete elefánt pedig, aki ugyancsak az asztalnál ült, fölemelkedett és az izgalomtól rikácsoló hangon poharát emelte a született főrendek és a polgárság egyetértésére, hangsúlyozván, hogy a polgárokat nem öröklött címerük, hanem a munka és a tiszta erkölcs teszi arisztokratákká.

Ekkor hangosan közbeszólt a polgármesterné.

— Toll uram, én nem tudom, hogy arisztokrata-e maga, de hogy maga a város legnagyobb naplopója és hogy ott van minden cselédbálon, az már bizonyos.

Ezzel igazat is mondott, mert az öreg fekete elefánt az üzlet vezetését teljesen a feleségére bízta, maga a délelőttöt sörözgetve, a délutánt feketekávéz-

gatva, az estét kártyázgatva töltötte, a Három rózsza cselédbáljait pedig mindig megtisztelte jelenlétével.

A polgármesternétől senki sem vette rossz néven az ilyen szókimondást. Bár közel járt már az ötven esztendőhöz, máig megmaradt gügyögően naiv, leányosan pajzán és ártatlanul kacér babaasszonynak. Most különben a báró felé fordította csodálkozó nagy boci-szemét.

— Félek magától, méltóságos úr! Hallottam ám, hogy nagyon veszedelmes ember . . . Én pedig egy vidéki butus kis asszony vagyok . . .

Viola és Etelka időközben szintén megérkeztek a batáron. A Zarathustra-pletyka óta kissé meghidegültek egymás irányában, de most találtak oly közös alapot, amelyen békét, sőt szövetséget is köthettek. Ez az alap a polgármesterné kalapja volt, egy csipkés, virágos kis bakfis-kalap. Miután ezzel egy-kettőre végeztek és vért szagoltak, Etelka néni indítványára bíráló körútra indultak. Karonfogva andalogtak a ligetben, szelíd mosollyal fogadván a köszöntéseket és leszedvén felebarátjaikról a keresztvizet. Nem sokan voltak, akik jobban mulattak volna a majálison, mint ők ketten.

Miklós bácsi arra használta a felesége távollétét, hogy elvezette Mariskát a tánchelyre. Ott volt mit nézni. Mokány mesterlegények forgatták a ragyogó szemű, kipirult arcú leányokat, egy-egy erélyes top-

pantással jelezvén a taktust. Midőn észrevették a fehér páva-kisasszonyt, a legények még önérzetesebben toppantottak, a leányok pedig feléje fordították gyöngéden ragyogó szemüket. A leányok ruhája divatos szabásu volt, fehér keztyüt is viseltek, kalapot azonban varjasi iparosleány nem mert volna a fejére tenni. Az elegáns vászon- és kelme-ifjak természetesen nem táncoltak, — majd talán később, ha kigyulladnak a lampionok — hanem blazirt csoportba verődve álltak a közepén. Annál többet táncolt azonban a fekete elefánt fia. Éppen most kért megint táncra egy gömbölyű csipőjű Dobó Katicát, még pedig úgy, hogy dévajul hátba ütötte. A fordulónál néha a levegőbe lendítette táncosnőjét, amit elismerő kacagással fogadott a közönség. A mérnök láthatólag nagyon otthonos volt ebben a társaságban, szerették is a majszterek és amerre járt, széles ábrázatok köszöntöttek.

Mariskát megdöbbsentette és szinte elszomorította ez a látvány. Egy mérnök, egy diplomás ember hogyan feledkezhetik meg magáról ennyire?

— Menjünk innen, itt por van, — mondta.

Akkor vette csak észre, hogy Pankotay báró is hozzájuk csatlakozott.

A liget végében ősrégi eperfákkal szegélyezett, széles, gyöpös út vezetett fel a domb tetejére. A fák koronája már elnyomorodott a vénségtől, a törzsük pedig olyan volt, mint a földbe dugott buzogány. A

Grassalkovichok idejében nyírott bokrok és homok-szobrok is ékesítették a kertnek ezt a részét, a bokrok azonban régen elvadultak, a szobrokról meg csak néhány, a gyöbbe süppedt, rücskös törmelék maradt meg. A hosszú út végén, fenn, az alacsony domb hátán, kriptaszerű, nagy épület emelkedett, az volt a városi jegesverem.

Ezen az úton sétáltak ők hárman. Tulajdonképpen Miklós bácsi biztatta fel őket a sétára, de az öreg úr most egyszerre fájlalni kezdte a lábát és megállott egy mohos kőpad előtt, mondván, hogy leül szivarozni, ha vissza méltóztatnak jönni, majd itt találják.

Mariska megszeppenve nézett a bácsira. Kettesbe maradjon a báróval? Körülnézett segítségért, hogy nincs-e véletlenül kéznél az ő hűséges kotlója, Viola néni. De aztán egyszerre megkönnyebbült, mert eszébe jutott, hogy a báró házasságos ember, varjasi fogalmak szerint tehát nem számít és ekkor már szívesen sétált vele tovább a ruganyos gyöpon.

— Ez szép út, — mondta minden meggyőződés nélkül Pankotay.

— Szomoru, — szólt halkán Mariska.

A báró feléje fordította arcát.

— Szomorúnak találja?

Mariska azonban már behúzta megint félénk csigaszarvacskáit és nem válaszolt, csak zavartan mosolygott. A báró így is megértette.

— Igaza van, szomorú, mert eszébe juttatja az embernek, hogy valamikor sokkal szebb lehetett. Ez a kert elzüllött. Odajutott, ahová minden jut, amit tulajdonába vesz a tömeg. Járt Versaillesben?

— Óh, dehogy! — tiltakozott Mariska a különös föltevés ellen.

— Soha gyászosabb látvány, mint a királyi park. Az utakon, melyeken hercegnők uszálya söpört végig, zsíros papirdarabok hevernek, a lugasokban pedig facér kereskedősegédek ásítognak . . .

Ezt a gondolatot ugyan Mariska is gondolhatta volna, a facér kereskedősegédeken azonban nagyon megütközött az ő polgári érzékenysége. A báró folytatta:

— A tömeg mindig csőcselék. Ezer elmés, értékes ember együtt csőcselék. Ezer főherceg is csőcselék.

Mariska bólintott. A báró a főhercegekkel jóvátette a kereskedősegédeket. Most már elérkeztek Nietzschehez.

— Hjah igen, még egyszer köszönöm a könyvet, — mosolyogta a leány.

Pankotay kedvetlenül vont vállat.

— Zarathustrát? Őszintén szólva már megbántam, hogy ráerőszakoltam nagysádra. Én időközben már kiábrándultam Nietzscheből.

— A báró úr is? — szólta el magát Mariska.

— Tehát ön is?

Mariska azonban megszeppenve behúzta megint szarvacskáit. Pankotay tovább beszélt.

— Most olvastam csak el Nietzsche életrajzát. Tudja, hogy az élet evangéliumának prófétája professzor volt és az örültek házában halt meg? Az Uebermensch diadalútja a magánzárkába vezetett! Most már biztos vagyok benne, hogy az ő éneke nem volt egyéb, mint menekülés a tulajdon félelme elől Az ereje pedig? Vágyakozás az erő után, játék az erő fogalmával. Hiszen tudhattam volna, hogy a valóban erős emberek sohasem csináltak még elméletet önmagukból. A Napoleonok Paul és Virginie-t olvassák, a fegyvercsattogástól hangos énekek olvasói pedig nagyobb részt szegény, békés szabólegények.

A csalódása, mely még újkeletű volt, keserűvé tette. Hevesen folytatta:

— Verebek vagyunk, a kamrába zárt verebek, ideoda röpködünk, olykor jön valaki, aki azt mondja, hogy ismeri a kivezető utat, aztán nekimegy a fejével az ablaknak és ő is elhallgat.

— Hát nincs kivezető út? — kérdezte Mariska hirtelen jött szomorúsággal.

A báró vállat vont.

— Egy szabad embertől kellene ezt kérdeznie.

A leány összeszedte minden bátorságát.

— Ön nem szabad?

— Azt hiszem a magamformájú ember egyáltalában nem lehet az. Tudja, mi vagyok én? A saját podgyászm hordárja, a tulajdon vagyonom ispánja. Utazom, számolgotok, dolgozom, mindezt csak azért, hogy a podgyászm még súlyosabb legyen. A legfurcsább a dologban az, hogy a podgyász nem is az enyém. Mert ha az enyém volna, akkor eldobhatnám magamtól. De erre képtelen volnék. Az úr a föld, a kastély, a ló; a báró annak alázatos szolgája. Olykor zsörtölődik a szolga, de a föld, a kastély és a ló tudja, hogy ezt nem érdemes komolyan venni.

Mariska szinte ijedten nézett a báróra. A lázongó tiszteletlenség, mellyel a saját társadalmi állásáról beszélt, zavarba ejtette és sértette az ő öntudatlanul is erős arisztokratikus érzületét. Időközben fölértek a jégveremhez. A dombon túl volt a tó, melynek tükörsima vizét most aranypirosra festette az alkonyi fény. Mögöttük már árnyékba borult a liget. A fák között szelidfényű lampionok világítottak, a zene és a mulató emberek lármája kellemes és harmónikus zümmögésként szűrődött fel a dombra. Jó ideig némán állottak ott, aztán lassanként földerült Pankotay arca, figyelmesen, mintha most fedezte volna csak fel, szemlélte Mariskát, s tekintetében annyi tiszta és becsületes gyöngédség volt, hogy nem hozta zavarba a leányt.

— Az a gyanum, — mondta, — hogy háládatlan

vagyok az étellel szemben. Az is meglehet, hogy nem is tudok élni, csak beszélni tudok az életről.

— Mi az élet? — kérdezte Mariska mosolyogva.

— Maga és az ott ni . . .

Kezével az alkonyi égre mutatott.

— Jó lesz visszamenni, — vélekedett zavartan a leány.

Összevágó, gyors léptekkel mentek le a gyöpös úton.

A báró újból megszólalt.

— Ott ül a padon a bácsi . . . Egypár perc múlva kezét fogunk egymással, én fölülök a kocsimra és elmegyek. Útközben pedig bosszankodni fogok.

— Miért fog bosszankodni? — csodálkozott a leány.

— Az a fájó érzésem lesz, hogy elmulasztottam valamit. Találkoztam valakivel, akit régóta kerestem, hogy elmondjak neki egy fontos dolgot, aztán Nietzsche-ről, magamról és hasonló semmiségekről beszéltem, az idő eljárt és én nem mondtam el azt, ami fontos és lényeges.

Mariska egyszerre úgy megijedt, hogy hallotta tulajdon szívének dobogását. A báró pedig tovább fűzte ötletét, anélkül, hogy Mariska szemébe nézett volna.

— Különös, hogy az ember sohasem mondja azt, amit akar. Én legalább nem. Pedig nem a becsületes-

ségemen múlik. Úgy látszik azonban, hogy a nyelv nagyon kezdetleges szerszám. Én olyasmit szeretnék önnnek mondani: Ismerlek, tudom, hogy ki vagy! Így elmondva hülyeség, talán nevetlenség is. De amit gondolok, az nem az.

Tovább nem jutottak, mert ott állottak már Miklós bácsi előtt.

— Kellemes volt a séta?

— Nagyon kellemes, az egész ünnep igen sikerült, — mondta kissé rácsoló hangon a báró.

Aztán úgy tett, ahogyan előre megmondta: kezet fogott Mariskával, felült az automobiljára, szalutált a publikumnak és blazirt arccal eliramodott.

— Kívánom, hogy táncolj! Még pedig válogatás nélkül! — sziszegte Pál úr a leánya fülébe.

A családfő attól tartott, hogy megszólhatná leányát a sétája miatt és a család tekintélye érdekében kíváncsi volt, hogy Mariska tüntető szeretetreméltósággal tisztázza magát a mágnáskodás gyanuja alól. Amióta meggyújtották a lámpionokat, a kereskedő-kisasszonyok már mind táncoltak, persze nem annyira az élvezet kedvéért, mint inkább reprezentatív kötelességből.

Mariska első táncosa a fekete elefánt fia volt. Oly fesztelenül lépett eléje, mintha semmi sem történt volna közöttük. Kettőt se fordultak még, mikor a kifáradt cigány már abbahagyta a keringőt. Mialatt az

ifjuság a primással alkudozott, a mérnök karonfogva sétáltatta táncosnőjét.

— Furcsa emberke az a báró, mi? — kezdte az elefántfi.

— Ön Pankotay báróról beszél? — kérdezte fagyos és rendreutasító hangon Mariska.

— Róla hát! Én érdekesnek, olykor mulatságosnak is találom, mert ideális képviselője a dilettánsnak. Van egy példaszó — gondolom olasz — azt mondja: „Őrizkedjél az olyan embertől, aki csak egy könyvet olvasott!” Ez az ember Pankotay. Ő mindig csak egy könyvet olvasott, mert amit tegnap letett a kezéből, azt ma már elfelejti és amire ma esküszik, azt holnap meg fogja tagadni. Elindul minden úton, a vállára kap minden terhet, de sohasem ért még célhoz és semmit sem tett még a maga helyére. Ez egy mozaik-ember. Semmi egész sincs benne, csupa dirib-darabból van összerakva, jóból, rosszból, keményből, lágyból, pirosból, hupikékből . . .

Mariska forrt a méregtől. Azzal a gúnyos fölénnel, melyet a fekete elefánt fiával szemben érzett, mondta:

— Szóval, a báró gondolkozni szokott. Némelyek szerint ez betegség és ezen nincs is mit vitatkozni.

A fekete elefánt kemény bőrének csak csiklandozás volt a tüske.

— Én becsülöm a gondolkozókat, — válaszolt, —

de csak azokat, akik le is vonják gondolataikból a következtetéseket. Anélkül az léha játék. Semmi becsülésreméltót nem találok azonban olyan emberben, aki éles logikával bebizonyítja nekem, hogy a gazdagság teher és amellet hajnalban kel föl, hogy ellenőrizze a tejkihordást és egy cső kukorica miatt elcsap egy bérest. Ez egy földönkúszó nyárspolgár, aki azt füllenti, hogy neki szárnya van. Egy bárósított Szent László-patikus, semmi más.

Mariska ajka szélén gonosz kis mosoly jelent meg.

— Ön megveti a bárót? Eszembe jut, hogy egy ízben együtt láttam önöket és hogy ön akkor nem éreztette vele megvetését. Legalább nem nagyon.

A mérnök elnevette magát.

— Nem vagyok bolond, hogy megbántsam, hiszen ő a vasutttársaság főembere!

Mariska szép arcán ott mosolygott a diadalmas megvetése.

— Igen, igen, minden ember úgy vonja le gondolataiból a következtetést, ahogyan tudja.

Ekkor meglátta a nézők között Violát és Etelkát és otthagytá a táncosát.

Régi hagyomány szerint a majális védnöke pezs-gővel vendégelte meg a rendező ifjakat és az előkelőségeket. Az aranynyaku üvegek megjelenése elegendő volt arra, hogy valami finom és kellemes hipnózisba

ejtse a társaságot. Azt lehetne mondani, hogy Páris városának szelleme megihlette a lombsátor alatt ülőket. Ájtatosan, de minden mohóság nélkül nézték, hogyan vándorol körbe a szalvétába csavart üveg, közbe tűntető, szinte szertartásos, de amellett mégis könnyed udvariasság hangján beszélgettek egymással. „Méltóztatol tudni“, „légy kegyes“, „kérlek alászan“, mondták egymásnak a vászon-ifjak és valami különös gondolattársulás következtében színházakról és párbajokról kezdtek beszélgetni, megemlékezvén egyes, rég nem látott katonatiszt és zsentri ismerősükről is. Az idősebb segédek viselkedéséből kiérzett, hogy nekik a pezsgő megszokott italuk; az egyik vörösborral szokta keverni, a másik ásványvízzel, de akadt köztük olyan is, aki egy plajbász segítségével gondosan ki szokta kavarni az italból a szénsavat. Sturz Bandi, a cinikus filozófus, volt az egyetlen, aki nem ivott pezsgőt, hanem megmaradt a vörös spriccer mellett.

Préglyné, akinek egyéniségében különben is volt valami franciás, a rokonelem hatása alatt maga is pezsegni kezdett. Ahány férfi ült az asztalnál, azzal egyszerre tudott kacérkodni. A módszere egyszerű, de biztos volt, ő úgy viselkedett, mintha minden férfi a szerelmével üldöznék és míg egyrésztől szívósan védekezett a képzelt támadások ellen, másrésztől mégis volt rá gondja, hogy túlzott szigorral kétségbe ne ejtse a boldogtalanokat. Egy tizenhétesztendőös rövidáru-

ifjúnak, ki a szerénységtől haldokolva ült az asztal végében, azt mondta:

— Uraskám, nem szabad ám a szép asszonyokat ilyenféle pillantásokkal zavarba ejteni!

Még Manliusz urat sem kímélte meg. Hozzá így szólt:

— Maga afféle csendes víz, kedves uram! De engem nem fog becsapni! Azt hiszi, én nem tudom, mit jelent az, ha egy férfi állandóan kerüli egy asszony tekintetét?!

A könyvelő úgy megijedt, hogy a bor a cigánytorkába ment és köhögni kezdett. Meg kell jegyeznünk, hogy a polgármesterné nemcsak az urakkal, hanem nőkkel is kacérkodott. Volt neki egy Bubi nevű fia, aki jelenleg mint méntelepes-főhadnagy szolgált Erdélyben, (Préglyně azt szokta mondani, hogy „a lovasságnál szolgál“) az ő alakját szokta fölidézni a nők kedvéért.

— Jaj, lelkem Mariskám, ha tudnád, mit mondott rólad Bubi, mikor karácsonykor itt járt!

És most már nemcsak Manliusz úr, hanem Mariska is pirult. A polgármesterné a társaság központjává lett és boldog volt, aki elkapathatott egyet elméségének röpkedő labdái közül. A pezsgőzés pedig áldozattá lett, melyet az ő oltárán mutattak be.

Az aranynyaku üvegek becsalták a lombsátor alá a cigányt is. A jószimatu Munci tüstént megértette,

hogy itt senkit sem érdekel az, hogy hányat tojt már a fürjecske és inkább a Boulanger-indulóval hódolt meg a könnyed génius elött, amely a lelkek fölött uralkodott. Majd odaállott Préglyné mögé és fülébe játszotta Páris dalát a Szép Heléná-ból. Préglyné pedig vékony és hideg fejhanganon énekelni kezdett:

Holla hej! ifjú legényke
Állj meg egy szóra kérünk,
S add almádat, kis negédke,
A legszebbnek közülünk . . .

És mialatt énekelt, két éles és izzó szempár tekintetét érezte az arcán. Etelka és Viola néni ott állottak karonfogva a sátor homályos sarkában és szinte megbüvölten lesték Préglyné minden mozdulatát. Egy szót sem beszéltek, csak az egymásba fonódó karjukkal telegrafáltak egymásnak. Holla hej, micsoda pletyka lesz ebből holnap! Varjas visszhangzani fog tőle, a felsővárosi vágóhídtól az alsóvégi kolera-kápolnáig. A polgármesterné mindezt előre tudta, a kerekedő veszedelem azonban csak tüzelte a jókedvét. Őt boldoggá és büszkévé tette a tudat, hogy a varjasiak őt hóbortos és veszedelmes démonnak tekintik, aki elcsavarja a férfiak fejét. Ő úgy szeretett fürödni a pletykában, mint a szalamander a tűzben. Mondanunk sem kell talán, hogy amellett szakasztott olyan szorgalmas és a fukarságig takarékos gazdasszony volt, mint minden varjasi feleség. Most különben éppen az járt az eszében, hogy

jó volna talán, ha a hatás fokozása kedvéért eltörne egy poharat is. Amint azonban a mellette ülő Ábel Pál fagyos nagykövet-arcába tekintett és eszébe jutott, hogy a korcsmáros talán húsz krajcárt is elkérhetne a pohárért, mégis elővette jobbik eszét és Etelka néniék őszinte bánatára szép csendesen megint az asztalra tette a poharat. Egyelőre megelégedett azzal, hogy végigperzselje tekintetével az összes férfiakat, akik Sturz Bandi és Manliusz úr között ültek és hogy dévaj mosollyal énekelje:

Evoe, ezen istennők
Cselt használnak és miként,
Evoe, ezen istennők
Csalják törbe a legényt . . .

— Te, nem tudod, hogy mit jelent evoe? — kérdezte Etelka néni suttogó hangon sógornőjétől.

Viola néni nem tudta, de úgy sejtette, hogy valami illetlenség lehet. Időközben megjelent a sátorban a fekete elefánt fia. Azért jött, hogy a cigánybanda felét az ő barátai, a májszterek számára követelje, akik a tánchely mellett mulattak, az uraktól különválva. Ábel Pál arra használta a kis zavart, mely ebből kerekedett, hogy hazaküldje az asszonyait. Bár nem mondta, azért őt is megbotránkoztatta Préglyné könnyelmű viselkedése. Ez nem az ő Mariskájának való társaság!

Mivel nem fértek el egyszerre a hintón, abban állapodtak meg, hogy Miklós bácsi, akit Etelka Tranzvál minden gyémántjáért sem engedett volna felügye-

let nélkül, haza fogja kísélni a nőket, Pál és Péter pedig, a néma árnyékként hozzájuk tapadó Manliusz úrral, gyalogszerrel követik őket. Az indulás pillanatában kitűnt azonban, hogy Etelka néni fekete napernyőjének titokzatos módon nyoma veszett. Ebből izgatót vitatkozás és keresgélés lett, ahányan voltak, annyi felé futottak és a liget visszhangzott a rendező ifjak kiáltozásától. Mariskát nem izgatta az ernyő sorsa, mely diadalmasan dacolt már vagy tizenöt nyár hevével. A leány egyedül állott a kocsi mellett.

— Hazamegy már Mylady? — kérdezte tőle valaki.

A fekete elefánt fia volt. Mariska nem válaszolt és a mérnök folytatta a kötekedést.

— Mikor látom megint fenségedet?

— Majd ha józan lesz, — válaszolt száraz hangon a leány.

— Az bajos lesz, Mylady! A maga közelében mindig részeg vagyok. Pityókossá tesz a vágy, hogy megcsókoljam azt a gyönyörű, gögös száját . . .

Mariska hirtelen szembe fordult Toll Jenővel. Ez olyan valószínűtlen, álomszerű arcátlanság volt, hogy nem is mert hinni a fülének. Az elefántfi azonban nevetve folytatta:

— Maga most szeretne engem nyakon ütni, de azért mégis azt hiszem, lesz idő, mikor önként fogja

idenyújtani a gögös szép száját . . . Addig is szép álmokat!

Elment. A leányt valóságos rosszullét környékezte. Úgy érezte, hogy rettenetes gyalázatot követtek el rajta. Mit tegyen most már? Szóljon az édesapjának, Miklós bácsinak? A mérnök nem ijedne meg, ő Pesten nevelkedett, ahol mindenki párbajozik . . . Legjobb lesz — ezt mélységes levertséggel határozta el a leány — ha hallgat.

A napernyő időközben megkerült. Sturz Bandi kezében találták. A főkapitány, aki már teljesen elázott, a kifeszített ernyő alatt sétált a holdvilágban.

Útközben a két nagynéni buzgón sugdolódzott. Arról tanakodtak, hogy Mariskától kellene megkérdezni, hogy mit jelent az evoe szó. Ő biztosan tudja. Violának azonban aggodalmi támadtak, hátha mégis valami nagy malacság és azért jobb lesz, ha megkeresik a lexikonban.

Mariska otthon nem is várta meg az édesapját, azt mondta, hogy álmos és tüstént vetkőzni kezdett. A hálósobája kicsi, homályos udvari szoba volt. Legnevezetesebb butordarabja a régi ébenfa-szekretár, mely mint egyetlen öröksége, az édesanyja után maradt rá. A szekrénynek sok fülkéje és fiókja volt, a családban az a hit tartotta magát, hogy valami titkos fiókja is van, de azt nem tudták megtalálni, bár egy időben ugyancsak keresték. A szoba mennyezetéről ámpolna

függött alá, mely a napot ábrázolta. Hegyes, arany tuskéssel spékelt sárga üveggömb. Az ámpolna azonban soha sem égett, Mariska mindig gyertyafény mellett vetkőzött.

Alig hogy a leány lefeküdt és keresztet vetett magára, a távoli ebédlő régi órája elütötte az éjfélt, aztán eljátszotta a *Das Wandern ist des Müller's Lust*-ot. A dal végét már nem is hallotta a leány; ő akkor már mélyen aludt. Az éjjel aztán igen bolondos álma volt.

Azt álmodta, hogy megint ott sétált Pankotay báróval a ligetben, azonban nem volt többé a kopár és agyontiport népkert, hanem a Grassalkovichok főúri parkja. A széles utat gondosan nyirott lombfalak szegélyezték, a lugasokban kőszobrok fehérlettek, fenn pedig, a jegesverem helyén, görög templom-formájú oszlopos gloriett emelkedett.

— Mylady, mit szól ehhez a kerthez? — kérdezte ravasz mosollyal a báró.

— Most egészen más, mint a majáliskor volt, — vélekedett a leány.

— Ez nagyon természetes, mert a majális óta megtaláltuk az ébenfa szekretár titkos fiókjában a probléma megoldását, — mondta a báró.

— És hogyan szól a megoldás?

A báró megállott és ünnepélyesen meghajolt.

— Úgy, hogy ön a Grassalkovich hercegek örököse. Első Grassalkovich Mária hercegnő!

Mariskának úgy rémlett, hogy ő régóta, gyermek-kori álmain keresztül, már sejtette ezt a megoldást. Nem is volt meglepetve, de azért édes öröm és fenkölt, nemes büszkeség töltötte be a szívét.

Fönn, a görög templom küszöbén, egy ismerős és tiszteletreméltó arcu öreg tábornok várta. A király volt és Miklós bácsi egy személyben. A felséges úr gyöngéden megölelte a leányt.

— Most már minden jól van! — mondta meghatottan.

A király eddig valami fontos okból úgy tett, mintha nem ismerné Mariskát, de most már örökre vége volt a bujkálásnak. Beléptek a gloriettbe. A görög templom belseje olyan volt, mint a Fehér páva-ház parádés lépcsőháza. A Flóra-szobor is ott állott. A király egyedül fölment a lépcsőn, miközben egészen úgy bicegett, mint Miklós bácsi, aztán eltűnt a felső üvegajtón, melyet kulccsal magára zárt.

A leány most vette csak észre, hogy mezitláb van. Rettenetesen szégyelte magát és azon töprenkedett, hogyan fog így hazamenni, végig a varjasi főutcán. Aztán az a gyanuja támadt, hogy mindez csak álom. Meg is mondta a bárónak.

— Meglássa, mindjárt föl fogok ébredni!

— Adj ide a kezét, — válaszolt Pankotay, — majd én visszatartom.

Magához vonta a leányt és különösen mosolygott.

— Ismerlek! Tudom, hogy ki vagy! — suttogta.
És meg akarta csókolni.

— De hiszen önnek felesége van!

— A feleségem értelme megzavarodott és így nincs is értelme a házasságunknak, — szólt Pankotay.

Most már megcsókolhatta. Szenvedélyes, hosszú csók volt, melynek édességét minden tagjában érezte Mariska még akkor is, midőn másnap reggel fölébresztette Viola néni.

V.

Valahányszor Varjason valami nevezetes dolog adta elő magát, másnap rendszerint ozsonna volt Etelka néninél, ahol különféle hölgyek összegyülekeztek, hogy véleményt mondjanak az eseményről. Ez olyan volt, mint hadgyakorlat után a vezérkari megbeszélés.

A majálist követő napon három vendége volt: Szabina néni, Irma kisasszony és Viola néni. Ez a Szabina néni, akiről az ifjabb varjasi nemzedék már nem is hitte, hogy még él, húsz-huszonöt esztendő óta csak a maihoz hasonló kivételes alkalmakkor szokott kimozdulni a házából. Ő is Éber-leány volt (Rumszky császári vice-adminisztrátor özvegye,) és a külsejére nézve Etelka típusának hatványozott kiadását képviselte. Rettenetesen hideg köszeme és hosszú, kopasz keselyűnyaka volt, a kicsi madárfején mindig fekete főkötőt viselt, mely egészen eltakarta a haját. A néni gazdag és ennélfogva nagytekintélyű asszonyság volt, Etelka kezét is csókolt neki és Szabina úgy bánt

vele is, Violával is, mint két éretlen fruskával. Meg kell jegyeznünk, hogy Etelka valamikor nagy számítási hibát követett el Szabinával. Szabina ugyanis már ifju éveiben gyöngemellű volt és mindenki (elsősorban a néhai volt Rumszky) biztosra vette, hogy élete rövid lesz, mint az októberi rózsáé. Mindenki elszámította magát, leginkább Etelka, aki tizenhatesztendő kora óta föláldozóan ápolta a nénjét és a nagy örökségre való tekintettel eltűrte minden szeszélyét. Szabina néni maga igen fukar volt, sohasem adott senkinek semmit, — „maholnap úgyis a tiétek lesz minde-nem!“ — de viszont elvárta, hogy neki minden képzelhető alkalommal ajándékokkal kedveskedjenek. Megvolt az a szokása is, hogy kisebb pénzösszegeket vett kölcsön Etelkától, amelyeket sohasem fizetett vissza, „hiszen maholnap úgyis a tiétek lesz minde-nem!“ Ez így folyt már több, mint negyven esztendő óta. Újabban Szabina néni egészsége igen megjavult, az októberi méla rózsza szívós és kemény hecsepeccsé fonnyadt, már nem is köhögött, Etelka azonban betegeskedni kezdett.

— Nem hinném, hogy sokáig húzza! — mondogatta Szabina.

A szegény Etelkát igen elkeserítette a gondolat, hogy Szabina őt túlélhetné, de azért továbbra is tűrte zsarnoki szeszélyeit; úgy járt, mint a kártyás, aki nem tudja abbahagyni a játékot, mert veszteségben van.

A másik vendég Irma kisasszony volt, az esperes úr gazdasszonya. Ő különben nem is volt igazi vendég. A nénik, tekintettel a kisasszony félszeg társadalmi állására, nem barátkoztak vele, kissé gőgösen is bántak vele, de azért néhanapján magukhoz hívták, hogy megkávéztassák és hogy cserébe egy csomó érdekesnél érdekesebb ujságot halljanak tőle. A kicsi, keményre töpörödött, lihegő beszédű és fantasztikus mozgékonyasságú leányasszony mindent tudott, ami a varjasi polgárházak falai mögött történt. Ez annál csodálatosabb volt, mivel nem igen járhatott emberek közé. A kisasszony különben tisztában volt a helyzetével és maga volt a kúszó alázatosság. A viláért sem ült volna máshová, mint az asztal végébe, ott is összehúzta magát a szék sarkán és ha Szabina néni kíméletlen nyomatékka *kisasszony*-nak szólította, akkor bűnbánóan lesütötte a szemét. Hogy valahogyan a ledér gondolkozás hírébe ne keveredjék, irgalmatlan szigorúsággal ítelt embertársai fölött. Ő azzal vezekelt meg élete nagy bűnéért, hogy fáradhatatlanul gyomlálta a szomszéd kertjét.

Említettük, hogy Viola néni is jelen volt az ozsonnán. Eredetileg le akart mondani, (otthon aznap szappant főztek,) mikor azonban megtudta, hogy kik lesznek Etelkánál, sietve magára vette feketegyöngyös mantillját és mégis elment a felsővárosba. Nem anyyira kíváncsiságból, mint inkább óvatosságból. Tud-

valevő dolog volt ugyanis, hogy Szabina néninek sok-sok esztendővel ezelőtt valami összeütközése volt Mariska megboldogult édesanyjával, a szép Lihnovszkával, azóta nem kedvelte a Fehér páva-hadat és ha Viola néni nem áll mellette talpig fegyverben, akkor az oszonnából Ábelék ellen intézett portyázó támadás fejlődhetik.

A hölgyek az üveges fórházban voltak. Szabina nénit a vászonnal betakart diványra ültették, amely bútordarabnak igazi szövetét még soha senki sem látta, a néni feje fölött két könyomat függött a falon, az egyik József palatinus családját, a másik a mexikói császár agyonlövetését ábrázolta. Hogy megvédjék a légvonatot ellen, egy krinolinos divatképekkel teliragasztott nagy spanyolfalat állítottak melléje.

— Mi volt ma nálatok? — kérdezte Etelka a sógornőjétől.

(Ez náluk olyan gyakori kérdés volt, mint az angoloknál a *how do you do?*)

— Nagyon egyszerű ebédünk volt, — válaszolt Viola. — Krumplileves, karmonádli zöld babbal és darástészta.

— Darástészta? Hát mosónő van nálatok?

— Nem mosónő, hanem szappanfőző-asszony.

Behozták a habos kávé, amelyet Etelka néni aranykarimás fehér csészékbe töltött, aztán a tejes-kalácsot, a birsalmasajtot és a befőtt gyümölcsöt. Ábel

Miklós né egyébként igen takarékos volt, ilyen ozsonnák alkalmával azonban mindig megadta a módját. Szíves erőszakoskodással kínálhatta a vendégeit, főként a dunsztosból. Ő minden esztendőben egész spájzra valót főzött be, ez volt az ő tulajdonképpeni nyári foglalkozása, a tél folyamán azonban, bárhogyan követelte is az ura, sohasem engedett kibontani egy üveget sem, „hogyan legyen majd, ha kell“. A tavasszal, mikor már attól félt, hogy a dunsztosa rá fog penészedni, mindenkit azzal akart etetni, az ura azonban ilyenkor elvből nem evett belőle.

A takarítónő (mert Etelka nem tartott rendes cselédet) kivitte a csészéket és Viola néni, akinek oldalát már régóta fúrta valami, egyszerre a közvetlen meglepetés hangján így kiáltott föl:

— Hogy mit nem ér meg manap az ember! Kimegyek ma délelőtt a konyhába, hát ott áll egy huszár, egy nagy kamasz, karddal, csákóval . . .

— Huszár a konyhában? — lihegte tüzes megbotráncozás hangján Irma kisasszony.

— Mindig mondtam, hogy az a Veron nagy bestia! — szólt Etelka néni.

Szabina pedig csak sziszegett egyet.

— Most jön még a java! — folytatta Viola. — A huszár azt mondja, hogy ő Veron fivére . . .

Irma kisasszony kajánul nevetett az asztal végében.

— A fivére?

— No, ez szemtelenség! — pattogta Etelka.

— Ez még mind semmi! Felmutatott egy pecsétes írást az árvaszéktől, hogy ő és Veron jelentkezzenek valami kis örökség miatt, mert igazán testvérek. Mit szóltok ehhez?

Első pillanatban nem tudtak mit szólni. Szabina volt az első, aki visszanyerte fölényes nyugalját.

— Én a te helyedben kinyitnám annak a leánynak a ládáját, — mondta szárazon.

— Úgy, úgy! — hagyta helyben Irma kisasszony, aki mindig kereste a hatalmas asszony rokonszenvét.

Ez csak egy kis intermezzo volt és valamennyien érezték, hogy ők nem a Veron huszárja kedvéért jöttek ide. Szabina végül helyes vágányra terelte a tárgyalást.

— Hát hallom, — mondta, — tegnap valami nevezetes mulatság volt a jegesveremnél?

— Préglyné . . . — kezdte Etelka, de nem folytathatta, mert Irma kisasszony egyszerre rávetette magát erre a névre, mint a tigris a borjura. Ő nem volt künn a jegesveremnél, de azért mindent jobban tudott a többenél. Azt is tudta, hogy mi történt a fehér pávák elvonulása után. A polgármester haza akarta vinni a feleségét, de Préglyné a szemébe mondta, hogy nem megy. Etelka néni, aki köztudomás szerint úgy bánt a tulajdon urával, mint valami rossz cseléddel,

ámulva csapta össze a két kezét, mintha nem tudná elhinni, hogy találkozzék asszony a nap alatt, aki így merészel beszélni az urával. Etelka néni különben azért nem értette meg a dolgot, mert ő — nem tudni miért — nem a polgármesterné, hanem a polgármester szerepébe képzelte bele magát.

— Hiszen én volnék annak a Préglynének az ura!
— mondta baljósloan.

Szabina néni nem volt meglegedve a társalgás folyásával. A polgármesternét tulajdonképpen már húsz esztendővel ezelőtt letárgyalták, róla nem tudtak újat mondani. Hogy Sturz Bandi végül leöntötte új fehér ruháját vörös borral? Ez érdekes kis epizód, de nem fontos dolog.

— Úgy hírlík, hogy Ábel Mariska is nagyon jól mulatott? — mondta Szabina, miközben köszemét Viola felé fordította.

— Igen, a báróval, — vetette oda kaján naivitással Irma kisasszony.

— Nem házas ember az a báró? — kérdezte Szabina, miközben a hosszú nyakát egészen behúzta.

— Házas, de azért nagyon csinos ember, veszedelmesen csinos ember, — mondta Irma kisasszony.

— Az én időmben is járt itt egy gróf, egy svali-zser-tiszt, — akkor úgy hívták a katonákat, — az sokat járt a Kaszás-leány után . . .

— Miféle Kaszás-leány volt az? — érdeklődött Etelka néni.

— A sárga sarokház volt az övéjük, a fehér papok temploma mellett . . .

— Tudom már! Kaszás Berta, az édesanyja Ánis-leány volt, a régi postamesteréktől . . .

— Ebből az lett, — folytatta Szabina, — hogy a farsangon egy polgárember sem táncolt a Kaszás-leánnyal, azt mondták, táncoljon a grófjával . . .

— Nem is való, hogy tisztességes polgárleány mágnások után bolonduljon, — vélekedett Irma kisasszony.

Viola néni már felocsudott az orvtámadás okozta zavarából és bosszút lihegve tekintett körül. Szabinával nem akart kikezdeni, de a papkisasszonyt nem volt oka kímélni. „Cselédtraccs — a plébánia konyhájából került“, — ilyféle visszavágás járt az eszében, de mielőtt még támadhatott volna, már újabb nyíl repült feléje.

— A bárónak is nagyon megtetszhetett Mariska, mert ma is bejött, hogy találkozassék vele, — folytatta Irma kisasszony.

— Ki jött be? Ki találkozott? — kérdezte dult arccal Viola néni.

— A báró, Mariskával . . . Félnégykor együtt sétáltak a temetőben . . . Láttam őket . . .

Viola megszeppent. Igen, Mariska délután a temetőbe ment, édesanyja sírjához . . .

E pillanatban félelmetes berregés és töfögés hallatszott be az utcáról. Valamennyien megismerték a hangot — ez Pankotay báró automobilja. Irma kisasszony szó nélkül fölkelt, az alvajáró nyugodt és biztos léptével az udvarra ment és kitekintett a kapun. Neki csodálatos sejtőképességei voltak. Mariska és a báró gyalogszerrel jöttek a felsővárosi temető felől, a gép pedig, melyben csak a soffőr ült, lassan dőögött mellettük a kocsin. Irma kisasszony visszasielt a főrúázba.

— Félnégykor láttam őket először, most mindjárt öt óra lesz és még mindig együtt vannak . . .

Viola és Etelka a hálósobába rohantak és ott néztek ki az ablakon.

— No hallod, — szörnyűködött Etelka, — ez szép dolog! Tegnap tíz percre egyedül hagytuk őket és ma már . . .

— Azt hiszed, hogy összebeszéltek mára? — ijedezett Viola néni.

— Én nem hiszek a véletlenekben, lelkem!

— Jézus Mária és az az ember házasa! — sopánkodott Viola.

— Ezek a mai lányok egészen mások, mint mi voltunk, — állapította meg Etelka. — Aztán tudod, Mariska az édesanyjától is örökölt valami lengyeleset...

— Világos nappal, az utca közepén! — sóhajtozott Viola néni, aki alkalmasint jobban szeretne volna, ha a huga sötét éjjel és zárt helyen kereste volna a báró társaságát.

A kávécsata utolsó áldozata azonban nem Mariska, hanem a hadiszerencse forgandóságánál fogva, maga a szíves háziasszony lett. Etelka néni ugyanis az ozsonna végén még egy magakészítette narancstortával is meglepte vendégeit. Szabina néni megkóstolta a tortát, aztán Irma kisasszony füléhez hajolt és bele-súgott valamit. Etelka ekkor gyanut fogott, maga is megízlelte remekművét és elhalványodott . . . A tortának avas íze volt!! A hiba mindenesetre a vajban volt. De hiszen Etelka néni maga vette a hozzávalót és maga készítette a tortát? Érthetetlen, megmagyarázhatatlan rejtély! Letagadni, elsimítani, jóvátenni azonban nem lehetett többet ezt a dolgot.

Este már egész Varjas tudta, hogy Ábel Miklósné „mindenféle romlott holmival akarta traktálni a vendégeit“ és hogy Ábel Mariska kettesben automobilozott Pankotay báróval.

A narancstorta-ügy igazságait már ismerjük, most lássuk tehát, mi igaz abból, amit Ábel Mariskáról és Pankotay báróról beszélnek a varjasiak.

A leány a majálist követő reggelen nem ment ki a házból, hanem takarítás után visszabujt a sötét hálószobájába, azzal a szesszel, hogy ma rendet fog csi-

nálni a szekretárjában. Az ébenfa-szekrény megszámlálhatatlan fiókjaiban annyi leányos limlom halmozódott össze, hogy ott mindig el lehetett kotorásztatni egypár óráig. A rendcsinálás különben többnyire olyankor jutott eszébe Mariskának, ha magára akart maradni a gondolataival. Egészen délig halkan elmoszkált a sötét borzlyukában, hol rajta kívül senki sem tudott volna gyertyavilág nélkül eligazodni, időközönként abbahagyta a munkáját és átengedte magát a lelken keresztül vonuló ábrándfelhők kalandos sodrának. A báró, megint a báró és mindig a báró! Mariska még egész testében érezte a megálmodott csókokat és most már annyira sem védekezett, mint éjjeli álmában, hanem bűnös és alázatos ernyedettséggel átengedte magát édes emléküknél. És gyönyörűségét lelte benne, hogy ismételten és részletesen végiggondoljon mindent.

Közbe szórakozottan tett-vett a szekrényében. A szekretár közepébe, apró fiókok közé, bolthajtásos kis fülke volt beépítve, melynek hátsó falát félig megvakult tükör ékesítette. A tükröt jobbról-balról egy-egy mahagoni fából faragott jón oszlopocska szegélyezte. Mariska ebben a fülkében őrizte régi iskolai füzeteit. Ő egyáltalában gondosan eltette és időközönként újból és újból megnézte gyermekkorának emlékeit, mintha meg akart volna róla győződni, hogy ő és azok a különböző leányok, a lenhajuak, a vörhenyes szökek, a

gömbölyűek és rózsásak, a szögletes vizslacsontuak és pattanásos bőrűek, a jámborak és alattomosak, a hazugok és a rajongók, a szorgalmasak és a tunyák, szóval hogy ő és mindazok a leányok, akik fölváltva az Ábel Mariska nevet viselték, egy- és ugyanaz a személy.

L'Alphabet français a six voyelles et dixhuit consonnes, — olvasta egy megsárgult lapon. Aztán szórakozott kíváncsisággal belenyúlt a fülkébe, megfogta és mozgatni kezdte az egyik mahagoni oszlopocskát. Most vette észre ugyanis, hogy a tükör kimozdult a helyéből, a felső szegélye kissé előredőlt . . . Ezt majd meg kell enyveztetni!

Egyszerre rémülten megdobbant a szíve . . . Váratlanul egy kriptá ajtaja pattant föl előtte. A meglazult tükör keretestül a kezében maradt, a szekretár méhéből egy ismeretlen fülke ásított feléje. Megfakult selyemmel volt kibélelve; átkötött papircsomag feküdt benne.

A titkos fiók! Az álmkép! A probléma megoldása! Mariskát babonás izgalom fogta el . . .

A szobájában nem érezhette magát biztonságban, Viola néni minden percben rátörhetett, azért a köténye alá rejtette a papircsomót és kiosont vele a parádés lépcsőházba. Ott nem fogják keresni. Leült a lépcsőfokára, a gipsz Flóra alá és a színes ablak fantasztikus fényében megnézte kincsét . . . Nem kételkedett benne,

hogy élete nagy és döntő fordulat előtt áll. Az álom és a valóság csodálatos összetalálkozása meggyőzte róla, hogy nagy és titokzatos erők avatkoztak bele a sorsába, erők, amelyekben azelőtt nem is hitt . . . Valami neszt hallott a lépcső aljáról és ekkor megrettent; el volt rá készülve, hogy királyi nagybátyja fog fölbukkanni a homályból, miként megálmodta az éjjel. De csak a fehér macska volt, mely dormogva közeledett feléje, láthatólag boldogan, hogy úrnője térdéhez dörgölheti fejét.

Az írások! Csupa német levél volt. A lendületes és vékony apácaírás Lihnovszka kezétől eredt . . . Mariska most már remegő mohósággal kezdte olvasni. Az édesanyja ezeket a leveleket nagy időközökben írta, valamennyien egy embernek szólottak, egy embernek, akit szeretett. De nem a fehér pávának . . . A levelek túlnyomó részét még leánykorában írta, az utolsó egykettő azonban már Varjason kelt. Már a legelső is teli voltak lemondással. „Fölösleges hangsúlyoznia, én jól tudom, hogy sohasem lehetek az öné, ön nem válhat el . . .” Tehát házas ember volt! Mariskának azonban mégis úgy rémlett, hogy a tüntető lemondás alatt ott lappang a reménység egy parányi, szívós szikrája. A szikra csodálatosképpen ott tüzelt még azokban a levelekben is, amelyeket már asszonykorában írt Lihnovszka. Vajjon miféle csodálatos véletlenekről álmodozott? Aztán egyszerre vége lett. Utolsó levelét né-

hány hónappal Mariska születése előtt írta. „Ha visszagondolok arra, ami velem történt, nem tudom megérteni, hogyan kerültem ebbe a házba. De most már itt kell maradnom. Felejtsem el és küldje vissza leveleimet és emlékeimet. Én nemsokára meg fogok halni. Isten önnel!”

Az emlékei, egy szőke, fényét vesztett női hajfürt és egy megfakult kis fénykép, ott voltak külön egy borítékban. Az arckép egy fiatal nőt ábrázolt, különös, fürtös hajviselettel, avult szabásu, mélyen kivágott bálí derékban, kissé merev fotografus-pózban. Nagyon hasonlított Mariskára, csak soványabbnak és jóval fiatalabbnak látszott. A kép alatt egy téntával írott német szó: *Dein* — Tiéd. Ez volt a Lihnovszka!

Mariska könnyek között csókolgatta a képet. Ez volt tehát az ő öröksége! Most már neki is volt édesanyja. A kegyeletes kultusz, melyet eddig a megboldogult emlékével űzött, inkább üres szertartás volt, e pilanattól fogva azonban látta, ismerte és megértette az édesanyját. A szegény Lihnovszka! A cifra nyomorúságban ragyogva járta be előkelő édesapjával a garnizónokat. Hátságparipája mindig volt, de a harisnyája többnyire lyukas lehetett. Az édesapja szenvedélyesen imádta a leányát, meg tudott volna érte halni, de azért elkártyázta az anyai örökségét. Minden férfi udvarolt Lihnovszkának, feleségül azonban senki sem akarta venni. És midőn Lihnovszka szegény szive megmámo-

rosodott a tavaszi mirtusfák illatától, akkor édesapjának egy bajtársát látta maga mellett, aki szintén nagyon előkelő, délceg és lovagias katona lehetett, akinek azonban már volt felesége.

Néhány megcímezett borítékról, mely a levelek mellett volt, Mariska megtudta, hogy ki volt a szeretett férfi. Katona volt, dsidástiszt, Ritter Ottokar von Ochsenfurth. A név furcsa hangzása kissé elszomorította és kiábrándította a leányt, de végül csak megbékült vele.

Még ott ült a lépcsőn, mikor a távoli szobákon keresztül zümmögni hallotta az ebédlőóra muzsikáját. Dél volt. Ekkor visszalopta magát a szobájába, elrejtette a kincseit és legmósta a kisírt szemeit, mert ebédhez kellett mennie. Asztalnál lopva nézegette édesapja hideg és szögletes arcát és ekkor eszébe jutottak Lihnovszka szavai: „nem tudom megérteni, hogyan kerültem ebbe a házba . . .“

Délután pedig kiment a temetőbe. Az a különös érzése volt, hogy beszélnie kell az édesanyjával. Meg kell neki mondania, hogy legyen nyugodt, ő nem fogja elárulni a titkát, ő megérti, az ő pártján van, szereti őt is, sőt — ha éppen kell — szereti még Ochsenfurth lovagot is.

A varjasi temetőben Lihnovszkának volt a leg szebb sírja. A fehér páváék sohasem feledkeztek meg reprezentatív kötelességeikről és ezek közé tartozott az

is, hogy a család elhunyt tagjai a temető főútja mellett, díszes sírban pihenjenek. A térdeplő angyal, aki Ábel Pálné sírja fölött imádkozott, látható volt ugyan még egy tucat más siron, (a varjasiak mindent utánoznak!) de a Lihnovszka angyala igazi fehér márványból való volt, a többi csak terrakottából. Mariska leült a kis padra, mely a vasrács mellett állott. Ő persze pontosan tudta édesanyja születésének és halálának napját, de azért most tünt föl neki elsőízben, hogy a szegény Lihnovszka a halálakor egy egész esztendővel fiatalabb volt, mint ő ma.

Mialatt ott ült, bekövetkezett a nap másik csodája, egyszerre előtte állott ő, akit minden idegében érzett akkor is, ha nem gondolt reá, előtte állott Pankotay báró. Akármit beszéltek is Etelka néni ozsonnáján, a báró bizony nem Mariska kedvéért jött ide, hanem az esperes úr levele következtében, hogy megnézze és szükség esetén kitataroztassa a régi temetői kápolnát, mely alatt anyai ősei, a fiágon kihalt Laczházy urak aludták az igazak álmát. Ha pénzről volt szó, akkor Pankotay nem bízott meg, csak önmagában.

Mikor most kezét fogtak a térdeplő márványangyal előtt, Mariska megint azzal gyanúsította magát, hogy álmodik. Mosolyogva, alázatosan, boldogan és kissé megszegyenülten sütötte le pilláit. A báró is egészen más volt, mint tegnap, mintha időközben vele is történt volna valami, ami megérlelte az ismeretségü-

ket. Ma nem akartak egymásnak imponálni, nem is beszéltek Nietzscheről és az életről; amit ma beszéltek, az csak ürügy volt arra, hogy egymás szemébe nézzenek és egymás hangját hallják. Lassu, sétáló léptekkel kerültek meg a temetőt. Némelyik kő előtt megállottak és a báró részletesen érdeklődött egy-egy néhai vaskereskedő vagy tanító családfája után. Mariska mindenkit ismert Varjason, még azokat is ismerte, akik száz esztendővel előtte születtek. Bementek a kápolnába. Dominus Joannes Comes de Laczháza — olvasta Mariska a falba illesztett, félig bemeszelt, egyébként pedig nagyon rücskös vörös márványlapról.

Igen, a Laczházyak nagyon érdekes urak lehettek. Ez a Joannes arról volt nevezetes, hogy párbajra hívta az édesapját. Laczházy Domokos azt állította, hogy a földből éjnek idején mérges párák szivárognak elő és azért a torony tetején aludt. Mátyás pedig egész életében egyebet sem tett, mint célba lövöldözött. De csak pisztollyal; akik puskával lőttek, azokat nagyon lenézte, Isten tudná, hogy miért. A török háborúk óta nem volt semmi dolguk és a pihent eszük efféle dudvás ötletekben adta ki erejét.

A báró és Mariska elhagyták megint a homályos és hűvös kápolnát és folytatták bolyongásukat a verőfényes sírkerten keresztül. Amerre a férfi húzott, a leány engedelmesen követte. Most csipogó madárcsapat

szállott el fölöttük, hullámos repüléssel. Mariska föl-emelte a fejét.

— Vigyázzon, festékes lesz a ruhája! — mondta Pankotay és megfogta a leány kezét, hogy elvonja a frissen festett ráctól.

Egy pillanatig így maradtak. Nem mertek egymás szemébe nézni, de érezték egymás kezének mohó érintését. Mariska aztán szeliden kiszabadította a kezét. Egyszerre valami nagy szomorúságot érzett, ugyanazt a reménytelen szomorúságot, mely a szegény Lihnovszka sírja fölött ült.

Kimentek a kapun, be a városba. Már nem volt mit beszélniök, de azért együtt mentek végig a főutcán. A báró automobilja pedig türelmetlen dohogással döcögött mögöttük. És amerre mentek, izgatott emberfejek bukkantak föl és tünedeztek el az ablakokban. Ez olyan volt, mint az ürgék játéka.

Már ott állottak a Fehér páva-ház előtt. Ki hitte volna, hogy a végtelen hosszú főutcat ilyen gyorsan lehet megjárni?

— Most el kell válnunk, nem? — kérdezte a báró.

A kérdés furcsa volt, Mariska válasza nem különben.

— Azt hiszem . . .

Ha Pankotay azt mondta volna neki: Üljön föl a kocsimra, magammal viszem! — talán föl is ült volna.

Talán. A báró azonban nem mondott semmit, hanem zavaros tekintettel elbúcsúzott tőle.

Az este, szombati nap lévén, zeneestély volt a fehér páváéknál. Megint Chopint játszották. Azaz csak akarták játszani, mert Mariska egyszerre fölugrott a zongorától, a szomszéd szobába ment, ahol sírógörcsöt kapott. Senki sem tudta, hogy mi baja. A jó Viola néni, aki olykor az okot összetévesztette az okozattal, így szólt:

— Valami csunya pletykát csináltak megint szégyenkének, talán az bántja!

VI.

Egy láthatatlan kéz belenyult az idő kerekébe és akkorát lendített rajta, hogy a napok és éjszakák szédítő sebességgel kezdtek peregni, akár egy roulette-játék piros és fekete számlapjai. Alig hogy kivirágzott az akác, már itt volt megint az ősz. Nemrégén volt csak, hogy Mariskára ráadták első hosszú ruháját és most már közeljárt huszonötödik esztendejéhez... A varjasi főutcán, egy-egy boltlépcső vagy kapunyílás alatt, a szél rakásra gyűjtötte már a száraz falombot, a Topoly fölött beláthatatlan varjurajok vonultak és Mariska szorongó szívvel nézte érett vonásait a tükörben. A fehér páváék a nyarat ezúttal is a gyümölcsösben töltötték. Szép nagy kertjük volt ott, csinos lakóházzal, szőlőlugasokkal és sok virággal. Tulajdonképpen nyaraló volt, de ők polgári szerénységből vagy talán polgári gőgből csak gyümölcsösnek nevezték, mivel úgy találták, hogy a villa szó svihákosan hang-

zik. A ház mellett vízemelő szélmotor is volt, mely hórihorgas és fantasztikus alakjával az egész vidék fölött zsarnokoskodott. Ábel Pál úr mindennap bejárt az üzletbe, a hölgyek azonban csak ritkán mentek a városba. Viola néni azzal töltötte a nyarat, hogy télire való gyümölcsöt főzött be, Mariska pedig többnyire a nagy diófa alatt ült és olvasott, vagy úgy tett, mintha olvasna. Este olykor vendégeket hozott a gazda, Miklósekat vagy Péter urat. Egyszer-kétszer azonban a leány is bekiváncozott a városba. Azzal az ürüggyel, hogy a téli holmija után kell néznie, néhány órára bezárkózott az üres és néma lakásba. Ilyenkor meglapult sötét kis szobájában, kinyitotta a szekretár titkos fiókját és újból átolvasta édesanyja leveleit. Édes, bűnös és szomorú órákat töltött ott, mert a levelek már nem a titokzatos Ochsenfurth lovagnak szóltak, hanem Pankotay bárónak. Ő neki, akinek hírét sem hallotta a nagy pletyka óta és aki most Isten tudja melyik külföldi fürdőben járt. Ha aztán kilépett megint a sárga szalonba és meglátta a szűk ablakrésen beszűrődő kísérteties napfényt, úgy elszorult a melle, mint az érzelmes utasé, aki Pompeji romjai között jár. És ha megröppant a szomszédszoba padlója, akkor ijedten kalapálni kezdett a szíve.

Az őszi eső behajtotta őket a városba és a macska, a kanári madár, a két tújabokor és a nagy legyezőpálma, melyek szintén kivették részüket a nyaralásból,

velük jöttek. Alig hogy elrendezkedtek otthon, már megtörtént a várva várt nagy esemény: Budapestről elindították az első vasúti vonatot Varjas felé. A topolyvölgyi vonal ugyan még nem készült el, a varjasi kis állomás falain is vizes volt még a vakolat, de azért a vállalkozók siettek a kész vonalrészt átadni a forgalomnak. Kezdetben azt hitték, hogy maga a miniszter fog Varjasra jönni — annak idején mondta is a küldöttségnek, hogy nagyon vágyódik megismerni a szorgalmas varjasi népet, — a kegyelmes úr azonban nem jöhetett a politikai helyzet miatt, az államtitkárja sem ért rá és így egy miniszteri titkár képviselte a kormányt. Később kitűnt, hogy csak címzetes titkár. Vékony, sápadt és komorarcu ifju ember volt, dr. Bakai-Baknak hívták, fia volt egy sokszoros milliomosnak és meglátszott rajta, hogy egyáltalában nem szorult rá a hivatalnokoskodásra. Bakai-Bak harangalaku felöltöt, lilaszínű nyakkendőt, fehér keztyűt, fehér gamásnit és monoklit viselt, az utóbbi azonban nem igen akart megállni a szemén. A topolyvölgyi parasztok, akiket hajnal óta egész szekérkaravánok hoztak a városba, fejcsóválva mutogatták egymásnak a kormány képviselőjét. Úgy vélekedtek, hogy német formája van.

Prégly polgármester mondta a vasútnál az üdvözlőbeszédet és kínos meglepetésben részesítette híveit. Tudjuk, hogy az ő ékesszólása különben oly bőven hömpölygette hullámain, mint a megáradt folyó-

víz, egész történelmi korok és nemzetek kulturális kincseit sodorván magával, ezúttal azonban, talán a pesti titkár hideg szemének hatása alatt, váratlanul kiapadt a szóbősége és a polgármester annak rendje-módja szerint belesült a beszédjébe. Sturz Bandi ugyan rögtön éljenezni kezdett, intett is a tűzoltóknak, hogy trombitáljanak, de a hibát nem lehetett többé sem letagadni, sem jóvá tenni. A varjasi urak szégyenükben pipacs-vörösré válva, kínjukban fölszisszenve néztek össze. Mit szól majd a magas kormány, ha a titkár jelentést tesz erről? A dolognak később még igen súlyos következményei lettek, amennyiben a polgármester népszerűsége e naptól fogva rohamosan hanyatlani kezdett, sőt ezentúl a felesége is, ha családi otthonukban szóváltás támadt, rendesen olyanféle célzással némította el urát és parancsolóját, hogy nem nagy kunszt egy szegény asszonyt letorkolni, de tetszett volna a vasúton beszélni! Erről különben még lesz szó, egyelőre csak tartsunk rendet.

A vasútról az ünneplő közönség a föllobogózott Kossuth-utcán keresztül a Trombitás-ba kocsizott, ahol bankett volt. A kormány képviselője alkalmasint nagy nőbarát lehetett, mert már előzetesen példálódzgatott Sturz Bandi előtt, hogy szép volna, ha a varjasi hölgyek is részt vennének a lakomán. Erre való tekintettel aztán Préglyné és Etelka néni közé ültették. Más nő nem is volt jelen. Etelka is csak mint Miklós bácsi

meggondolatlanságának áldozata került a Trombitás-ba. Miklós bácsi ugyanis megvett Sturz Banditól két bankettjegyet és mivel ezeket később nem akarták visszavenni, Etelka nagymérgesen magára vette a fekete selyemruháját, hogy kárba ne vesszen a pénz. (Szabina néni ezért nagyon megróttá, mondván: az én időmben tisztos polgárasszony inkább meghalt volna, semhogy korcsmába menjen.)

Kitűnt egyébként, hogy Bakai-Bak nem is olyan nagy nőbarát, mint hiresztették. Préglyné már a tatár-mártásos toknál megállapította róla, hogy olyan hideg, mint a kutya orra.

A sült pulykánál azonban fölengedett kissé. Egy arcképet nézegetett, mely a falon függött.

— Ez Podmaniczky Frigyes báró? — kérdezte, miközben gukkert csinált az ökléből.

Az esperes úr, aki szemben ült vele, előzékenyen magyarázta:

— Nem, kérem alássan, ez ő apostoli felsége szeretne lenni. Bizony nagyon rossz kép, egy cseppet sem hasonlít.

Nagy meglepetésére a titkár így válaszolt:

— A jó arcképnek nem kell hasonlítania. Az igazi portré az, melyen meglátszik, hogy a modell mellékes és a festő egyénisége a fő. Ez a festő különben elég érdekes egyéniség lehet, ezt a fölényes modorából következtetem, melyet a modellével szemben tanusít...

Az esperes ijedten vonult vissza a nagy gyümölcsöstál mögé, mely az asztal közepén állott. Egy szót sem értett abból, amit a titkár mondott.

Időközben jelentkezett a Munczi bandája. Persze a Rákóczi-indulót játszották. A zene pezsgésbe hozta Préglyné véréét. Dévaj mosollyal fordult Bakai-Bak felé:

— Maga, persze, mint afféle pesti gavallér, él-hal a muzsikáért?

A titkár az asszonyra szegezte hideg, szúrós tekintetét.

— Nem szeretek zenét hallgatni, mert a zene nagyon határozatlan valami. A Rákóczi-induló különben is azt a benyomást teszi reám, mintha engem tennének felelőssé egy csatáért, melyet nem én vesztettem el.

A polgármesterné kotkodácsolva nevetett, mert nagyon mulatságosnak találta ezt a megjegyzést.

— Maga jó firma lehet! — mondta.

Aztán eszébe jutott, hogy ő szilaj nő és hamar a füle mellé tette kezét, a szemét pedig a plafond felé emelte.

— Hej pedig de szép is a magyar zene! — sóhajtott.

A titkár időközben kivett egy szivart, azt hosszú papírszipkába dugta és miután pardont kért, rágyujtott.

— A magyar zene nem szép, mert őszinte, — ma-

gyarázta száraz hangon. — Ebben a zenében úgy szó-
lal meg a magyar ember, ahogyan érez. A művészet-
nek azonban semmi köze az őszinteséghez, mert az
őszinteség alatt banális és hétköznapi dolgok lappan-
ganak és engem cseppet sem érdekel, hogy egy paraszt-
legény vagy egy csikós mit érez. Szép csak a raffine-
ment, a komplikáció, a hazugság.

Préglyné ijedten szegezte rá nagy boci-szemeit.
Ekkor megszólalt az esperes úr. Ő addig lesben fe-
küdt a gyümölcsös kagyló mögött, mint a rézbőrű a
bozótban, mikor az első halványarcu jár az őserdőben.
Most azonban úgy találta, hogy az idegen az ő ősei-
nek isteneit támadja és fölemelt tomahawkkal ugrott
eléje.

— A hazugság nem szép, hanem immoralis! —
kiáltotta.

A titkár ámulva tekintett rá.

— Esedezem, mi köze a morálnak a művészet-
hez? Méltóztatik tudni, mi a morál? Egy szalmaszál,
melybe olyan emberek kapaszkodnak, akik nem értik
meg a szépséget.

Ez az ember olyan hangon beszélt, mint Mózes a
Sinai-hegyen. Az esze csupa fiók volt, telve kész, meg-
cáfолhatatlan és fölébbezhetetlen döntvényekkel. Most
a balján ülő Etelka néni felé fordult.

— Nagyságod bizonyára emlékezik, hogy mit
mondott erről Oscar Wilde az *Intentions*-ban?

— Én a német írók közül csak Bulwert szeretem,
— válaszolt szigorú arccal Etelka néni.

Bakai-Bak arcán elgyötrött mosoly jelent meg.

— Nos igen, — mondta, — én olykor elfelejtem, hogy Magyarországon vagyunk . . . A Wainewright-esetről akarok beszélni . . . Wainewright nem volt morális ember a szó hétköznapi értelmében, mert hiszen méregkeverő volt. A szép sógornőjét azért ölte meg, mert úgy találta, hogy annak vastag a bokája. Ez az ember mégis finomlelkű művész volt! Talán éppen azért volt az, mert szükség esetén gyilkolni is tudott. Ő végigélte a maga életét, leszállott énjének minden mélységére, kiaknáta a benne szunnyadó összes lehetőségeket. És mivel fölfedezte, hogy benne megvannak az orgyilkos hajlamai is, kötelességet velt teljesíteni önmagával szemben, midőn ilyenféle hajlamait nem hanyagolta el . . .

A titkár nem folytathatta, mert megint válaszolnia kellett egy pohárköszöntőre, melyet a polgári iskolai igazgató úr mondott a magas kormány jelenlevő képviselőjére. Bakai röviden beszélt, a fejedelmi töbesszámot használta, kilátásba helyezvén a varjasiaknak, hogy „mi a jövőben is szemmel fogjuk tartani a város kulturális és gazdasági evolúcióját“. Azután leült és az irodalomról kezdett beszélni Etelka nénival.

— Én a régi írókat jobban szeretem, mint az ujakat, — jegyezte meg a néni.

— Kiket ért régiek alatt? — kérdezte a titkár.

— Hát Csokonait és Kisfaludyt . . . Az újak pedig Petőfi és Arany . . .

Bakai egyet értett Etelkával az újakat illetően, a különbség köztük csak annyi volt, hogy ő a régieket sem becsülte.

— Kicsi népeknél az intellektus rádiusza is kicsi és ha a lángelmét az a baleset éri, hogy ilyen nép körében születik, akkor csak úgy tehet eleget a saját törvényeinek, ha keresztültöri a nemzeti korlátokat.

A titkár e szavaknál oly bosszúsan tekintett maga elé, mint valaki, aki érzi, hogy őt súlyos baleset érte, aztán azonban oly elszántan emelte föl a fejét, mint valaki, aki kész valamit összetörni.

Sturz Bandi az esperes mellett ült és félfüllel megneszelte, hogy költészetről van szó. A főkapitányt ekkor hirtelen megcsapta a költői ihlet, fölugrott és verses pohárköszöntőt rögtönzött, hogy éljen a titkár — aki itt jár — és tudja, mit vár — Varjas vidéke, — áldás, béke — és így tovább. Bakai derült érdeklődéssel hallgatta.

— Ön Browningra emlékeztet engem, a csodálatos angol költőre, aki arra használta a rímet, hogy prózát fejezzen ki vele . . .

— Hát tudja, nagyságos uram, — mondta Sturz Bandi a virginia-szivarja mellől, — én úgy vagyok

vele, hogy tőlem az ördög elvihetné akár az egész magyar literatúrát.

Megjegyzendő, hogy a főkapitány ezt szerénységből mondta, mert úri dolog, ha valaki leszólja azt a mesterséget, melyben ő maga is remekel. A titkárt azonban igen kellemesen lepte meg a főkapitány radikális álláspontja és bátor szókimondása. Nem is hitte volna, hogy ebben a fészekben ilyen intellektuális koponya találkozók . . . Összekoccintotta poharát a Sturz Bandiéval.

A bankett különben nem volt sikerültnek mondható. Budapest és Varjas génuszának első ölelkezése hideg és erőltetett volt. Préglyné legalább rosszul mulatott, talán életében először. Pedig megpróbált minden tőle telhetőt, hogy föltüzelje az érdekes idegent. Próbált naivnak lenni, még kenyérgalacsint is dobott a titkár orrára, próbált démoni módon szenvedélyesnek lenni, miközben úgy szívta a fogát és villogtatta a szemét, mint egy spanyol bolero-táncosnő, végül még hideg és előkelő tartózkodással is próbálta ingerelni, — de minden hiábavaló volt; ennek az embernek az izlését nem lehetett kitapasztalni.

A titkár a délutáni vonattal hazautazott. Sturz Bandi, a polgáriskolai igazgató és a Szent László-patikus kísérték ki a vasúthoz. Az igazgató úr útközben szeretne volna a kormány figyelmét az ellene folyó méltatlan hajszára fölhívni, a boldogtalan gyógyszerész

azonban minduntalan az ő repülési kísérleteiről fecsegett és így a két szívós férfi egymásba gabalyodott, mint két horogzsinór. A titkárt különben az összes varjasiak közül Sturz Bandi érdekelte leginkább.

— Ebben az országban sok kulturális nyersanyag terem, — mondta, — emberi értékeket azonban csak akkor fogunk produkálni, ha ammorális magaslatról szemléljük társadalmi evolúciónkat. Az intellektuális embereknek ezért össze kellene fogniok.

Sturz Bandi igazat adott neki. A titkár végül megkérdezte, hogy van-e abszint a vasúti korcsmában. De ott csak szilvóriumot mértek.

A fővárosi kultúra nem állott meg hódító útján, hanem újabb és újabb úttörőket küldött Varjasra. Másnap már előkelő fővárosi írók érkeztek, akik könyveket kínálgattak részletfizetésre. Aztán egy pesti kereskedő jött le, az kibérelte Szávics borbély fél boltját a főutcán és amerikai versenyárúházat rendezett be, ahol képeslapokat, meggyfaszipkákat, gyűszűtartó kis kagylóhajókat és üvegkorálokat árult. Néhány nap múlva egy háromtagu fővárosi zóna-bohém-orfeum akart bemutatkozni a Trombitás termében. Az érdekesnek ígérkező előadást azonban nem lehetett megtartani, mivel a nézőtéren csak hárman jelentek meg, az öreg fekete elefánt, a helybeli szerkesztő és Sturz Bandi. (Az utóbbi kettő persze tiszteletjegyet követelt.) Varjas látszólag még nem érett meg arra, hogy méltá-

nyolni tudja a művelődés nemes fényűzését. Látszólag, mondom. A valóságban az alvó szűz már ébredezett, aztán hirtelen nagyot ugrott, mint az alamuszi macska.

Csoda történt, Budapest megindult és ijesztő közelségbe jutott Varjashoz. Tegnap még egynapi járóföldre esett a főváros, ma már a gyári kéményei ott füstölögtek a kálvária tözsomszédságában. Az új vasút úgy működött, mint a csillagász messzilátója, és az idegen planéta óriás képe nyugtalanítóan ragyogott Varjas egén. Szinte látni lehetett hosszan elágazó házhegyeit, foszforeszkáló lámpasorait, fekete és rejtélyes utcacsatornáit. A varjasiak azon vették észre magukat, hogy Budapest forró párája elborítja városukat, rettenetes vonzó ereje magába szürcsöli és elnyeli Varjast, mint az osztrigát. Az embereken valami furcsa láz vett erőt. Mindig Budapestről beszélgettek. A férfiak, ha mulatós kedvük volt, vagy ha unatkoztak, bezónáztak a városba, az asszonyok pedig egy pár keztyű kedvéért is fölkapaszkodtak a vonatra. Ami pénz, jókedv és munkaerő termett Varjason, az mind Budapest felé hömpölygött, mint a folyóvíz a tenger felé. A cselédnép köréből egész népvándorlás indult meg; olcsóbb bérért is elszegődtek a fővárosba; ott legalább tudták, hogy mit kezdjenek a kimenőjükkel. A csinos májszterleányok mind arról kezdtek ábrándozni, hogy jó volna bejutni valamelyik fővárosi üzletbe, színházi kórusba vagy kávéházi pénztárba. Jobb, mint egy go-

romba férj törvényes cselédjének lenni. A parasztszanyokra is átragadt a láz. Egész kofavonatok vitték őket Pestre és a fővárosiak nem is sejtették, hogy a keményített szoknyájú menyecskéket, akik puttonyok és kosarak alatt görnyedve lebzselnek a városban, valami divathóbort vonzza hozzájuk. Ennek a kofadivatnak az lett a következménye, hogy a fővárosban olcsóbb volt a topolysági baromfi és gyümölcs, mint Varjason.

Varjas máról-holnapra megkopaszodott, kiszáradt, megmerevedett. A varjasiak maguk nevetséges kis fészeknek kezdték tekinteni városukat, afféle elmaradt Mucsának. Leszólták, kicsinyelték, cserben hagyták. Budapestet varjasi mértékkel mérték, Varjast pedig budapesti mértékkel. A fordított messzilatón keresztül nézték városukat és még kisebbnek látták. A főutca hatalmas polgárházai ócska kis barakkokká lettek, a varjasi előkelőségek pedig fontoskodó filiszterekké töpörödtek. Varjas nem volt többé külön város, hanem egy házrakás, melyben Budapestről kiszorult emberek tanyáztak.

A Fehér páváék régóta sejtették, hogy a vasút ártani fog üzletüknek, arra azonban, ami azután történt, mégsem voltak elkészülve. Az történt ugyanis, hogy az üzlet forgalma egy csapásra megszűnt. Az őszi vásár teljesen csütörtököt mondott. Az elegáns kelmeifjak ott állottak a polcok mögött, tétlenül és unat-

kozva, Manliusz úr pedig ráért egész nap Klopstockot olvasni az üveges ketrecében. Ha egy-egy régi vevőjük mégis betévedt, úgy megrohanták, hogy ijesztő volt. Egypárszor szó volt róla, hogy csökkenteni kellene a személyzet létszámát. Egy-két segéd és egy tanonc elvégezhetnék a munkát. Ábel Pál azonban hallani sem akart erről. Ő nem az az ember, aki kapitulál. Főlemelt fej-jel, meghatott, enyhe méltósággal járt föl-alá a boltjában. Most többet és bizalmasabban beszélgetett az embereivel, mint annak előtte, és egészben véve úgy viselkedett, mint Napoleon a száznapos uralom idején. Talán olyasmiben bízott, hogy a varjasiaknak előbb-utóbb csak meg fog jönni az eszük. Ő ugyanazoktól a gyárosoktól rendelte áruit, mint a pestiek, készpénzzel fizetett, kevesebb költséggel dolgozott, tehát kisebb árakat is szabhatott, mint azok odafönn. A varjasiaknak azonban nem jött meg az eszük, hanem többre becsülték a pesti kelmekirály pófliját, mint a fehér páva elsőminőségű áruját. Pál úrnak az egész őszi raktára a nyakán maradt, de azért nem vesztette el a szívét, hanem nagyszabásu rendeléseket tett télire.

VII.

Egy ködös őszi napon nagy meglepetés érte Abel Mariskát. Édesapja ebéd után megvárta, míg Viola néni kimegy a konyhába, aztán hirtelen így szólt:

— Ma rólad beszélgettünk . . . Valaki volt ma nálam az irodában . . . Egy kérő . . .

A leány arca vérvörös lett. Ijedten tekintett édesapjára.

— Toll Jenő, a fekete elefánt fia, — folytatta az apa.

Mariska egy pillanatig azt hitte, hogy édesapja bolonddá akarja tenni.

— Toll? Képtelenség!

A fehér páva vállat vont.

— Ez már a te dolgod . . . Én ebbe nem is akarok beleszólni. Annyit ígértem neki, hogy fölemlítem előtted.

Azzal fölkelt, hűvösen homlokon csókolta Maris-

kát, mint étkezés után mindig, és bement a sárga szobába ujságot olvasni.

Mariska úgy érezte, hogy súlyos sértést követtek el rajta. Még az édesapjára is haragudott. A fekete elefánt fia — miféle ízetlenség ez?

Estefelé azonban megint szóba került a dolog. A leány sétáról jött haza és az édesapja, aki a bolt előtt várta, beszólította az üvegketrecbe.

— Ülj le egy kicsit! — mondta.

Mariska leült a régi viaszvászon diványra, az apja pedig a forgó széken helyezkedett el. Egy nagy papírvágó ollót tartott a kezében és olyan figyelmesen nézegette, mintha most látna életében először ilyen szerszámot.

— Arról a reggeli dologról akarok veled beszélni, — kezdte a fehér páva. — Meg kell neked mondanom, hogy nagyon szeretném, ha biztosítva látnám a jövődet . . . Az ember nem tudja manapság, hogy mit hoz a jövő . . . Különösen kereskedőnél nem lehet tudni . . . Nekem nagy raktárom van, ha jól megy az üzlet, akkor az pénz, de ha nem jól megy, akkor — —

Mariskán hidegség borzongott végig. A fehér pávaék megszokták, hogy a családban soha se beszéljenek pénzről és Mariska most úgy érezte, mintha édesapja gyöngédtelen, sőt kegyetlen volna. Pál úr is ilyesmit érezhetett, mert restelkedve lesütötte a szemét, de azért makacsul beszélt tovább.

— Súlyosbítja helyzetemet, hogy Viola örökrészét máig sem fizettem ki, — ő sohasem követelte, — és Péter is részes még az üzletben . . . És még valamit kell elmondanom. Jövő hónapban lesz a képviselőválasztás és Toll Jenő föl fog lépni . . .

— Péter bácsi ellen? — pattant föl tüzes haraggal a leány.

Hogy Varjason valaki föl merészeljen támadni Péter bácsi ellen, az a leggaládabb merénylet volt, melyről Mariska életében hallott. Toll Jenő vagy gonosz ember, vagy hóbortos. Pál úr azonban leánya nagy megdöbbenésére sokkal higgadtabban ítélte meg az esetet.

— Toll Jenőnek sok híve van a városban, a májzszeretek pedig valósággal rajonganak érte... Most különben is furcsa időket élünk. Fiatal erőket, munkás férfiakat kívánnak. Igaz is, hogy Péter az utóbbi időkben alig tett valamit a kerületért.

Mariskának fájt ez a megjegyzés.

— No de mégis — olyan jó ember! És egy Toll Jenő! — mondta méltatlankodva.

— Toll azt mondja, hogy semmi személyeskedés nem vezet. Ő tiszteli és szereti Pétert. De ha följajnlják neki a jelöltséget, akkor el kell fogadnia, mert neki kötelességei vannak a szülővárosával és a saját jövőjével szemben is. Azt mondja, ha elfogadná ajánlatát, akkor a képviselőség mintegy a családban maradna,

akármelyik kapná meg a többséget, a másik könnyű szívvel belenyugodhatnék...

A fehér páva zavart kis szünetet tartott, miközben a nagy ollóval hajszálvékony szeleteket vágott le egy papirlapról. Majd újból megszólalt:

— Akárhogyan vegyük is a dolgot, az a Toll Jenő valaki. Sokat tanult, kiváló munkaerő és ha bejut a képviselőházba, nagy karriért is csinálhat még.

Mariska elszomorodva hallgatta édesapját. Nem is magát sajnálta, inkább az öreget. Hej, hová lett a fehér páva régi büszkesége? Nagy, igen nagy bajok lehetnek a főkönyv körül, ha Ábel Pál ilyen méltányos hangon beszél a fekete elefánt fiáról!

Pál úr ekkor hirtelen fölkelt és szokatlan hévvel csókolta meg a leányát. Hiszen ő is szégyenletesnek találta ezt a dolgot. Olyanformán érezte magát, mint az egykori nagy ausztriai császár, aki rábeszélte a leányát, hogy legyen felesége egy korzikai fiskális fiának.

— Most eredj és gondolkozzál azon, amit hallottál, — mondta a belső megindulástól fojtott hangon.

És Mariska gondolkozott. Miután első fölháborodásának hullámai elsimultak, gondolatainak forgatagából lassankint egy vidám, ravasz és egészen asszonyi ötlet bukkant föl. Az elefántfi öt feleségül akarja venni. Az ajánlatával bizonyos hatalmat adott Mariska kezébe. Mariska nem akar hozzámenni, — dehogyan akar!

— de miért ne használja a hatalmát arra, hogy megmentse a jó Péter bácsi képviselőségét?

Másnap reggel így szólt az édesapjához:

— Gondolkoztam azon, amit mondtál, de nem tudok magammal tisztába jönni . . . Hiszen én alig ismerem Toll Jenőt, éppen csak hogy kétszer-háromszor beszélgettem vele . . .

A fehér páva megkönnyebbülten lélegzett föl. Most már egészen jól indult a dolog.

— Egyelőre ő sem kíván egyebet, mint hogy a házukhoz járhasson . . . Ha aztán kiismeritek egymást, akkor — nos igen, akkor még elválík, hová vezet a dolog.

Toll Jenő másnap este jött el első ízben. Rendes vizitelő időben nem jöhetett, mivel el volt foglalva a vasútépítéssel. A fehér páva megtisztelte azzal, hogy kinyitatta neki a parádés lépcsőházat. Midőn a vendég rálépett az első garádicsra, már azt beszélték az alsó városban meg a felsőben, hogy a fekete elefánt fia eljegyezte Mariskát, a lakodalom februárban lesz, az öreg páva harmincezer forint készpénzt ad a leányának, a ruhákat már varrja Tusóczky kisasszony, Pesten fognak lakni és Viola is hozzájuk költözködik, mivel Mariska tudvalevőleg semmit sem ért a háztartáshoz.

Mindez persze csak pletyka volt. Mariska udvariasan, de némi előkelő tartózkodással fogadta a láto-

gatót. A mérnök szerényen, sőt kissé alázatosan viselkedett. Toll Jenő régebbi izetlenkedései nem kerültek szóba, valami hallgatag megállapodás folytán úgy állottak szembe egymással, mintha újból akarnák kezdeni ismeretségüket. Másnap este megint eljött és ekkor egy csapásra megváltozott az egész helyzet. Viola néni tapintatosan kitipeggett a szobából és a mérnök ekkor levetette az álarcát.

— Az édesapja bizonyára megmondta, hogy minő szándék hozott ide?

— Megmondta, — hagyta rá a megszeppent leány.

— Tehát remélhetek? — kérdezte egy csepp írónikus pátosszal a hangjában a mérnök.

Mariska elpirult és vállat vont.

— Nem tudom, mit mondjak erre . . .

De aztán egyszerre megjött a bátorsága.

— Egyelőre nem jól indul a mi dolgunk! — mondta.

— Nem jól?

— Maga keserűséget akar szerezni egy embernek, akit nagyon szeretek, Péter bácsinak . . .

— A jelöltségemmel?

A mérnök elmosolyodott és élesen tekintett a lány szemébe.

— És ha nem lépek föl, akkor hozzám jön?

Most már Mariska is mosolygott, még pedig meg lehetős kacéran.

— Ha nem lép föl, akkor tudni fogom, hogy jó ember és hogy áldozatra is képes... Elégedjék meg most ennyivel.

Már olyasmit képzelt, hogy megnyerte a játékot.

— Ugy-e, nem bántja meg azt a jó öreg urat? — kérdezte halkán és melegen.

A mérnök még egyre mosolygott.

— Legyen maga is jó és áldozatkész és számítson az én hálámra.

Aztán egyszerre, váratlanul és minden bevezetés nélkül elkövette a merényletet. Megcsókolta Mariskát. Még pedig a száján. Az arcátlansága annyira zavarba ejtette a leányt, hogy sem védekezni, sem kiáltani, sem gondolkozni nem tudott.

Mire föleszmélt, Toll Jenő krétafehér arccal, az indulattól remegve állott előtte.

— Bolond vagyok! — mormogta. — Kérem, do-basson ki! Én nem tudok itt udvariasan fecsegni, mi-kor minden csepp vérem tüzel és tajtékzik... Harag-szik? Igazán nem bánom! Én most úgyis elmegyek és összetörök valamit, vagy leiszom magamat, vagy agyonlövöm magamat...

Az ablakhoz ment és a homlokát nekiszorította az üvegnek. Majd hirtelen sarkon fordult. Az arca piros volt és ragyogott a szerelmes gyöngédségtől. Nem mondott semmit, csak összekulcsolta a két kezét és hosszan nézte Mariskát.

Ekkor belépett Viola néni.

— Már a Veron is megbolondult, — mondta mély-séges fölháborodás hangján. — Pestre akar menni.

Toll Jenő ekkor elbúcsúzott a hölgyektől és elment.

— Mit mondott a mérnök? — kérdezte vacsoránál Ábel úr.

— Tiszteletét küldi, — válaszolt Viola néni.

Mariska nem szólt semmit.

Egypár napig nem mutatta magát az elefántfi és Mariska hajlandó volt azt hinni, hogy a történetek után egyáltalában nem mer többet eljönni. Rosszul ismerte azonban emberét, mert az, Pál úrnak régebbi megghivásával élve, a legközelebbi szombaton eljött a fehér páváék zeneestélyére. Ezzel mintegy az összegyűlt rokonság védelme alá helyezte magát. Szmokingkabát és fehér keztyű volt rajta, ami Ábelékat némileg megdöbbentette, de jól is esett nekik. Mikor egy pillanatra Mariska mellé tudott férközni, fojtott hangon így szólt hozzá:

— Nem kérek pardont, de becsületszavamra ígérem, hogy *az a dolog* nem fog többet megismétlődni. Vigyázni fogok magamra.

Miután nem kapott választ, egyedül elvonult a homályos ablakfülkébe, honnan profilban láthatta a zongora mellett ülő leányt.

Az este Beethovent játszották. A zene megint Mariskára volt a legnagyobb hatással. Megmámoroso-

dott a saját játékatól és különös, laza gondolatképek kezdtek az öntudatán keresztül vonulni, mint lágyan szálló felhők a tüzes tavaszi égen. Nem nézett föl a hangjegyeiről és mégis látott mindenkit, aki a két gyertyával megvilágított szobában volt. Péter, Miklós, Manliusz és a nénik mozdulatlanul könyökölnek a karosszékekben. Nem tudnak egymásról, hanem kéjesen elmerülnek és tehetetlenül ellágyúlnak a forró akordok özönében, mint gyíkok a napfényben. Csak egy ember van a szobában, aki éber és erős, aki lát és gondolkodik. A fekete elefánt fia. A két szeme a homályos sarokból Mariska felé foszforeszkál. Az ő acélos energiája könnyedén visszaveri Beethoven támadását, sőt kedve telik benne, hogy játsszék a pátétikus hangulattal, mint a gyermek a megdagadt patakkal, midőn papirhajókat bocsát rá. A kis hajók egymásután eljutnak Mariskához és valamennyinek egyforma a terhe: egy csók emléke, mely olyan, mint a vérvörös szegfűvirág. A leány megriad, összeráncolja szemöldökét és indulatosan a zongora fölé hajlik . . . Egyszerre rápisszen az édesapja, mint a ragadós csikóra — lassabban!

Később teához ültek. A nők — szokásuk szerint mind a hárman egymás mellett ültek — csökönyösen hallgattak, csak a férfiak beszélgettek. Ekkor megint nyilvánvalóvá lett, hogy mennyire különbözik a mérnök természete az Ábel urakétól. A merészségével, az önbizalmával és a mozgékonyásával olyanformán fes-

tett közöttük, mint valami húsevő állat a kérődzők között. Beszédközben fölemlítette, hogy tegnap jött vissza Boroszlóból, holnap pedig két napra Bécsbe megy.

— Mit csinál ott? — kérdezte Pál úr.

— Pénzt csinálok, — válaszolt mosolyogva a mérnök.

A három Ábel-testvér tehetetlenül nézett össze álmodozó nagy siementhali szemével. Pál úr négy hónap óta készült már Brünnebe, ahol elég fontos dolgai lettek volna, Miklós bácsi vagy huszonöt esztendő óta biztatta magát, hogy egyszer mégis csak el kellene megint menni Bécsbe . . . De ha ők utazni akartak, akkor mindig közbe jött valami.

A fekete elefántfi egészben véve jobban imponált a fehér páváéknak, mint ahogy azt arisztokratikus gőgjük bevallotta. Csak Miklós bácsi találta ellenszenvesnek és közönségesnek. Búcsúzáskor oda is sugta Mariskának:

— Te, nekem nem tetszik az a specerájos!

Etelka néni azonban ezt sugta hugának:

— Nagyon, nagyon kedves ember!

Meg kell állapítanunk, hogy egyikük sem volt elfogulatlan a mérnökkel szemben. Miklós bácsi lelke mélyén, ott, ahol az öntudatlan régiók kezdődnek, meleg és édes vonzalom élt Mariska iránt, neki tehát keletlen fráter volt minden ember, akit kombinációba

hoztak a leánnyal. Etelka néni lelkének mélyebb rétegeiben azonban gyanakvó féltékenységgel lappangott és neki ezért rokonszenves volt minden ember, aki Mariskának udvarolt.

A napok ijesztő gyorsan peregtek tovább. Az elefántfi sűrűn látogatott el a páváékhoz. Többnyire azzal állított be, hogy Pál úrral volna beszédje, mivel azonban Pál úr napközben az üzletet strázsálta, melynek polcai körül mostanában szinte kísérteties csend honolt, a mérnök rendesen „egy pillanatra” letelepedett a hölgyek mellé. A ravasz Viola néni aztán mindig talált valami ürügyet a konyhában vagy a spájzban, hogy magukra hagyhassa a fiatalokat.

Toll Jenőnek igen különös módszere volt az udvarlásban. Nem vétemedett ugyan több tettelegességre, de azért úgy bánt Mariskával, ahogyan könnyű sikerekhez szokott férfiak szoktak bánni, nem is leányokkal, hanem csak bizonyos asszonyokkal. Szerény és alázatos volt, amellet azonban állandóan jelezte, hogy mennyi szenvedést okoz neki az önuralma. Mariskának úgy rémlett olykor, mintha lánc-zörgést hallana; valahol egy éhes vadállat rázta békóit. Sok nő ezt érdekesnek találja. A mérnök úgy tudott rajta végignézni, hogy a leány elpirult, behúzta a lábát a ruhája alá és még azt is szégyelte, hogy a karja a könyökéig meztelen. Olykor, ha közömbös dolgok forogtak szóban, Toll hirtelen félbeszakította önmagát.

— Ostobaságokat beszélek! Nekem most máson, egészen máson jár az eszem!

A szeme ilyenkor tüzet szórt.

És így tovább. Ki kellett volna kergetni. Meg kellett volna mondani az édesapának, hogy ne eressze többet ide. De ehhez nem volt ereje a leánynak. Nem merte az öreg urat ilyen hirtelen kiábrándítani titkos terveiből, de nem is tudta volna megokolni kívánságát, mert hiszen a mérnök nem bántotta meg egy szóval sem. A dologban éppen az volt a furcsa, hogy ez a cédamosolyu és sikamlós nyelvű férfi a polgári tisztességet képviselte, mert hiszen annak rendje-módja szerint feleségül akarta venni a leányt. A másik, a báró, nem akarta feleségül venni, az ő vonzalma a nénik szemében bűnös és veszedelmes merénylet volt, pedig a csillagok tiszta magasságában állott Toll Jenő érzelmei fölött. De ki érti meg az ilyet?

Az esős idő megint elmúlt, csodaszép őszi ég mosolygott a melankólikus tájék fölött. Mariskán akkorig valami nagy, fájdalmas nyugtalanság vett erőt, mint a megkésett vándormadár. Toll most már mindennapos lett a fehér páváéknál és a vágyai úgy röpködtek körül a leányt, mint egy közeli tűzvész szikraesője. Mariska akkor is érezte perzselő hatásukat, ha magában volt. Egyszer aztán, éjjeli félálmában, rajtakapta magát egy bűnös gondolaton. Toll Jenőnének lenni, nem, az nem volna kíváncsi; de egyszer elká-

bulni és elkárhozni Toll Jenő csókjai alatt . . . A leány fölriadt. Ki védi meg őt önmagával szemben? Az édesapja, Viola néni és a többiek? Csupa vadonat idegen ember, akikkel beszélni sem igen tud. Csak ott, az ébenfaszekrény titkos méhében pislákol valami rokon tűz a megsárgult papir között. Mariska fölkelt, előkereste Lihnovszka leveleit és hosszú idő multán megint olvasni kezdett bennük. Aztán könnyezve kért bocsánatot Ochsenfurth-Pankotaytól, mert a két alak már egészen egybeolvadt a fantáziájában.

Aznap, mikor a télire való fát hordták Ábelék házába, bekövetkezett a „bukás“. Váratlanul jött, pedig előrelátható volt, mint az alámosott part beszakadása. Mariska az ablakban állott és a csipkefüggönyön keresztül az utcára bámult, ahol mohos bükkfa-hasábokat dobáltak le a szekérről. A mérnök nesz nélkül belépett a szobába, Mariska mellé állott és egy idő múlva, mintha csak megérezte volna, hogy ütött az ő órája, gyöngéden magához ölelte a leányt. Mariska nemcsak eltúrte, de vissza is adta a csókját. Ezeknek a csókoknak bűnös és keserű zamatjuk volt; nem is Mariska csókolódzott Toll Jenővel, hanem egy nő egy férfival. Viola néni azonban, aki éppen akkor a szomszéd szobában motoszkált, egyszerre orgonahangokat hallott és mirtuszillatot érzett. Az örömtől könnyezve sietett le Pál úrhoz az üzletbe. Tíz perc múlva már tudta az egész bolt, a magazin és a mosókonyha is. Mindenki

megkönnyebbült, mintha valami nagy veszedelem mulott volna el a háztól; az egész város ugyanis már jó ideje elfogadta és megáldotta ezt a frigyet és kimondhatatlan kellemetlenség lett volna belőle, ha Mariska rácáfol a közvéleményre.

A fehér páva fölment a lakásba, hogy megölelje leányát. Méltóságosan viselkedett, bár alapjában véve nagyon el volt lágyulva.

Mariska elkényszeredetten mosolygott. Ő tehát most menyasszony. A fekete elefánt fiának menyasszonya. Hogyan jutott ide? Mindegy. Ebből a veremből nem fog többet kijutni.

Toll Jenő is mosolygott. Ő különben kezdettől fogva biztos volt benne, hogy az ő taktikája ezúttal is be fog válni. Ez is a főváros győzelme volt a vidék fölött. A naiv és forróvérű vidékiekkel, legyenek azok üzletfelek, választópolgárok vagy leányok, azt csinálja a fővárosi ember, amit akar. Igaz különben, hogy a mérnök nagyon örült a győzelmének, mert Mariska egyebek közt tetszett is neki.

VIII.

A fekete elefánték vacsorára hívták az egész páva-frekvenciát. Ez a vendégség olyan volt, mint két ellenséges törzs békeünnepe. Az öreg Tollék nem is tudták eltitkolni, hogy nagyon imponál nekik az előkelő szomszédság és a vacsorát izgatott sütés, főzés, surolás és meszelés előzte meg.

Toll Jenő szükségesnek tartotta, hogy előre is le szállítsa a menyasszonya igényeit.

— A szüleim jóra való, de puritán egyszerűségű emberek.

Valóban nem is lehetett megérteni, hogyan fér el annyi puritán abban az egy-két sötét patkánylyukban, mely a boltjuk mellett volt. A lakásba az üzleten keresztül kellett bemenni és a rettenetes hering- és petroleum-szag ottbenn is érzett. Az apa ágya az ebédlőben állott, mára azonban deszkákkal leterítették és tálaló asztalnak használták. Megjegyzendő, hogy Tollék vagyonos emberek voltak és tisztességes lakást is tart-

hattak volna, a dolog azonban nem a pénzen fordult, hanem azon, hogy az öregek — mint Jenő mondta — puritánok voltak.

A mérnök édesanyja kicsi és szertelenül elhízott asszonyság volt. Szinte meglepően hasonlított az urához. Tíz esztendei pihenés után ma megint fűzöt vett magára, hogy beleférjen a bordó atlaszruhájába. Az erős fűzésnek az lett a következménye, hogy alig tudott hápogni és hogy természetének egyes részletei, melyeknek a természet más elhelyezést szánt, most mind a nyaka körül találkoztak. Ez az asszony évek óta nem jutott már hozzá, hogy kimenjen az utcára, mivel az üzlet, a háztartás és egész csapat féktelen gyerek igénybe vette minden idejét. Az öreg elefánt ugyanis nem törődött sem a boltjával, sem a családjával, ő egyáltalában csak boltzáráskor szokott otthon megjelenni, hogy zsebretegye a napi bevételt. A feleségének és a gyermekeinek sohasem adott pénzt, egy krajcárt sem, „mivel biztosan úgyis eleget lopnak a kasszából“. És Tollné asszonyom tényleg az egész háztartását abból tartotta fenn, amit az ura háta mögött ki tudott csenni a pénztárból. Jenő fiát is ilyen pénzen iskoláztatta.

Tollné a boldog izgalomtól nevetve és pipacsvörös arccal fogadta vendégeit. Balassagyarmat vidékéről való volt és palócosan beszélt. Két kézzel megragadta Pál úr jobbját és Miklós bácsira mutatván, így szólt:

— Á mágá batyja?

Az izgalom annyira elhomályosította a tekintetét, hogy eleintén Violát nézte a menyasszonynak. De aztán hamar bocsánatot kért a tévedéseért.

— No né, hát nem ezt az öreget véltem lánynak?

Péter bácsit már régebből ismerte. Vele egykor a győri marhavásáron találkoztak. (Ahogyan ő a marhavásár szót kiejtette, azt nem lehet visszaadni a magyar ábécé betűivel.)

A vacsora nagyszabású volt. Rántott hal, töltött káposzta, sült malac és pulyka, rántott csirke, az uraknak kapros rétes, a nőknek marcipán és madártej. Annyi volt, hogy egy cug baka jóllakhatott volna. Tollék valamennyien nagyétű emberek voltak és a konyhára sohasem sajnálták a pénzt. Abból az igazságból indultak ki, hogy a munkásemlernek sokat kell ennie és a jó étvágyban mintegy a polgári derekasság ellenpróbáját látták.

A háziasszonyt lealázta és fölháborította Ábelék mértékletessége; úgy érezte, hogy a háza örökre meg lesz bélyegezve, ha legalább néhányan a vendégei közül meg nem rontják a gyomrukat. Hogy ezt a kíváncsú célt szolgálja, könyörgésre, ravaszkodásra, sőt erőszakoskodásra fogta a dolgot, hogy no még egy darabkát, — és boldog volt, ha egy-egy falatot valakinek tányerjára lophatott.

Az öreg elefánt a vacsora elején föltűnően szófu-

kar és borongós volt, mintha nagy bánat nyomná a szívét. Valamit forgatott az elméjében. Hogy micsodát, az kitűnt a sült malacnál, mikor is fölemelkedett székeről és a félelemtől rikácsoló hangon felköszöntötte a szeretve tisztelt jegyespárt. Miután elmondta a pohárköszöntőjét, nagyon megkönnyebbült és olyan jókedvű lett, mintha nagy veszedelemből szabadult volna. De ekkor meg a fehér páva merült zord hallgatásba. Magába mélyedve gondolat-vadászatra indult. Ő is csak akkor nyerte vissza lelki egyensúlyát, miután már ékes szavak kíséretében a Toll-családra üritette poharát.

Most már világos volt, hogy Péter bácsin a szólás sora, de neki könnyű volt, mert volt egy kész beszédje a magyar emberről, aki fehér asztal mellett sem feledkezik meg mindannyiunk édesanyjáról, a hazáról és ezt a beszédet épp oly szívesen hallgatták eljegyzési lakomákon, mint keresztelőkön. Mialatt még a képviselő megható és férfias pátosza zengedezett az asztal fölött, a szomszéd szobából bösz üvöltözés és dobogás hallatszott be. Olyan félelmetes hangzavar volt, mintha a pusztai bika védekeznék a farkascorda támadása ellen. Odaát vacsoráztak az ifju Toll-csemeték, több specerájos-tanonc társaságában. Az öreg elefánt baljóslatu arccal kezdett fülelni és miután sokatmondó pillantásokat váltott élete párjával, döngő léptekkel áment az ifjusághoz. Valami éles csattanás hallatszott

az ajtón keresztül, aztán csend lett. Toll uram visszajött megint, a szeme úgy csillogott, mint a jóllakott oroszláné.

A vacsora valahára véget ért és a háziasszony szükségét érezte, hogy elméleti visszapillantást vessen az egyes fogásokra, miközben tiszteletreméltó szerénységgel leszólta saját főztjét és töredelmesen bocsánatot kért Ábeléktől a szegényes vendéglátásért. Ezt természetesen csak ravaszságból tette, hogy kihívja a hölgyek ellentmondását, mert szó, ami szó, nagyon félt a nénik utólagos bírálatától, főleg az Etelkától.

Az öreg elefánt ekkor a jegyesek tervei iránt kezdett érdeklődni.

— Ha házat akartok venni Pesten, tudok egy szépet a Ferencvárosban, egy háromemeleteset, — mondotta.

A Jenő fiához beszélt, de úgy nézett az öreg pávára, mintha tőle várná a választ. Pál úr azonban csak rejtelmesen mosolygott.

— Szép parádés lovakat is tudnék, ha hintót akartok tartani, — mondta később és megint Pál úrra szegezte kicsi porcellán szemét.

Az elefánték láthatólag olyasmit képzeltek, hogy Mariska hozománya fölér egy aranybányával. Miklós bácsit dühbe is hozták a sóvár kezek, melyek Ábelék pénzes szekrényét körültapogatták. Az öreg egész este

föltünően hallgatatag volt, de most kibuggyant belőle a méreg.

— Olyan szépen keres a mérnök úr, hogy már kocsitartásra is gondolhat? — kérdezte kaján naivitással.

A háziasszony, bár a nénikkel társalgott, fél füllel mégis odahallgatott és most úgy elkezdett nevetni, mintha Ábel Miklós valami nagyon sikerült élcet mondott volna.

— Szépen keres a mérnök, akinek ilyen gázdáglyány a mátkája! — vágta oda kedves és magyaros szókimondással.

Toll uram addig-addig dicsérgette sajáttermésű sillerborát, míg néminemüleg el nem ázott tőle. Ekkor fölébredt benne a Három rózsabálok gavallérja és negédeskedni kezdett a hölgyekkel. Mariskának azt mondta, hogy ő még ma is különb légény a Jenő fiánál és ha szép szerével szabadulni tudna az oldalbordájától — haj, mi lenne akkor! Később paprikás adomákat kezdett mondani. Ábelék sóbálvánnyá dermedten ültek az asztal körül, Tollné azonban exploziószerű kacagásokkal fogadta a vastag tréfákat.

— Micsoda lóköető ez az én uram! — ismételte őszinte elragadtatás hangján.

Mariska azalatt figyelmesen nézegette a háziasszonyt és a gazdát. Azokra a torzképekre gondolt, melyeket egykor egy angol mesekönyvben látott. A gyer-

mekmese hőse, az eltévedt kisleány, idegen országba vetődik, ahol minden embernek sertésfeje van. Kövér kis alakok a sertésemberek, a szemük kicsi és alattomos, a szájukból rettenetes fogak meredeznek ki, arcukon a hideg és kegyetlen falánkság kifejezése ül. A sertésemberek a földet túrják gombok után. Semmi sem érdekli őket, csak az, amit meg lehet enni. Kedélyes rőfögéssel szaglásszák körül az idegen kisleányt és őt is föl akarják falni. Ezek a Tollék afféle sertésfejű emberek. Még Toll Jenő is, bár csinos férfinak nevezhető, ott viseli széles, piros ábrázatán a kegyetlen falánkság bélyegét. Amit ő szerelmének nevez, az is a brutális falánkság egy neme. Biztos, hogy meg fogja enni a leányt. Már is lerágott róla mindent, ami előkelő és büszke volt rajta. Mariska ezt érzi, szégyeli is, de nem tud már menekülni. Ha tudna, talán nem akarna. Ez az ember bilincsekben tartja, ő csak sóhajtozik olykor, mint az alvó a lidércnyomás súlya alatt, de erő nincs a tagjaiban.

IX.

Megvolt a képviselőválasztás is. A mérnök ismételtén megígérte, hogy nem tesz egy lépést sem a jó Péter bácsi ellenére, ha azonban a nép bizalma önként feléje fordulna, akkor természetesen nem térhetne ki előle. Végre is mindennek van határa, a családi gyöngédségnek is. Egyébként nem szeretett a menyasszonyával erről beszélni, azt mondta, a politika nem nőknek való, Mariska pedig nem igen merete szóba hozni a dolgot, mert Jenő újabban igen ideges volt, a leány pedig sokat vesztett hajdani bátorságából.

A májszterek mindenáron Toll Jenőt követelték. Ezek az emberek te-tu-barátjai voltak a mérnöknek és a tűzbe is elmentek volna érte. Egyáltalában különös volt, hogy mennyire megváltozott a varjasi közönség. Úton-útfélen azt mondták, hogy Ábel Péter tehetetlen és tudatlan ember, vén mihaszna, tőle meg kell szabadítani a várost. Fiatal és bátor em-

berekre van szükség, Toll Jenőkre. A telkesgazdák között ijedelmet okozott a hír, hogy Ábel Péter, ha újból megválasztják, nyugdíjképes lesz és a képviselői nyugdíját pótdóba fogják kivetni. Ettől a veszedelemtől meg kell szabadítani a várost. Az alsóvárosiakkal, akik legújabbán azt mondták, hogy ők szocialisták, elhitették, hogy Toll Jenő meg fogja nekik szerezni a papok földjét. Az alsóvárosban pedig épp úgy folyt az itatás a Toll-párt csapszékeiben, mint a felsővárosban és senki sem tudta, hogy kinek a pénzén. Jenő legalább nem tudta. Ábelékkal szemben több ízben is hangoztatta, hogy únja ezt az egész alkotmányos komédiát és ha Mariska nem volna, akkor most külföldre szöknék. Egyelőre azonban az egész elefánt-had állandóan ott járt-kelt a májszterek és a gazdák között, esténként Toll Jenő is megjelent egy-egy korcsmában, riadó lelkesedést keltvén.

A jó Péter bácsi méltóságosan és tehetetlenül tipegett ide-oda. Érezte, hogy sarkantyus csizmája alatt süpped a talaj, de sokkal büszkébb volt, semhogy elárulta volna aggodalmait. Jenőre nem haragudott, az tisztességes fiú. Az öreg ismételten biztatta is, hogy csak tartsa fenn jelöltségét, ez nemcsak joga, de talán kötelessége is önmagával szemben, a varjasiak háládatlansága azonban megvérezte a szívét. Egyébként pedig együgyű dolgokat beszélt, azt mondta, hogy neki csak tiszta szavazat kell, ő nem ígér senkinek semmit

és nem költ egy krajcárt sem, szóval ő volt a világon a legkellemesebb ellenjelölt.

A fehér páváék bizalmasai, a városi magisztrátus is, áthúzódtak Toll Jenő táborába. Világos volt, hogy Ábelék maguk is a vejüknek szánták a mandátumot. Az öreg urat alkalmasint azért léptették csak föl, hogy más jelölt ne vessen szemet a kerületre. És ha nem így volna, akkor is tanácsosabb a mérnök mellé állani, mert Ábelék a légynek sem tudnának véteni, az elefánték azonban bosszuálló emberek.

A választás eredménye alig lepett meg valakit, ha csak magát Péter urat nem. Kitünt, hogy alig van pártja. Egypár régimódi ember szavazott csak rá, afféle tubákos, paraplis, peckes járásu öregek, akiket gúnyos derűséggel fogadott a Toll-párt. Délfelé Péter úr, két testvérének rábeszélésére, elküldte a városházára lemondó-levelét.

A varjasiak nagyon megörültek a könnyű győzelemnek, melyet önmaguk fölött arattak. Mikor az elnök kihirdette az eredményt, olyan ujjongás támadt a városháza előtt, hogy elhallatszott egészen a Fehér páva-házig, melynek erkélyén Mariska állott. Később lobogó zászlók alatt és harsogó zene mellett fekete sokaság hömpölygött az elefánték kis háza elé. Jenőért jöttek, hogy elkísérjék a városházára. Mariska jól láthatta a vőlegényét. Ragyogó arccal, födetlen fővel követte Sturz Bandit, aki utat tört neki az ujjongó tö-

megben. A tömeg pedig megmámorosodott a tulajdon nagylelkűségétől és szinte fejedelmi ünnepléssel vette körül választottját. Mintha Toll Jenő megválasztatásával az örök boldogság kora virradt volna a városra. Az emberek, akik tegnap még közömbösen mentek el a fekete elefánt fia mellett, most boldogok voltak, ha megérinthették a ruháját. Az asszonyok pedig a virágaikkal együtt feléje dobták a szivüket is.

Péter bácsi azalatt csöndesen pipázgatott a Pálék sárga szobájában. Nem volt nagyon szomorú, inkább csak csodálkozott az egész dolgon. A szalón aranyfényű tükrében elgondolkozva nézegette saját magát. Az alakja most másképp hatott rá, mint annakelőtte, kisebbnek, jelentéktelenebbnek és némileg furcsának látta magát. Valami hiányzott erről az alakról, valami külsőség, ami talán senkinek sem imponált annyira, mint magának Péter bácsinak. Ő most egy megborotvált Mózes volt, egy lesoványodott Kinizsi Pál, egy polgári ruhába öltöztetett Zrinyi Miklós. Tíz perc sem mult el azóta, hogy kikiáltották Varjas új képviselőjét és a régi már úgy érezte magát, mint egy leleplezett csaló. Ugyan miért is választották meg hajdanában? Hiszen ő egy együgyű vén ember volt.

Eszébe jutott, hogy jó volna otthon lenni. De nem mert kimenni az utcára, attól félt, hogy az emberek utána kiáltanak az igazságot, hogy csaló, csaló! Majd hazamegy, ha besötétedett.

Az ajtóhoz ment és ott szemben találta magát Mariskával. A leány egy pillantással megértette nagybátyjának lelkiállapotát. Gyöngéden megcsókolta és szomorú mosollyal így szólt hozzá:

— Péter bácsi, tudod-e, hogy mit beszélnek Varjason? Azt beszélik, hogy te azért léptél csak föl, hogy a vőlegényemnek biztosítsd a mandátumot.

Az öreg úr hálásan és boldogan mosolygott.

Ami igaz, az igaz, a fekete elefánték nagyon kiaknázták könnyű diadalukat. Az újdonsült képviselő maga a fővárosba sietett, de annál jobban szállták meg Varjas városát a többi elefántok. Az egész család úgy viselkedett, mintha évek óta nagy igazságtalanság történt volna velük, amelyért most végre elégtételt kaptak. Az öreg Toll volt a közjogi örömapa. Most már hétköznap is hosszú fekete kabátban járt, az utca sarkán politikai előadásokat tartott, a városházán mindenkit letorkolt és azt követelte a tisztviselőktől, hogy benne valami fölöttes hatóságfélét tiszteljenek. A kiskorú Tollcsemeték is igen kidüllesztették a mellüket. Az ő lelkesedésük oly nagy lendületet vett, hogy nem tudták megállítani a választás után sem és valóságos eretnek-üldözést indítottak minden gyerek ellen, akinek apja Ábelpártiság gyanujában állott. Úgy nekibátorodtak, hogy most már helyt mertek állani ősi ellenségeikkel, a városi pandurokkal és szőlőcsőszökkel szemben is, megfenyegetvén őket, hogy képviselő-bátyjuk majd elcsa-

patja őket. Még a Tollék parasztcselédje is kényesebben riszálta mostanában a százáncu szoknyáját. A varjasi májsztereket igen felbőszítették ezek a dolgok. Ki is jelentették, hogy nem szavaznának Toll Jenőre, ha újból kellene választaniok. És a májszterek megint tüntető szívdességgel köszöngtek Péter bácsinak, ami fájdalmas, de jóleső elégtétel volt az öreg úrnak.

A következő vasárnapon Toll Jenő eljött Varjasra és ellátogatott a páváékhoz. Ekkor szóba került az esküvő napja. Maga a leány hozta szóba, egy igen óvatos célzás alakjában. A képviselő azt mondta, hogy ő is szeretné, „ha a dolog végre rendbe jöhetne“. Mariska nem értette egészen, hogy minek kell még rendbe jönnie, hiszen ők ketten már tisztában voltak egymással; másnap azonban derengeni kezdett előtte a homályos szavak értelme. Hétfőn délből ugyanis eljött az öreg elefánt és bezárkózott az öreg pávával a bolt üveges ketrecébe. Kezdetben suttogva beszélgettek, később azonban, bárhogyan csitítgatta is a mindig hidegvérű gazda, Toll uram megeresztette a hangját. A segédek, akik a polc mögött regényeket olvastak, — sajnos, az Ábel-cég személyzete újabban sok időt áldozhatott az irodalomnak, — a segédek, mondom, azt hitték, hogy odabenn valami nagy üzleti kötésről van szó, mert a számok csak úgy röpködtek a levegőben. Az üzletfelek valami okból nem tudtak megállapodásra jutni, ami mindakettőjüket erősen fölizgatta. A fekete

elefánt arca cinóbervörös volt, mikor elrohant és magára csapta az üvegajtót, a fehér páva képe pedig egészen fakó volt, mikor később kijött a ketrecéből.

A két apa természetesen a hozományon különbözött össze. Toll uram a szokott rusztikus szókimondásával kijelentette, hogy Jenő fia számára százötvenezer forintnyi — forintot mondott, nem koronát! — hozományra tart igényt. Az ámuló és sápadózó Ábel jó ideig szólni sem mert. Végül olyasmit hebegett, hogy készpénzt mostanában nem igen adhatna a leányának, csak valami szerényebb évjáradékot. De majd ha megfordulnak a kedvezőtlen konjunkturák . . . A másik apa ezt az ajánlatot úgy fogadta, mint valami sikerült tréfát. Ő persze sokkal furfangosabb ember volt, sem hogy tisztában nem lett volna Ábelék vagyoni helyzetével, de azért mégis úgy bánt a fehér pávával, mint valami zsugorival, akit fölvet a sok pénze. Ő tudta, hogy miért. Ábel Pál végül is lépre ment neki és nyíltan bevallotta bajait. A fekete elefánt ekkor valósággal trombitálni kezdett mérgében. Hát ennyire vagyunk? Fenn az ernyő, nincsen kas! Minden csak parádé, *flanc*, arra való, hogy elámítsák az ő Jenő fiát? Mily szerencse, hogy itt van ő, az apá, aki keresztüllát a szitán!

Minden érthető ok nélkül kiabált, és szemmel láthatólag igen szerette volna, ha a gögös szomszéd valami súlyos, többé jóvá nem tehető sértésre ragadtatja magát. Sőt a szíve mélyén ott

epedezett a titkos vágy, bár csak szólítaná be a bolti szolgát és dobátná ki őt a ketrecből. Ábel Pál azonban nem volt már az, aki régen. A büszkesége elvérzett az utolsó üzleti mérlegkészítés alkalmával. A lelkiismerete sem volt egészen tiszta. Hiszen igaz, ő tényleg abban reménykedett, hogy a hozomány kérdése csak az esküvő után fog szóba kerülni, akkor aztán lesz, ami lesz . . . Mennyire nem ismerte a specerájosokat! Bús megadással hallgatta az elefánt gorombaságait és így Toll uram sem tehetett egyebet, minthogy az apai és polgári fölháborodástól lángolva elrohanjon.

Mariska az édesapja hallgatásából megértette az igazságot. Kérdezni azonban nem mert tőle semmit. Ők egyáltalában nem szokták meg, hogy kínos és lealázó igazságokat mondjanak egymásnak. Szó nélkül, búsan mosolyogva ültek szemben az ebédlőbe.

Az elefánt tehát végleg legázolta a fehér pávát. Odáig jutottak, hogy Mariska, a büszke, a hozzáférhetetlen, „a hercegnő“, nem kell a specerájos fiának. Oda-künn, a város egén, már gyülekszik a kárörvendő zivatar, mely el fogja söpörni hajdani nagyságuk utolsó rongyait is.

Ettől a zivatartól féltek ők mindenek fölött. Anynyira, hogy Ábel úr fölébredt apátiájából és leányának hallgatag beleegyezésével egy utolsó megalázó kísérletre szánta magát. A délutáni vonattal fölutazott Budapestre és fölkereste a képviselőt. Félóraig is föl-alá

sétált a kapu előtt, míg végül be mert nála kopogtatni. Otthon Varjason ő ma is előkelő és elegáns öreg úr volt, de itt, úgy sejtette, kissé furcsa vidéki figura és ez a gyanuja félénkké tette. A képviselőt öltözködés közben találta. Plasztronos ing volt rajta és fehér nyakkendő, éppen az új frakkját vette magára.

— Isten hozta, Pali bácsi! Mi újság Varjason? Üljön le arra a diványra!

Egészen úgy beszélt, ahogyan a népszerű képviselő urak szoktak a választóikkal, az öreg úr pedig egészen úgy érezte magát, mint a választó, mikor a sokat elfoglalt nagyságos úrnak kell alkalmatlankodnia. És úgy is beszélt, mint az instanciás ember, aki nek minden reménysége a képviselő úr nagybecsű jóindulatában van.

Jenő úr figyelmesen végighallgatta az öreget, aztán szelid és meleg hangon mondta:

— Az édesapám nem jól tette, hogy ilyen hangon beszélt magával, Pali bácsi. De hiszen ismeri az öreget. Hirtelen ember, bár jó szíve van. Maga legjobban tenné, ha mosolyogna rajta, Pali bácsi. Hiszen nincs itt semmi baj! Az ilyen dolgot nyugodtan és okosan kell megbeszélni. Idegen embereknek pedig semmi közük hozzá. Nem igaz? Legközelebb lemegyek, ha időm engedi, azután eldiskurálunk a dologról. Furcsa volna, ha nem tudnánk rendbe jönni. Addig menjen nyugod-

tan haza. Mondja meg Mariskának, hogy csókoltatom a kezét. Ő is legyen egészen nyugodt.

Ábel Pál megkönnyebbült szívvel zónázott vissza Varjasra. Kár is volt így félreverní a harangokat, hiszen tényleg nincs itt semmi baj. A fő az, hogy idegen emberek ne üssék bele az orrukat a dologba. Majd eligazítják öök azt szépen maguk közt. Egyelőre nem is olyan sürgős az egész.

Késő éjjel érkezett haza, fáradtan, de jókedvűen. Mariska ébren várta.

— Csókoltatja a kezedet! — mondta Pál úr sugárzó arccal. — Legközelebb maga fog eljönni.

A képviselő azonban akkoriban nagyon el lehetett foglalva, mert egyelőre nem mutatta magát Varjasra.

X.

Karácsony előtt királyi látogatója volt az Ábel-családnak. A halál majestása jelent meg szerény körükben.

Úgy kezdődött, hogy Miklós bácsi a nagy locs-pocsban sétált, meghűlt és influenzát hozott haza. Bár hónapok óta nem beszélt már a feleségével, hanem csak írott cédulák segítségével érintkezett vele, Etelka néni mégis elkapta tőle az alattomos betegséget. Mikor Miklós bácsi fölkel, hogy megint sétálni menjen, Etelka néni ágynak esett. Hétfőn azt mondta az öreg Dudás doktor, hogy tüdőgyuladása van. Ekkor megjelent a házban Viola néni, a családi betegápoló és kezébe vette az ügyek intézését. Viola mindjárt azon kezdte, hogy nekitámadt Miklósnak.

— Igazán bemehetnél hozzá! Szegény igen rosszul van.

Az öreg vállat vont.

— Ha látni akar, szóljon, én magamtól nem megyek.

A beteg azonban nem szólt. Nagy főköttével a sárga arcán feküdt a fehér párnán. A madár-orra most még nagyobbnak látszott, mint máskor. A szűrős szeme mindig a szomszéd szoba ajtaján függött és Miklós bácsi sietve retirált, valahányszor magán érezte a tekintetét.

Ez így tartott péntekig. Ekkor az öreg Dudás csóválni kezdte a fejét.

— Rossztól félek! — mondta a fórházban Miklós bácsinak.

Az öreg — melyikünk tudja, hogy miféle vadállat lappang a szive mélyén? — az öreg szeme föl-villant . . . Hogyan, hát lehetséges még, hogy lehulljanak róla a rettenetes súlyu láncok, melyeket egy egész életen hurcolt magával?

— Igazán bemehetnél hozzá! — könyörgött neki Viola néni.

— Szólt?

— Nem szólt éppen . . .

— Akkor nem megyek be!

Az urát nem kívánta a beteg, de igenis a közjegyzőt. A fejébe vette, hogy végrendeletet kell csinálnia. A két sógorát is elhivatta és bezáratta az ajtót. Miklós azalatt epésen dohogott a fórházban.

— Ellenem szól ez a dolog, pedig nekem úgy sem kell tőle semmi!

Cinikus kedvében sétálni akart menni, de azután

mégis meggondolta magát és sárga télikabátjában, köcsögalapjával a fején napestig ott ödöngött az udvar fagyott georginái között.

Eljött az esperes is. Rögtön utána megjelent Szabina néni. Rumszkyné tulajdonképpen azért sietett ide, nehogy „azok az Ábelék“ elhordjanak valamit Etelka holmijából. Mert ami itt van, az mind Éber-vagyon. Ábeléknak semmi jussuk hozzá. Hiszen az urát különben is mindig útálta a kedves jó Etelka. Szóval Szabina néni, aki negyven esztendő óta élvezte az örök-hagyó jogait, most örökölni akart . . .

Azután csend lett, rettenetes, fölemelő csend. Megérkezett ő felsége. És Miklós bácsi kezeiről lehullottak a bilincsek.

Az öreg egy könnyet sem ontott a temetésen.

— Nem tudok komédiázni, — dohogta.

És mialatt a harangok zúgtak, azon töprengett, hogy mit kezdhetne a szabadság foszlányával, amit a sors odavetett neki öreg napjaira. Hátha mégis elmenne Bécsbe?

A temetés után megtudta, hogy mi van a végrendeletben. Etelka néni kitagadta valamennyi fölmenő és oldalági rokonát és mindenét az urára hagyta. „Mindzen néven nevezendő ingatlanaimat és ingó vagyonomat hagyom az én szeretett uramnak, Ábel Miklósnak.“

Miklós úgy megtántorodott, mintha fejbe ütötték

volna. Mi ez: szeretett uram? Se bevezetés, se magyarázat, csak így: szeretett uram, — mintha ez volna a világon a legtermészetesebb dolog. Mintha nem vészekedtek és gyűlölködtek volna egy hosszú életen át.

Szabina néni azonban elkezdett sipítani, azt monddta, hogy nem hagyja annyiban a dolgot, ügyvédet keres, pert indít, ő be tudja bizonyítani, hogy ez Éber-vagyon, Ábelékat egy fitying sem illeti meg.

Az ünnepek előtt még lanyha és párás volt az idő, déli szél fújt és attól kellett félni, hogy fekete karácsony lesz, az utolsó napon azonban mégis megfordult az idő, december huszonnegyedikén pedig arra ébredtek a varjasi gyerekek, hogy az ablakokon jégvirágok pompáznak. Áhítatos nagy csöndesség borult az egész városra, csak innen is, onnan is hallatszott egy-egy karácsonyi malac visítása. A kerek lyukon át, melyet meleg gyerekszájak az ablaküveg páfránybokrai közé leheltek, látni lehetett, hogy a város vastagon ki van vattázva hóval és még egyre kavarnak a csillagos pelyhek.

Páváéknál napok óta aggodalmasan emlegették Miklós bácsi különös viselkedését. Az öreg úr nagyon megváltozott. Azelőtt mindig az utcát róttá, most azonban egész nap otthon ült, pedig nem volt már senkije, aki számon kérte volna a kóborlásait. A főházban ült, a vörösen izzó kis vaskályha mellett, köhögött, krákogott és apró cédulákat rakosgatott a nagy

asztralra. A cédulákat mind a szegény Etelka néni irogatta neki, amióta már nem szoktak egymással beszélgetni. Miklós bácsi újból és újból elolvasta a különböző üzeneteket, amelyek oly kurtán és furán voltak megfogalmazva, akár a katonai napiparancsok, némelyiken sokáig el is gondolkozott, mintha valami titkos értelmet keresne a száraz szavak mögött. Nem szerette, ha háborgatják, éppen csak az egy Mariska látogatását fogadta szívesen.

— Téged nagyon szeretett a nagynénéd, — mondta a leánynak.

Mariskának úgy tetszett, hogy a bácsi szemének tekintete is egészen megváltozott. Egypár héttel ezelőtt még igen fiatalos volt a nézése, olykor szinte zavarba is hozta a leányt, most azonban oly tiszta, nyugodt és szomorú volt, mint a téli verőfény. Azt mondta Mariskának, hogy vigyen el a subládából, amit akar, az Etelka ruháit azonban ne bántsa, azok csak maradjanak együtt.

— Téged nagyon szeretett a nagynénéd. Ő nem igen beszélt róla, ha valakit szeretett, de azért elment volna az illetőért a tűzbe is . . .

Ünnep másodnapján mégis fölkászolódott az öreg úr és elment hazulról. A temetőbe ment. Hazamenet a fehér papok temploma előtt vezetett el az útja és ekkor gondolt egyet és belépett az Isten házába. Ezt már húsz esztendeje nem cselekedte, amióta ateista

volt. Az utolsó mellékoltár előtt volt egy pad, ott szeretett ülni Etelka néni. Az oltárkép a Szent Családot ábrázolta. A Boldogasszony és Szent József kézenfogva vezetik a kis Jézust és boldogan tekintenek a mosolygó gyermekre. A családi boldogság derűs képe lett volna, csak ne lett volna a mosolygó anya szíve éles kardokkal teli tüzdelve.

Miklós bácsi azután mindennapos látogatója lett a templomnak. A varjasi szent vénasszonyok kárörvendően allelujáztak, hogy no lám, hát mégis megijedt a vén istentagadó! Pedig dehogy is ijedt meg. Csak az a különös érzése volt, hogy ő most már nem egész ember. Levált róla valami, ami egészsé tette, ami az ő élete és az ő húsa volt. Valami, amivel azelőtt nem törődött, amit gyűlölt is, de ami nélkül nem volt élet az ő élete. Ezt kereste ő a templomban és Etelka néni ruhás-szekrényeiben. Egészen belesoványodott és bele-rokkant az örökös keresésbe.

Mariska megértette az öreg úr lelkiállapotát és most már az ideje javát vele töltötte. Minden reggel eljött hozzá és csak későn este ment haza. Ő vezette a háztartást, délutánonkint pedig, kézimunkája fölé hajolva, csendesesen ott ült a fórházban, mialatt az öreg úr köhécselve motoszkált a sötét lakásban. Ha beszélgettek, mindig Etelka néni körül fordult a szó. És a leány meghatott csodálkozással tapasztalta, hogy Miklós bácsi életének romjai fölött egy különös, sápadt és

tiszta virág kezd bimbózni: a meghalt felesége iránt való szerelme. Most már úgy emlékezett vissza Etelkára, mintha ő lett volna a világ legfinomabb és leggyöngédebb asszonya. Aki életében soha sem tudott neki parancsolni, annak a halála után híven engedelmeskedett. Hogy utólag kedvében járjon Etelkának, otthonülő lett, takarékos a fukarságig, sőt titokban forgatni kezdte az asszony elárvult imádságos könyvét is. Egy nap pedig kinyitotta íróasztalának titkos fiókját, kikeresett belőle egy megfakult arcképet és a tűzbe dobta. Etelka néni nagy ellenségének, Gallmayer Pepinek képe volt. Débardeur-jelmezben ábrázolta a művésznőt, a ruha ledérségét azonban már szinte tiszteletreméltóvá avatta elavult szabása.

Vízkereszt napján az öreg Dudás doktor meglátogatta Miklós bácsit. Megtapogatta az ütőerét, megnézte a nyelvét és azt mondta, hogy nincs semmi baja, de azért nem ártana, ha gypjalsót viselne ebben az influenzás időben. Másnap, sötét hajnalon, a takarítónő fölkapogtatta a fehér páváékat, hogy jöjjenek hamar, mert az öreg tekintetes meghalt. Búcsú nélkül, egész csendben elment a felesége után, a hirnök, aki érte jött, nyugodt szendergésben találhatta, mert most is egyenesen feküdt még ágyában, a paplanján egyetlen gyűrődés sem látszott.

Eltemették, Mariska kívánságára Etelka néni mellé, „mivel olyan nagyon szerették egymást.”

Egyáltalában azt lehet mondani, hogy az emberek igen jól megférnek egymással, amint egyszer megismerték egymást. Miklós bácsi és Etelka néni életében csak az volt a baj, hogy kissé sokáig tartott, amíg tisztába tudtak jönni egymással. Most azonban már jól ismerik egymást és föl lehet tenni, hogy nem is lesz köztük több félreértés a túlvilágon.

A szegény Miklós bácsi temetési menete már megindult, midőn egy talpig feketébe öltöztetett férfi tört magának utat a tömegben. A képviselő volt, Toll Jenő. Egyenesen Péter bácsihoz lépett, aki Mariskát vezette a karján és komoly, meghatott hangon mormogta:

— Ha megengeded, kedves bátyám, majd én vezetem Mariskát . . .

Ütközben persze nem igen beszélgettek egymással. Csak a nyitott sír előtt szólalt meg Toll Jenő.

— Egy jó barátomat vesztettem el benne, egy nagyon jó barátomat, aki melegen vonzódott hozzám.

Mariska meghökkenve fordult a képviselő felé. Hiszen ő tudta legjobban, hogy az öreg úr soha ki nem állhatta Toll Jenőt.

A szertartás véget ért. A leány kocsiban ült. Valaki mellette volt és gyöngéden fogta a karját. Megint a képviselő. Most megszólalt, mély, lágyan remegő hangján:

— Bizony, szegény Mariskám, az élet rövid, az

emberek pedig olyanok, mint azok a játszó gyerekek, akik a sok félreértéstől és torzsalkodástól nem jutnak hozzá, hogy játszanak . . .

Egy kis szünetet tartott, majd keményebb hangon folytatta:

— Hallottam, hogy az édesapám megint egyszer beleavatkozott az én dolgaimba . . . Mondanom sem kell talán — hiszen maga eléggé ismer már — hogy nem hatalmaztam föl semmire . . . Az apám egy vén gyermek. Egyebet nem mondhatok róla, mert hiszen az apám és szeret a maga módja szerint. Reményilem, maga nem is vette komolyan? Én az vagyok, aki voltam. Legfőlebb annyiban változtam meg, hogy most, midőn magát szomorúnak látom, még jobban szeretem.

Hazaérkeztek. A képviselő, mintha ez volna a világon a legtermészetesebb dolog, föl kísérte Mariskát az emeletre, sőt szó nélkül ott maradt vacsorára is.

A varjasiak persze bőven megtárgyalták a temetés lefolyását és különös érdeklődéssel magyarázták a képviselő viselkedését. Úgylátszik, hogy a két dinasztia mégis sógorságba fog keveredni? Az öreg elefánt, aki nemrégiben még úgy nyilatkozott páváékről, mint holmi szélhámos népségről, a temetés estéjén elment a kaszinóba és azt mondta, hogy ilyen nagy gyászmenet nem volt még Varjason és hogy Ábelék meg is érdemlik az általános becsülést és hogy minden-

kinek örülni kell, hogy vannak még ilyen polgárok a városban.

A varjasiak meghatottsága, mellyel egy hosszadalmas szerelmi regény szerencsés befejezését fogadták, rögtön kaján derűtségbe csapott át, amint kitudódott, hogy Miklós bácsi végrendeletet hagyott hátra, amelyben minden vagyonát Ábel Mariskára testálta. És kitudódott az is, hogy nagy vagyonról van szó, sokkal nagyobbról, mint bárki is sejtette volna.

— Jó orruk volt az elefántéknak! — mondogatták az emberek.

Miklós bácsi végrendeletének egyéb következményei is mutatkoztak. A fehér páváék egy csapással megint a város legelső családjává lettek. Az emberek tüntetve emelték meg kalapjukat Pál úr angol lord-alakja előtt és lelkesen ünnepelték Péter urat a kaszinóban. Sőt Manliusz úr öröme az üzlet is jobban kezdett menni. Ha az ember igazán jó holmit akar venni, akkor a fehér pávához kell mennie, nem a pesti svihákokhoz.

A kilencven esztendőös Rumszky Szabina azonban igen elkeseredett azon, hogy megint elesett az örökségtől és levelet írt egy országos nevű ügyvéd-képviselőnek, hogy jöjjön le azonnal Varjasra. A híres férfi nem jöhetett maga, de elküldte az irodavezetőjét, akinek olyan feje volt, mint egy balatoni fogasnak. A patvarista fél nap alatt beszerezte az összes információkat, azután kifejezte Szabina néni előtt ama gyanuját,

hogy itt egy fölötte raffinált végrendelethamisítás esete forog fön. Vállalkozott is a további lépésekre, de oly nagy előleget kért, hogy Rumszkyné megijedt és azt mondta, hogy meggondolja még a dolgot. Mindezt az esperes úr gazdasszonya mondta el Viola néninek egy ozsonna alkalmából, melyet a kérdés megvitatása céljából rendeztek.

XI.

Az idők folyása nem egyenletes, hanem láthatatlan zátonyokon és lejtőkön kanyarog végig, azért cammognak a napok olykor posványos lassúsággal és azért vágtatnak máskor harsogó gyorsasággal. Mostanában megint lefelé ment az út. A bundák és gummicipők még ott voltak az előszobákban, a varjasiak még a multkori hóförgetegről beszélgettek, mikor már valami biztató csicsergés hallatszott be az utcáról. Manliusz úr ekkor valami édes borzongást érzett, egy pillanatra letette az író tollát és kinézett az ablakon. Odafönn az emeleten Viola néni is kinyitotta az erkélyajtót. A kémények fölött, az égboltozat fényes méhében, fekete pontok iramodtak párosával. Megjöttek az első fecskék! A város végében aransárga felhőgomolyagként leveleztek a parti fűzfák.

Toll Jenő megint mindennapos vendége lett a páva-háznak. Egypár szándékosan elejtett megjegyzése megütötte Péter úr fülét és titokban némi lázba is ejtette az öreg urat. Toll ugyanis olyasmit mondott, hogy nem tud beszokni a képviselő tétlen életébe, a

jövő választásnál semmiesetre sem fog többé föllépni, de az is meglehet, hogy időközben lemond a mandátumáról. És ekkor az öreg úr szívét is édes tavaszi sejtelmek kezdték borzongatni. Bár nem volt önző ember, most már nagyon szerette volna, ha Mariska hamarosan megesküszik a képviselővel, mert titkos rögeszméjévé lett, hogy ez a házasság fogja bevezetni az ő politikai föltámadását. Pál úr is megint az ifju ember sugalló hatása alá került. Előtte világos volt, hogy nem lehet Jenőt az öreg elefánt ízetlenkedéseiért felelőssé tenni. Hogy Mariska jövődöbelije számító ember, hogy a fejével gondolkozik és nem a szívével, az nem is baj. A fehér páva akkor már erősen kiábrándult saját fajtájának előkelő élihetetlenségéből.

Mariska pedig vitette magát az árral. Nem lehetett szembehelyezkedni a varjasi közvéleménnyel, amely most már sürgősen követelte a tisztességes befejezést. Varjas összes hölgyei úgy vélekedtek, hogy ő és Jenő egymáshoz valók és Mariskának nem volt ellene komoly kifogása, midőn a vőlegénye ápril utolsó napjára tűzte ki az esküvő napját. Abban állapodtak meg, hogy a gyászra való tekintettel szűk családi körben fogják megülni a lakodalmat és egyelőre nagy-buzgón nekiláttak az előkészületeknek.

Ápril huszonkilencedikén Ábelék vacsorára hívták az elefántokat. Ez félig-meddig béke-ünnep is volt, mert a két család feje kissé még feszélyezettnek érezte

magát egymással szemben. Viola néni délelőtt ki akart kocszini a gyümölcsösbe, hogy korai retek után nézzen a melegágyakban, de aztán egyszerre akkora fölfordulás történt a konyhában, hogy nem lehetett ki-mozdulnia. Mariska magára vállalta, hogy elmegy ő a néni helyett. Tíz óra felé a kocsi már ott baktatott vele a kavicsos országúton, a keskeny parasztszántások között, melyeken zöld felhőfoltokban sarjadt az ifju vetés. A tavaszi napfény édesen süttött, a dombok fe-lől pacsirta-ének hallatszott. Csakhamar fölbukkant a kocsi előtt az Ábel-féle gyümölcsös nagyszerű szél-kereke.

Két imádója volt Mariskának odakünn, Andris és Fillér. Andris a kertész fia volt, egy tömzsi, hara-gosképű, szófukar parasztkölyök, Fillér pedig a ker-tész kutyája, egy vizslafejű, komondorszőrű, borzlábu és fölötte jókedvű szörnyeteg. A gyerek és a kutya örökösen Mariska sarkában voltak. Télen át sohasem látták, valószínű azonban, hogy sokat álmodtak róla és a gyerek meg a kutya számára nem a fecske, ha-nem a kisasszony hozta meg a tavaszt.

Mariska kinyitotta a kerti lakást, hogy kiszellőz-tesse. Valami kegyeletes kis szomorúságot érzett, mi-dőn belépett a saját szobájába. Olyan meghatottan nézte a világosra festett leány-bútorait, a városi lakásból ki-mustrált képeket és elárvult nyári holmiját, mintha egy kedves halottjának ereklyéi volnának. Egy nagy

szalmakalapot talált, meg egy pár vastag férfikeztyűt, azokat magához vette, azután kiment a kertésszel a melegágyakhoz. Később, miután már elvégezte a dolgát, a gyerekekkel és Fillérrel bejárta a tavasziasan kopár kertet. Úgy érezte, hogy ez búcsúlátogatás. Nem is a kerttől búcsúzik, hanem önmagától. Azoktól a különböző Ábel Mariskáktól, akik valamikor itt jártak, szaladgáltak, pihentek, gondolkoztak és tervezgettek. És egyszerre eszébe ötlött, hogy tulajdonképpen az egész élet csupa búcsúzás. A tulipánok kidugják csúcsos fejüket a fekete virágágyból és már búcsúznak. Egy sárga pillangó libben el az ember előtt és örökre búcsúzik. Az ember gondol egyet és már Istenhozzádot is mond a gondolatának. Minden, ami kedves és ismerős, az búcsúzik, távozik és eltűnik, hogy helyet adjon annak, ami új és idegen.

A gyümölcsös végében volt egy kis kaszáló, ahol Mariska valamikor Katica-bogarat, később négylevelű lóherét szokott keresgélni. Most oda is kiment. Rákönyökölt az alacsony kerítésre és a fényes, kerek tavaszi felhőt nézte, mely búcsúzva vitorlázott az égen. Később egy szürkesapkás férfi közeledett az akácfák felől. Átugrott egy árkon és egyenesen feléje jött. Mariska vissza akart térni a házba, de aztán megállott. Megismerte az idegent. A báró volt. Pankotay. Éppen jókor, tőle is el lehet búcsúzni.

A báró megállott a kerítésen kívül.

— Jónapot, megismer még?

A leány nyugodtan bólintott a fejével.

— Hogy kerül ide?

— Automobilon . . . Nem hallotta a kocsimat?

— Nem.

Elhallgattak mind a ketten. Azután megint megszólalt a báró.

— Tudja, hogy egészen elszomorodtam, mikor megláttam az imént . . . Olyan egyedül állott a kopár réten . . . Olyan — hogy is mondjam csak . . .

Nem találta meg a keresett szót és megint elhallgatott.

— Megvolt már az esküvője? — kérdezte hirtelen fojtott hangon.

— Holnap lesz.

Mariska most vette csak észre, hogy a nagy kerti keztü még a kezén van. Kissé elpirult, sietve lehúzta és odaakasztotta a kerítésre.

— Én az imént benn voltam a városban, — mondotta a báró, — Viola nénitől hallottam, hogy maga itt van, azért jöttem utána . . .

A keze ott feküdt a kerítésen a Mariska keze mellett. Mindegyik meglátta a másiknak ujján az arany karikát.

— Hol volt ennyi ideig? — kérdezte Mariska.

Csendes hangon kérdezte, inkább szomorúan, mint szemrehányóan. A báróból azonban egyszerre ki-

buggyant a titkolt keserősége. Kétszer egymásután föl-
emelte a két karját, hogy aztán tehetetlenül leejtse
megint.

— Hát igen, szöktem, bujdostam, — mondta
nyersen.

— Előlem? — kérdezte Mariska szelid csodálko-
zás hangján.

A csodálkozás nem volt egészen őszinte. Tudták
mind a ketten, hogy miről van szó. Pankotay ki is
mondta az egész igazságot.

— Törtem a fejemet, gyötörtem az eszemet, de
nem tudtam kisütni semmit . . . Itt van az a boldog-
talan asszony, a feleségem . . . Már nem asszony,
nem is ember . . . Csak egyetlen érzés él még benne:
a hozzám való ragaszkodás . . . Senkit sem ismer,
csak engem. Ha nem vagyok mellette, akkor nem eszik,
nem iszik, csak ül, nézi az ajtót és vár . . . Mit te-
gyek vele? Eltaszítsam? Megöljem?

Megint fölemelte a karját és megint leejtette. A
leány egy pillanatra eltakarta az arcát. Valami
förtelmes gondolat bukkant föl a lelkéből, mint a
vizi szörny a kristály tóból. Csak egy pillanat
század részéig mutatta magát, aztán örökre elmerült
megint.

Mariska lassu léptekkel megindult a kerítésen be-
lül, a báró vele ment a korláton kívül. Most már fogva
tartotta a kezét. A parasztgyerek és a kutya csendesen

kullogott utánuk. Most elértek a málnabokrokhoz. Az út a ház felé kanyarodott. Itt el kellett válniuk.

— Én most hazamegyek, — mondta halkán a leány.

Pankotay arca oly furcsán eltorzult, mint a haragos gyereké. Úgy megszorította a leány kezét, mintha össze akarná zúzni.

— Hát mondja, van rá mód, hogy el ne veszítsem megint? Tud valami utat? Én mindent megteszek!

Most az ő tavából bukkant föl a vízi szörnyeteg. Mariska azonban haragosan megrázta a fejét. Megértette a bárót, az mindenre kész, mindenre képes, csak éppen arra nem, hogy feleségül vegye.

Csodálatos, hogy később, mikor már a kocsijában ült és a város felé hajtatott, mégis édesdeden mosolygott maga elé. Egy ledönthetetlen, nagy fekete fal állott közte és a báró között, de a fal mögött lángolva ragyogott a nap, az ő napja.

Este eljöttek az elefánték. A mama ezúttal megint páncélba szorította a termetét, hogy magára vehesse a bordó atlaszruháját. A nyakán mozaik-bros pompáztott, *Andenken an Karlsbad* fölírással. Az apa fekete ferencjózsefet viselt, hozzá sárga nanking-mellényt és fehér báli nyakkendőt, amelybe a nagyobb dísz kedvéért lófejű melltűt tűzött. Elefánték igen hangosan voltak, fuldokolva nevettek és senkit sem engedtek szóhoz jutni. Láthatólag föltették magukban, hogy

ma végleg el fogják büvölni Ábelékat a szeretetreméltóságukkal.

A képviselő néhány perccel később érkezett és mivel Mariskát nem találta az ebédlőben, az édesapjával az ablakfülkébe vonult, ahol halk beszélgetésbe merültek. A menyasszony később bejött és a két férfihoz lépett. Azok háttal állottak neki és tovább beszélgettek. Gyorsan, fojtott és száraz üzleti hangon.

— Rendben van? — kérdezte az öreg.

— Rendben!

— Nos?

— Kétszázhetven darab . . .

— Négy és fél percentes?

— Négyes. De van neki rimamurányija is egy csomó.

— Nem csaptak be?

— Engem nem lehet becsapni.

Jenőnek piros volt a nyaka a kevély önérzettől. Az öreg pedig mosolyogva csörgette nadrágja zsebében az aprópénzt. Néhány szót váltottak még, valami üzleti tolvajnyelven, azután meglátták Mariskát és az erőltetett jókedvtől sugárzó arccal fordultak feléje. A leány jéghideget érzett a mellében. A félelem és az undor összeszorította a torkát. Tudta, hogy ezek most róla beszéltek, az ő vagyonáról. Kurta, száraz vakknások segítségével értették meg egymást, ami a mellett bizonyít, hogy ez nekik állandó beszéd tárgyuk. Jenő,

mielőtt megtette volna az utolsó lépést, pontos értesüléseket szerzett a leány vagyonáról, „mert őt nem lehet becsapni“.

Viola néni el volt ragadtatva a vendégei étvágyától. Az öreg elefánt a saját állítása szerint tizenhárom palacsintát evett és mivel az szerencsétlen szám volt, még egyszer odakérte a tálat. Ezeknek aztán érdemes volt főzetni!

Mariska nem evett semmit.

— Neki más jár az eszében! — mondta hamiskásan az öreg Toll.

Az elefántné azt hitte, hogy ez valami sikamlóság és úgy kacagott, mintha csiklandozták volna. Mariskának valóban más valami járt eszében. Most már megértette, hogy Tollék úgy összedolgoztak, mint a sátoros cigányok a parasztházban. Az egyik kártyát vet a leánynak, hogy szerelem áll a házhoz, a másik azalatt sorra nyitogatja a fiókokat és keresi a gazda pénzét. Mikor a képviselőséget akarták, akkor házasságról beszéltek; most a házasság kell nekik és azért megint képviselőségről beszélnek. Most összemosolyognak a páváék feje fölött, mert látják, hogy minden számításuk bevált. Ők együgyűnek tartják minden embertársukat és az önzetlenség is együgyűség számba megy náluk.

A leánynak most újból föltűnt a döntő különbség, mely a két család arctipusa között van. Tollék a

sertésfejű emberek. Brutálisok, falánkok, öntudatlanok. Ábelék pedig tépelődők, finnyások és erőtlének. Oh, ezek a sertésfejűek mindent megesznek és föl fogják falni az egész Ábel-házat. Őt is. Mariska már látja a saját jövőjét; ott ül vele szemben az öreg Tollné torz alakja. Valaha az is más lehetett. Az asszony maga szokta emlegetni, gúnyos kiábrándulás hangján, hogy leánykorában sokat olvasott, szerette a zenét . . . Most cselédsorban élt és szellemi szükségleteit az ura trágár adomáiból elégítette ki.

E pillanatban fölemelkedett Toll Jenő, hogy pohárköszöntőt mondjon. A képviselőházban nem volt még alkalmja beszélni, de azért már egészen parlamenti módon szókokolt. Egy képből indult ki, mely az ebédlő falán függött és melynek *Hit, remény és szeretet* volt a címe. Azt mondta, hogy el kell árulnia lelkének egy féltett titkát. Ennek a képnek, „melynek talán csak igen szerény a műbecse“, nagy szerepe jutott az életében. Midőn első ízben meglátta, egy belső hang azt sugta neki: Ime, ez olyan polgári otthon, ahol nagy tiszteletben áll még a vallás, a tisztaság hagyomány és a női erény . . . Pedig ezek a család és az állam talpkövei. És így tovább.

Mariska figyelmesen nézte a szókokot. Jenőnek, bár csinos ember volt, szakasztott olyan vaksi szeme, olyan duzzadt szája és olyan piros nyaka volt, mint az öreg elefántnak. Ő is tud nagyon goromba és na-

gyon önző lenni. És ha Szent Erzsébet lesz is a felesége, meg fogja csalni az első szolgálóval.

Viola néni volt az első, akit megríkatott a képviselő szép beszédje. De Pál urat is annyira elérzékenyítette, hogy trombitálva ki kellett fujnia az orrát, az öreg Péter pedig úgy leplezte nagy megilletődését, hogy szerfölött zord arcot vágott.

A képviselő végül leült és azzal tetőzte be a tisztes hagyomány iránt érzett rokonszenvét, hogy a lábával megkereste Mariska cipellőjét az asztal alatt. Mariska ekkor kissé elmosolyodott és így szólt magában:

— Nem, barátom, én ugyan nem tudom, hogy mi az a „kétszázhetven darab“, de azt tudom, hogy sohasem fogod megkapni!

Most már biztos volt benne, hogy ő nem lesz Toll Jenőné. A botrány, a halál, a becstelenség, — minden jobb, mint feleségül menni hozzá. És mialatt az édesapja a meghatottságtól remegő hangon válaszolt a képviselő pohárköszöntőjére, azalatt a leány nyilsebes fantáziája ide-oda iramodott a különböző lehetőségek között és kereste a menekülés útját. A halál? Nem, ahhoz nincs tehetsége . . . Tehát a botrány!

Lázás sietséggel kiszínezte magában egy országra szóló, egy többé jóvá nem tehető botrány képét . . . Milyen arcot vágnak majd a sertésfejűek, ha a préda — a kétszázhetven — kisiklik a körmeik közül? Ha meggyőződnek róla, hogy Mariska nem olyan egy-

ügyü, nem olyan becsületes, mint hitték? És eleve gyönyörködött már a varjasiak felzúdulásában is. Hogy fog hápogni Szabina néni! A papkisasszony! „Tudtam, előre tudtam!” — ez lesz első szavuk. Senkit sem sajnált, az édesapját sem. Ez az ünnepélyes posztókereskedő úgy viselkedett, mintha a világegyetem szeme állandóan rajta függne. Egy képzeletbeli karzat kedvéért képes lett volna mindenét föláldozni, először is a leányát!

Mariska most már tudta, hogy ő az egyetlen a családban, aki tud akarni. Eddig nem mert, de most már fog, még pedig a maga felelősségére. És most már tisztában volt azzal is, hogy az elefánték tulajdonképpen igen kicsi emberek. Úgy lerázza őket magáról, a porba hullatja, mint a bogáncsot.

Valami kaján, kárörvendő jókedv vett erőt rajta. Kötekedett a képviselővel, kacérkodott az öreg elefántal, egy csepp pezsgőt is ivott. Szerette volna, ha a képviselő nemcsak a pénzét, hanem a személyét is sajnálná. Később megunta a játékot, azt mondta, hogy elkészíti a teát és kiment a konyhába. Egy negyed óra múlva visszajött megint az ebédlőbe. Azt hitte, hogy álmodik, midőn megpillantotta Pankotayt. A báró ott ült a két Ábel úr között. Az arca sápadt volt. Zavart mosollyal köszöntötte a leányt.

— Láttam, hogy társaságuk van, gondoltam feljövök gratulálni, — mondta rekedt hangon.

A valóságban maga sem tudta, hogy miért jött föl. Dél óta itt ödögött a városban, nem tudott elmenni és nem tudott magával mit kezdeni.

Mariska leült a vőlegénye mellé és fölemelt fejfel, rózsás arccal és mosolyogva nézte a bárót. Most Toll Jenő vitte a szót. Láthatólag produkálta magát Pankotay előtt, éles kritika alá véve a kormány vasúti politikáját. Amióta megválasztották a varjasi májszterek, mindenhez értett.

A teát a szalonban itták meg. Pál úr leült a zongora mellé és játszani kezdett. Mariska odavitte a csészéjét, aztán Pankotayhoz lépett, aki egyedül állott az ajtóban.

— Lenn van az automobilja? — kérdezte halkam és gyorsan.

— Lenn. Miért?

— El akar vinni?

— Magát? — Hová?

— Ahová akarja.

A báró úgy megijedt, hogy nem tudott mit válaszolni. A lába remegett, neki kellett támaszkodnia az ajtófélfának.

— Én nem kaptam cukrot! — szólt tréfásan panaszkodva Toll Jenő. — Pedig én vagyok a vőlegény!

Marsika hozzálépett és három kockát tett a csészéjébe.

— Kézzel, — mondta érzelmesen az elefántné, — úgy édesebb lesz neki!

A leány megint visszament a báróhoz.

— Akarja? — suttogta.

Pankotay bólintott a fejével. Farkasszemet néztek, a tekintetük tüzelt a homályban.

— Menjen le és várjon meg. Öt perc múlva követem.

— De mit mondjak itt —?

— Semmit. Menjen el szó nélkül.

A báró két percig még ott állott, miközben mereven nézte a leányt, aztán eltűnt az ajtóból. Mariskának ekkor váratlanul eszébe jutott valami, amire eddig még nem gondolt. Az édesanyja levelei! Azokat nem hagyja itt. Hogy mit fognak holnap róla beszélni, azt nem bánta, de az Ochsenfurth-dolgát nem szabad megtudnia az édesapjának. Ő maga akarta viselni tettének felelősségét. Ne mondja senki, hogy a Lihnovszkától örökölte a könnyelműségét.

A hálósobájába ment és kivette a fekete szekretárból a levélcsomagot. Különben nem vitt magával semmit, sem kalapot, sem kabátot. Az új fehér mullruhája volt rajta, amelynek kedvéért ma tette le első ízben a gyászt. A parádéslépcső felső ajtajánál összetalálkozott a vőlegényével.

— Hová megy? — kérdezte Jenő.

— Majd meg fogja tudni . . . Most ne kérdezen semmit, hanem menjen be a többihez.

A képviselőnek az a gyanuja támadt, hogy itt valami tréfás meglepetés készül. Egyelőre arra használta a félhomályt, hogy erőszakkal megcsókolja Mariskát. A leány kiszabadította magát karjaiból és lassan lement a lépcsőn. Az ebédlőben éppen tizenegyet ütött az óra és eljátszotta a *Das Wandern ist des Müllers Lust-nótát*. Mariska egy búcsúzó pillantást vetett a gipsz Flóra felé. Ezt nem fogja többet látni. Mert bármi történjék is, ha száz esztendeig él is, annyi bizonyos, hogy Varjas városába nem teszi be többet a lábát.

A gépkocsi ott állott a nyitott kapu előtt. A báró Mariska felé nyújtotta keztyűs kezét és fölsegítette. A következő pillanatban bömbölve megindult a kocsi. Sebésen végig szaladt a Kossuth Lajos-utcán és az új pályaudvarnál kiiramodott az országútra.

— Hová megyünk? — kérdezte a leány.

— Budapestre, — válaszolt a báró.

Mariska nem kérdezett többet, hanem visszadőlt az ülés sarkába és lehunyta a szemét. Lehet, hogy aludt. A báró fogva tartotta a leány kezét, a kis kéz hideg és merev volt.

Még éjjel sem volt, mikor az automobil ablakában már megcsillantak a fővárosi utcák lámpasorai. A kocsi a józsefvárosi régi Pankotay-ház előtt állott meg.

Amióta beteg volt a báróné, bérbeadták ezt a házat, a báró csak két szobát tartott meg magának a földszinten. Félig legényszállás, félig gazdasági iroda volt, a falak sivarak, a bútorkat egyszerű, az asztalok teli vannak számlákkal, árjegyzékekkel és magmintákkal, az egész szállás dohányszagu és kissé nyirkos, mivel éjszának fekszik és a gondozással megbízott házmesterné nem igen töri magát a szellőztetéssel.

— Tehát itt volnánk!

A házmesterné meggyújtotta a gázlámpát és kiment megint. Amint magukra voltak, a báró szenvedélyesen magához ölelte a leányt. Mariska nem védekezett, úgy gondolta, hogy ennek a dolognak megvan a maga etikettje, melyen nem lehet már változtatni. Neki különben is az a furcsa érzése volt, hogy ő csak mint néző van itt, a fehérruhás nő, aki az asztal előtt áll és a báró vállára hajtja fáradt fejét, más valaki, egy idegen és közömbös nő. Kedve lett volna rákiáltani a fehérruhásra: Most már ne affektálj, érted úgy sem kár, de ezt az embert nem szabad megcsálnod! — Mert van a becsületességnek egy neme, amely így gondolkodik.

Pankotay észrevette, hogy a leány didereg. Eleintén arra gondolt, hogy becsöngeti a házmesternét és füttet, de utálta most a vénasszony arcát és inkább a meleg automobil-köpenyegét adta Mariska vállára.

— Maga nagyon fáradt. Üljön le.

A leány leült és szórakozottan tekintett körül. Érezte, hogy dermesztő hideget áraszt magából, kissé szégyelte magát ezért, sőt sajnálta is a bárót.

Vele szemben, rikító ellentétként a sivár berendezéshez, ovális keretbe foglalt, művészkéz festette arckép függött a falon. A kép egy magyarruhás, gyöngypártás fiatal nőt ábrázolt. Dióbarna haja, csodálatosan lelkes szeme, bájos és pátétikus profilja volt. A fenkölt szépségével, a rajongó tekintetével és a vonásain elömlő szomorúságával megkapó és jelentőségteljes benyomást tett. Ilyenfélének képzelte Mariska a fiatal Szilágyi Erzsébetet vagy Zrinyi Ilonát, akikért kisleánykorában rajongott.

És ekkor egyszerre úgy érezte, hogy nincs már kettesben a báróval. A légyottjukat megzavarta ez a harmadik. Bár jól sejtette, hogy kit ábrázol a kép, mégis megkérdezte:

— Ki az?

Pankotay arca elborult.

— A feleségem, — mormogta kedvetlenül.

— Ma is ilyen szép még?

A báró egy lemondó kézlegyintéssel válaszolt.

Egyszerre valami szomoru kiábrándulást érzett ő is. Azt hitte, hogy lerázhatja magáról, de most megint itt van és hideg vasmarokkal szorítja össze a szívét. A betegség, a gond, az élet nyomorúsága. Nem, ő nem volt az az acélidegzetű, tüzes és kíméletlen egoista, aki

néha szeretett volna lenni. Ő maga sem tudta, hogy kicsoda ő. Egyszer ilyen, másszor olyan, többnyire kétféle. Most már megint csupa kishitűség, töprenkedés és aggodalom. Mi lesz a kaland vége? Hiszen ezt a leányt nem a szenvedélye, hanem az öngyilkos ösztöne hozta ide. Ha tulajdonába veszi, tönkre teszi őt is, talán magát is. Mit kezdjen vele *aztán*? Kitegye az utcára?

Ott ültek és kerülték egymás tekintetét. Megértették egymás gondolatát és mind a ketten szégyelték magukat. Végül megszólalt a báró:

— Mariska, maga nem született arra, hogy valakinek a szeretője legyen.

A leány nem válaszolt, hanem elpirult, mintha sértést mondtak volna neki. A zavart tekintete később megakadt egy sakkjátékon. Kétszer is szólásra nyitotta a száját, de újból elharapta a szót. Végül mégis csak megtörte a kínos csendet.

— Szokott sakkozni? — kérdezte alázatosan, szinte könyörögve.

Pankotay méla iróniával mosolygott.

— Néha. Maga szokott?

És elkezdtek sakkozni.

Hajnali három sem volt még, midőn lassan cammogó kocsi állott meg az ablak alatt. Kapunyitás, léptek zaja, fojtott beszéd az előszobában . . . A házmesterné, a világ legügyetlenebb asszonya, bekopogtatott a lakásba.

— Kezét csókolom, egy úr van itt . . . Mondtam neki, hogy most nem lehet —

Valaki félrenyalábolta az asszonyt az útból és belépett a szobába. Egy rettenetes jupiteri szempár szórta villámaait a báró, Mariska és a sakkjáték felé. Manliusz könyvelő úr volt. Nemcsak a haja, de köcsögkalapjának szőre is föl volt borzolva. Öklében vastag esernyőt tartott, melynek nyele buldoggfejet ábrázolt.

— Bocsánatot kérek, — mondta, — én az éjjeli vonattal jöttem!

Többet nem mondott, csak a villámló tekintete cikkázott nyugtalanul ide-oda, mintha még keresne valamit, talán egy bünjelt, amiről a sakkjátékkal akarják elterelni a figyelmét. Mariska hozzálépett és megfogta a karját.

— Manliusz, mesélje el hamar, mi történt odahaza . . . Megijedtek? Dühösek rám? De mielőtt belekezdene, én mondok magának valamit. Bármilyen történet is, én nem megyek többet Varjasra!

A könyvelő végre leült egy székre sarkára és hajlandóságot mutatott a beszédhez. Ez azonban nem volt olyan egyszerű dolog, mint hihetné az ember. Olykor két-három kemény kérdést is neki kellett feszeíteni, hogy lepattogjon róla egy morzsányi kis válasz. A leány mozaikba rakta össze ezeket a kurta válaszokat és végül mégis csak megtudott mindent. Úgy

volt, hogy sokáig nem vették észre a szökést. Viola később keresni kezdte Mariskát és ekkor megtudta Bénitől, a mindenestől, hogy a kisasszony elment a méltóságos úr automobilján. Jóideig még azt hitték, hogy valami hóbotos tréfáról van szó és hogy hamar vissza fognak kerülni, miután a kisasszony még kendőt sem vitt magával. Az öreg elefánt volt az első, aki megsejtette a valót. A képviselő nem akarta elhinni, sőt gorombáskodott is az édesapjával, hogy mer ilyet mondani. De aztán, mikor már elmúlt egy óra is, nagy pánik tört ki a házban. Tollék elvonultak, az öreg lilaszínű volt a haragtól és még az utcán is kiáltozott. Viola néni sírógörcsöt kapott. A centaurok és a lapithok kora óta ennél gyászosabban nem végződött még békelakoma. Péter úr befogatott és elhajtattott a báró topolysági kastélyába, ő pedig, Manliusz, Budapestre jött . . .

A derék könyvelő évek óta nem beszélt annyit, mint ma.

— És az édesapám? — kérdezte Mariska bizonytalan és halk hangon.

Manliusz kissé kertelt, végül megmondta:

— A főnök úr annyit mondott csak, hogy neki nincs többé leánya.

A könyvelő is szeretett volna egyet-mást megtudni, de nem igen tudott magával megállapodni a kérdések szövegezését illetőleg. Mariska eltalálta a gondolatait

és kérdezetlenül is megadta neki a kívánt fölvilágosításokat. Azt mondta, hogy ő ezentúl a fővárosban fog lakni. Ha Manliusz szíves lesz reggelig vele maradni, akkor majd együtt keresnek valami családi penziót, ahol szállást vehetne.

A könyvelő belátta, hogy ez a legokosabb dolog, amit egyelőre tehet. Hogy teljék az idő, megint sakkozni kezdtek. Manliusz úr kiváló sakkjátékos volt — ő az *Ueber Land und Meer* földadatait mind megszokta oldani — és leereszkedő érdeklődéssel nézte a laikus pár zavaros csatáját. A köcsögkalapját és az esernyőjét azonban egy percre sem tette le a kezéből, ezzel mintegy jelezvén, hogy ő nem szívesen, hanem csak kötelességből van itt. Ő egyébként nem igen törődött embertársai dolgával, a Fehérpáva-cég régi jó hírneve azonban nagyon a szívéhez nőtt, mint rendszerető szász ember pedig gyűlölt mindent, ami szokatlan és föltűnő volt.

A báró nagy lelki megkönnyebbüléssel fogadta a fordulatot, mely fölmentette őt a további felelősség alól. Az a kellemes érzése volt, hogy a kedves véletlen valami nagy veszedelmet háritott el a fejéről.

Végül hajnalodni kezdett és ekkor némileg megváltozott Pankotay lelkiállapota. Odaát, az utca tulsó során, vörös reggeli fényben ragyogtak az emeleti ablakok, a báró szívébe pedig édes, biztató melegség lopódzott. Mariskára nézett és utólag édes rémülettel

töltötte el a gondolat, hogy a leány néhány órára az ő kezébe adta a sorsát. Milyen elragadó a fejedelmi természetéhez simuló fehér ruhájában, az éjjelezéstől bágyadt szemével és a szelíd, titokzatos mosolyával! Amint fáradtan és mégis jókedvűen ott könyökölt a karosszékekben, arra az ifju bakhánsnőre emlékeztette, akinek képét valahol látta.

— Milyen fölségesen szép lehetne az élet, ha az ember nem okoskodnék! — sóhajtotta magában a báró.

Egy könyörgő, mámoros pillantást akart vetni Mariskára, de a tekintetét kiparirozta Alberich, a rettenetes kincsőrző.

A házmesterné kocsit hozott. Mariska kezét nyújtott a bárónak és elment Manliuszszal. A kocsiban így szólt magához:

— Nem, ő nem az igazi.

XII.

Varjas városa aznap úgy festett, mint Páris a július 14-iki nemzeti ünnep napján. De persze kicsiben. Aki csak tehetett, künn volt az utcán, hogy újabb részleteket meséljen és halljon Mariska szökéséről. Néhány órára lehullottak a társadalom válaszfalai, az urak és a májszterek, a gazdák és a cselédek testvéri egyetértésben pletykáztak. Régi ellenségek kibékültek, büszke urihölgyek szóba ereszkedtek ismeretlen férfiakkal, hogy a botrányról beszélhessenek. Az igazgató úr félnapra megfeledkezett a fegyelmi ügyéről, a patikus pedig a repülőgépről. Gondos családapák és gyöngéd fiúk a délelőtt folyamán tízszer is kivágtattak a főutcára, az alsó városból a felsőbe, hogy újabb hírekkel megrakódottan térjenek haza szeretteikhez. És csodás események is emelték a nap fontosságát. A kilencven esztendőös Rumszky Szabina, aki az 1863-iki nagy szárazság óta nem mutatta magát a főutcában és akiről az alsóvárosiak azt hitték, hogy régóta meg-

halt már, most megjelent az akácfák alatt, fekete viklerben és fekete-gyöngyös kapisonnal a fején. Szúrós szemeit kimeresztve, hosszú nyakát behúzva, oly komor méltósággal úszott végig az utcán, mint egy nagy kondorkeselyű. Páváékhoz ment. A kíséretében volt Irma kisasszony, az esperes úr gazdasszonya. A vice-adminisztrátorné különben semmi pénzért sem mutatta volna magát ilyen rendezetlen társadalmi állású nőszeméllyel az utcán, a mai nap izgalma azonban mindent érthetővé tett, még a lehetetlent is. Irma kisasszonynak láthatólag eszét vette a mámoros boldogság. Villámgyorsan röpködött Szabina néni körül, előresietett, visszamaradt, átesapott az utca másik sorára, mint a cikkázó fecske, hogy aztán egy-egy újabb hírmorzsával a csőrében visszatérjen megint.

A fehérpapok temploma előtt egy érdekes párral találkoztak a hölgyek. Egy aranytól ragyogó, hatláb magas katonatiszt jött karonfogva egy virágos kalapu, toreádor-piros selyembe öltöztetett, karcsu hölggyel. Préglyné volt a fiával, aki, mint tudjuk, a méntelepe-seknél szolgált. Ez a mordbajszu, lomha nagy katona igen csodálatos karriért csinált. Az édesanyja — saját bevallása szerint — éppen tizennégy esztendő volt, mikor férjhez adták. Tizenöt éves korában már megvolt a fia. Bubika valóságos csodagyerek volt, még tizenhat éves se volt, mikor már kinevezték hadnagynak, tizenkilenc éves korában pedig főhadnagynak. Aki ért

az egyszeregyhez, az kiszámíthatja, hogy ennek a hatalmas legénynek a mamája ma alig-alig harminchárom esztendőös . . .

Szabina néni különben nem igen kedvelte a polgármesternét, most azonban — tekintettel a rendkívüli eseményre — mégis szóba ereszkedett vele.

— No hát, lelkem, mit szól az Ábel Mariska esetéhez?

Préglyné olyasmit mondott erre, amit senki sem várt volna tőle, Szabina néni legkevésbé. Azt mondta:

— Édes Szabina néni, Mariska a szökésével nem ártott sem nekem, sem önnek, csak saját magának. Ezért mi nem is panaszkodhatunk rá, legfőlebb csak sajnálhatjuk.

Szólts és tovább billegett, kissé mámorosan a fia arany-attilájától és a saját új ruhájától.

Szabina néni egy gyilkos pillantást vetett utána.

— Érti maga ezt? — kérdezte a papkisasszonytól.

— Hogyne! Az ilyenek nem vájják ki egymás szemét. Ha Mariskának olyan ura volna, mint Préglynének, akkor neki sem kellett volna megszöknie.

A papkisasszonynak azonban nem volt igaza. Az igazság az, hogy Préglyné a sok cifra kacat alatt, mellyel telitömkölte az életét, becsületes, jó szívet rejtetett. Ezt azonban senki sem tudta, ő maga sem, mert ő is szívtelen démonnak tartotta magát.

Fehér páváéknál nagy és szinte babonás ijedelem

támadt, midőn Szabina néni hosszú, fekete árnyéka megjelent a hátsó üvegajtóban. A kanári madár azonnal belesült a megkezdett trillájába, a fehér macska pedig, mely eddig békén dormogott a divány sarkában, ész nélkül kiiramodott az ajtón.

Rumszkyné, nem tudni, hogy miféle mandátum alapján, fölebbviteli fórumnak tartotta magát a polgári tisztesség kérdéseiben és most sem mint részvételátogató, hanem mint ítélő bíró lépett Pál úr elé. Ő már azt sem helyezelte, hogy Ábel Pál annak idején elvette a lengyel asszonyt és miként a trójai háború Lédával, úgy minden baj, ami a családot érte, a Lihnovszkával kezdődött. Szabina néni eddigelé hallgatott, mert nem akart pletykát csinálni, de most már szólni kellett, mert az események fényesen igazolták őt. Ha Pál úr huszonhét esztendővel ezelőtt ráhallgatott volna és elvette volna Csupor Lencsit, akkor olyan asszonyt kapott volna, aki rendben tartja a gazdaságot és legalább nem cigarettlizik, mint a lengyel asszony. Némelyek ugyan azt hiszik, hogy az finom dolog, ha egy nő dohányos, de a megboldogult Rumszky is csak értett az előkelőséghez, hiszen a nagybátyja tábori vikárius volt és Zsófia főhercegnő gyóntatója, ő utálta a dohányzó nőket és mindig azt mondta, nem a vikárius, hanem a viceadminisztrátor mondta, hogy macskafarkát nekik, nem cigarettlit! Szabina néni nem akar rosszat mondani a lengyel asszonyról — nyugodjék

békében, ahol van! — de az már bizonyos, hogy dolgozni nem dolgozott semmit, hacsak nem a zongorán. A Szabina néni leánykorában is szerették a zenét, de csak vasárnap délután, az urak furulyáztak, a nők gitároztak, zongora azonban nem is volt Varjason, csak Kucsévniéknál volt egy spinét, de azok nem voltak polgáremberek, hanem földes uraság és rossz véget is értek. A polgárleányok akkor még sütöttek-főztek, Szabina nénit az édesanyja odaállította a mosóteknő mellé is, pedig nagyon gyöngye teremtés volt, de azért nem volt pardon, télen-nyáron reggeli ötkor ki az ágyból! De Ábel Pál is hibás a dologban, mert úgy nevelte a leányát, mint valami hercegnőt és Szabina néni előre megmondta, hogy a sok zongorázásnak meg a hétköznapi sétálásnak rossz vége lesz, arra vannak is tanúi, akik képesek ezt minden pillanatban bizonyítani. És most már itt a szósz és hiábavaló minden beszéd. Arról ne is álmodozzék Pál úr, hogy a báró el fogja venni a lányát, mert először is házasember, másodszor meg bolond is volna, ha elvenné. Régen is jártak itt grófok meg bárók, svalizsértiszték, azok is udvaroltak a Kaszás-leánynak (az édesanyja Ánis-leány volt), mikor aztán már hírbe hozták, nevettek egyet és lóra ültek és azt mondták: Ein andres Städtchen, ein andres Mädchen! És Toll Jenő is bolond volna, ha elvenné, mert ő diplomás ember és előtte nyitva áll a világ.

Ezeket mondta Szabina néni és még egyebeket is mondott. Egyenesen ülve beszélt, az arca merev volt, a szája alig mozgott, a hangja oly tompa és hideg volt, mintha fát vágnának lenn a pincében.

— Ne beszéljen a leányomról, — szólt Pál úr, mikor Rumszkyné már végleg kifogyott a szóból. — Nekem volt leányom, de most már nincs.

Szabina néni egyszerre föltette a szemüvegét az orrára és előrehajolva kezdte nézegetni a nagy üvegsekreényt. A sok holmi között megismert néhány csecsebecsét, melyet Etelka nénitől kapott Mariska. Hát ez mind Éber-tulajdon volt. Szabina néni ekkor oly keserű méltatlankodást érzett, mintha Ábelék az ő szívét, máját és lépét őrizték volna üveg alatt.

— Kiátkozta már? — kérdezte később.

Pál úr nem tudott erre válaszolni.

— Pedig azt meg kell tennie! — kattozta Rumszkyné.

És mindjárt hasznos útbaigazításokkal is szolgált.

— Írjon neki egy ajánlott levelet. Megszólítás nélkül. Írja meg neki, hogy nem ismeri többet, nem akarja látni, se élve, se halva. Ennek ez a módja.

Váratlan vendég érkezett, Sturz Bandi. A főkapitány adta a jól értesült rendőrt, aki többet tud az esetről, mint amennyit el akar árulni, a valóságban persze nem tudott semmit, azért jött csak, mert megígérte a pajtásainak, hogy friss pletykákat hoz nekik

a kaszinóba. Az ő tiszteletére aztán Rumszky né elejétől végig még egyszer elmondta az egész történetet, kezdve Lédán, illetőleg Lihnovszkán, nem felejtve ki a tábori vikáriust, aki Zsófia főhercegnő gyóntatója volt és végezve Toll Jenőn, aki előtt nyitva áll a világ. Később megkérdezte Sturz Banditól, hogy nem tudja-e, mi lett a legkisebbik Kucsévni-fiúból? (Azok közül való volt, akiknél spinét volt a házban.) Sturz azonban nem tudta, ő későbbi ember volt.

Viola néninek is kétszer kellett végighallgatnia a bonyodalmas históriát, mert ő azalatt a szomszéd szobában csomagolta a ruhákat, amelyeket Mariska után akart küldeni. Egyszer-kétszer abbahagyta a pakkolást és fölszisszent mérgében. Ha hallgatott volna a szíve szavára, akkor bőszülten berobogott volna az ebédlőbe és úgy lepecskondiázta volna Szabina nénit, hogy kihalatszott volna a felsővégre is. De nem mert hallgatni a szívére, mert az agg amazon igen hatalmas asszony volt, a polgári erény pallosa pedig, melyet a csontos kezében tartott, szinte legyőzhetetlenné tette. Viola tehát búsán folytatta a csomagolást, könnyeivel áztatván Mariska habos fehér ruháját. Később azonban mégis benyitott az ebédlőbe, mert nem tudott ellenállni a váagnak, hogy fölvilágosítsa Szabina nénit a legkisebbik Kucsévni sorsát illetőleg. Az katona lett és a hatvanhatos háboru idején meghalt a tábori kórházban kolerában. Szabina néni elégedetten bólintott. Látható-

lag igen örült, hogy kiegészíthette a Kucsévni-családra vonatkozó tudását.

A fehér páva még az este acélosra keményítette apai szívét és megírta a kiátkozó levelét. Mikor megnyalta és leragasztotta a borítékot, szomoru volt és büszke. Szomoru, mert meg kellett írnia, büszke, mert meg tudta írni a levelet.

XIII.

Azt mondják, hogy negyven napig tartott a zivatar, melyet a fehér páva Mariskájának botránya föl-kavart, negyven napig, mint az özönvíz. Azalatt szakadatlanul zuhogott a pletykazápor. Az emberek azt hitték, hogy ez most már örökké így marad, soha más botrány nem fog történni a világon és az ő fülük mindig csak Ábel Mariska nevétől fog zúgni. De azután közbe jött a Prégly polgármester dolga és más egyéb és megint csend lett a városban, csak a távoli tanyákon morgott még valami és a Topoly völgyében dübörgött mélan a visszhang. A szertelen mohóságnak, melylyel a botrányt megúszták, általános elbágyadás lett a következménye és ha később találkozott olyan falusi ártatlanság, mely a Mariska-esettel összefüggésben pikáns részleteket szeretett volna hallani, akkor unottan menekültek előle a varjasi szélkakasok.

Az emberiséget akkoriban Prégly polgármester úr

lemondása izgatta, de nem túlságosan, mert a Mariska-eset elkényeztette és blazirtakká tette őket. A polgármester tekintélyének nagyon ártott, hogy annak idején az új vasút megnyitása alkalmával belesült az ünnepi beszédébe. Némelyek állítása szerint „a központban” akkor már elejtették. Még jobban ártott neki, hogy a képviselőválasztás alkalmából azt mondta a városi tisztviselőknek, hogy szavazzanak csak a meggyőződésük szerint. A fekete elefánték az utóbbi nyilatkozatában ellenük irányuló perfid támadást láttak és bosszút lihegve kiadták a jelszót, hogy „modern adminisztratív erőt” kell a polgárság élére állítani. És nagy kiáltozás támadt a város falai között. Amióta Budapest magába hörpintett mindent, ami Varjason érdekes és értékes volt, (egyebek között Ábel Mariskát is), azóta a kis fészek különben is abban a rögeszmében szenvedett, hogy ő most rohamosan halad.

Prégly úr lemondása után dr. Jaskó lett polgármester, egy fiatal ügyvéd, akinek nem igen voltak kliensei, de azért sárga aktatáskával járt-kelt a városban, a táskájában pedig az epés cikkeket őrizte, melyeket a helybeli hetilap számára írt. Az új polgármester első tette az volt, hogy aszfalttal rakatta ki az egész várost, még a kolera-kápolna előtt levő libaúsztatót is és hogy behozta a villamos világítást.

Prégly úr ugyan végleg lemondott már a reményről, hogy boldogtalan szülővárosát megállítsa a vesze-

delmes lejtőn, amelyre jutott, de nem mondott le ama kötelességéről, hogy szigorú és igazságos bírálatot gyakoroljon az új rendszer fölött. Most már reggeltől-estig ott állott a fehér papok temploma előtt, egy-egy ijedten pislogó polgártárssal a karmai között és számadatok segítségével bizonyítgatta, hogy Varjast olyan katasztrófa fenyegeti, amelyhez fogható talán a trójai veszedelem óta sem fordult elő a városok történetében.

Az új polgármester azonban áskálódásnak minősítette elődjének viselkedését és állítólag megbízást adott volna Sturz Bandinak, a főkapitánynak, nyomozná ki, hogy kik azok, akikkel Prégly úr a főutcán beszélgetni szokott. Ennek az intézkedésnek az lett az eredménye, hogy a békésebb természetű polgárok nem mertek a fehér papok temploma előtt elmenni, inkább megkerülték a félvárost is, csak hogy Prégly úrral ne találkozzanak, a további eredménye pedig az lett, hogy a volt polgármester spionnak nevezte Sturz Bandit.

Azután megint csend lett. A nyár elmúlt, ahogyan normális viszonyok között a varjasi nyár múlni szokott, minden napnak huszonnégy órája volt és a napali órák, főleg a délutániak, jóval hosszabbak voltak, mint az esteliek, amikor már el lehetett menni a sörház kertjébe, vagy a főutcai korzóra.

Az ősszel megint emlegetni kezdték Ábel Mariska nevét. Ez is látta, az is, mikor Pesten járt. Az egyik kútfő szerint csinos és jókedvű volt, a másik

szerint feltűnően megöregedett és oly levertnek látszott, „mintha valami nagy teher nyomná a lelkét”. Az egyik azt mondta, — és ez az, amiért érdemes volt fűzőt meg kalapot venni és az alsóvárosból a felsőbe szaladni és útközben bekopogtatni a plébánia ablakán és megállani a patika és Tollék boltja előtt — az egyik azt mondta, hogy a pesti Kigyó-utcában látta, egy országosan ismert kegyelmes asszony társaságában, amely kegyelmes asszony akkoriban oly hatalmas volt, hogy talán az időjárást is ő csinálta Pesten. A másik a virágkiállításon látta, egy kövér egyetemi tanárné kíséretében.

— Mi ez? — kérdezték a varjasiak.

Hogy Budapest a léha elvek és a lenge erkölcsök városa, azt valamennyien régóta tudták, de hogy ott az erkölcsi züllést szédítő társadalmi emelkedéssel jutalmazták meg, azt még sem hitték volna. Akadt aztán valaki, aki megmagyarázta az elszomorító rejtélyt. Ez a valaki Alpárffy Zelma volt, az alsóvárosi állami tanítónő. A papkisasszonynak mondta el, mikor az fekete táskájával a kezében a hetivásárról jött, de ez éppen annyi volt, mintha a varjasi fórumon állva, az egész város népéhez beszélt volna.

— Én mostanában minden héten bemegyek Pestre, — kezdte Zelma kisasszony, — mert tagja vagyok az országos nőegyesületnek. Az igen szép mozgalom és ha sikerül kivívnunk a nő egyenjogusítását, akkor a

jövő férfiai nem a külső szépséget és a gazdagságot, hanem a lélek kincseit fogják bennünk keresni...

— No és Mariska? — türelmetlenkedett Irma kisasszony.

— Mindjárt szó lesz róla!... Tehát a multkor volt a tulajdonképpeni alakuló gyűlésünk. A mi kegyelmes asszonyunk elnökölt és minden jól ment volna, ha ellenzéki hangok nem hallatszottak volna. Az ellenzék vezére egy másik kegyelmes asszony volt. A mi kegyelmes asszonyunk ugyanis katolikus, a másik pedig protestáns és bár felekezeti kérdésekről nincs szó az egyesületben, a két kegyelmes asszony mégis szeret borsot törni egymás orra alá. Ezúttal is a protestáns kegyelmes asszony kezdte, mindenféle kifogásokat tett és paragrafusokat idézett, a mi kegyelmes asszonyunk eleintén mosolyogva válaszolt, de aztán csipősségeket mondogattak egymásnak, mindegyikük elfelejtette, hogy miért vagyunk tulajdonképpen együtt és végül már mindenki beszélt és általános lett a zűrzavar...

— No és Mariska?

— Éppen akkor emelkedett szóláshoz. Igen jó ruha volt rajta, egérszürke angol kosztüm, szürke kalap toll nélkül. Egyszerű és drága.

— Hát beeresztik oda az olyat? — kérdezte elkecseregetten a papkisasszony.

— Ugyan, hát miért ne eresztenék be? Eleintén

nagyon félénken beszélt, de azután belemelegedett és szépen elmondta azt, amit mindegyikünk tudott, ami azonban csodálatosképpen egyikünknek sem jutott eszébe. Mert esze, az van Mariskának.

Irma kisasszony egészen elszomorodott.

— Esze, az van, de szíve nincs! — mondta szigorúan.

Alpárfy Zelma tovább beszélt:

— Mikor aztán fölolvasták az alapszabálytervezetet és nem kellett odafigyelni, az elnöki pódiumon mindenki Mariskáról beszélt. Én közel állottam és meghallottam minden szót. Sőt az alelnöknő, az egyetemi tanárné, engem is belevont a társalgásba, mert tudta, hogy varjasi vagyok és hogy gyermekkorra óta ismerem Mariskát...

— És mit beszélt róla?

— A kegyelmes asszony azt mondta, hogy nagyon szimpatikus nő, a tanárné meg azt mondta, hogy látásból régen ismeri, színházakba, hangversenyekre és fölolvasásokra szokott járni, igen jól öltözik és mindig egyedül van, azt is mondják, hogy férfigyűlölő...

— Az férfigyűlölő? — rikácsolta Irma kisasszony, a dühös gúnytól eltorzult arccal.

Zelma kisasszony lecsendesítette a barátnőjét.

— Nem én mondtam, hanem az alelnöknő... A hölgyek ugyanis észrevették, hogy a kegyelmes asz-

szonynak megtetszett Mariska és azért versenyezve magasztalták... Ez ott szokás és az alelnöknő ura is azért lett rendes egyetemi tanár és udvari tanácsos, mert a felesége mindig el tudja találni a kegyelmes asszony gondolatait... A kegyelmes asszony most azt gondolta, hogy jó volna Mariskát megnyerni a katolikus pártnak, hogy az ő kedves és szerény modorában oda-mondogasson a protestánsoknak, erre a többiek rögtön kimondták, hogy Mariska ritka tünemény és elragadó teremtés, amerikai típus, az egyéni szabadság hősnője...

— És nem tudnak a szökéséről?

— Dehogyan nem! Hiszen éppen azért az egyéni szabadság hősnője.

— És a báró? A báró?

— Róla is beszéltek. A kegyelmes asszony említette, nevetett és a kezével legyintett, azt mondta: „No, a szegény Pankotay ugyan nem veszedelmes!” A többiek is nevettek a szegény Pankotayn. A kegyelmes asszony mostanában annyira megszerette Mariskát, hogy meg akarja tenni titkárnak az egyesületben. Mert esze van Mariskának és viselkedni is jól tud.

Irma kisasszonyt főleg az bántotta, hogy Alparfy Zelma most már maga is bizonyos jóakarattal beszélt Mariskáról. Pedig a nagy botrány idején ő is egyike volt a fő-vaikűröknek, akik vijjongva röpdöstek a város fölött és szítták a tüzet. A nemesebb érzéseiben

mélyen sértett hölgy nem is időzött tovább a kétszínű tanítókisasszony ablaka alatt, hanem vásári cekkerjével hadonázva elstetett Szabina nénihez. Ennek a látogatásnak az lett a következménye, hogy egy névtelen levél ment Budapestre, a kegyelmes asszony címére és hogy a főtisztelendő esperes úr aznap egy órával később kapott ebédet.

Ezentúl sűrűbben érkeztek a hírek Ábel Mariskáról. Gyakran látták és többnyire a női kérdés mozgatóinak társaságában. Ügylátszik, ő fölfedezte ebben a mozgalomban az erőt, amely az ő életét és különös helyzetét igazolhatja. Abból, hogy az igazolás aránylag könnyen ment, azt lehetne következtetni, hogy az emberek jóval türelmesebbek, mint maguk is hiszik és hogy mindent bevesznek, ha alkalmas formában adják be nekik. Egy leány, aki megszökik egy nagyúrral, lehet bukott nő, de lehet az egyéni szabadság hősnője is. Annak azonban, hogy az utóbbi osztályba soroztassék, mellőzhetetlen előfeltétele a gazdagság és az elmésség.

Megesett később, mikor már többet járt társaságba, hogy összetalálkozott Pankotay báróval is. Az önérzete akkor már annyira megnőtt, hogy mosolyogva foghattott vele kezét. Sőt a mosolyában valami bocsánatkérés-féle is volt, mert akkor már ő maga is elhitte, hogy visszaélt a báró jóhiszeműségével, midőn statisztá-szerpet adott neki az élete komédiájában. A szíve azonban nyugodt maradt. Ők azon az emlékezetes éjszakán

valahogyan hamis vágányra jutottak és oda, ahonnan egyszer kiindultak, nem lehetett többé visszatérni.

Varjason emlegették Mariskának egy mondását is, mely a házasságra vonatkozott és mely általános és jogos megbotránkozást keltett. Valamelyik barátnőjének mondta:

— Csak azért, hogy férjünk legyen, nem érdemes férjhez mennünk.

A varjasi hölgyek, főleg a régebbi évfolyamokból valók, nem tudtak megbékülni a valósággal, hogy az ártatlan Toll Jenő sokkal súlyosabban fizetett a szökési kalandért, mint maga a főbűnös. Attól a naptól fogva minden dolga rosszul sült, mintha átok üldözte volna. Az embertársai nem tudták többé egészen komolyan venni. Olyan benyomást tett rájuk, mint a márványszobor, melynek orra alá barbár kéz bajuszt pingált. Az ember megbotránkozik az ízetlen merényleten, de azért mégis elmosolyodik.

Jó ideig a leglojálisabb lelkek is elmosolyodtak, ha Toll Jenő nevét hallották. Hjah, igen, az a bizonyos Toll Jenő, akinek menyasszonya megszökött az esküvője napján!

Pedig Mariska megtette neki azt a szívességet is, hogy nem ment többet Varjasra. Nem is telt volna öröme a szülővárosában, mert a főutca képe egészen megváltozott, amióta az aszfaltozás alkalmából kivágták a régi akácfákat. Az új polgármester azt mondta,

hogy a fák „forgalmi akadályt képeznek“, pedig ha úgy vesszük, hát Varjason csak hetenkint kétszer van forgalom, amikor vásárra jönnek a kofák, tőlük pedig ott maradhattak volna a fák. Egyelőre a város éjjeli forgalma is meglehetősen szerény még és a villamos utcai világításnak jóformán csak Sturz Bandi és a fekete elefánt veszik hasznát, midőn vacsora után kísértetiesen tündöklő ívlámpák néma sorfalai között mennek spriccert inni. Az új polgármester azonban nem állott meg útján. Neki többek között erős esztétikai érzéke is van és ha már nem változtathatta meg a régi városháza célszerűtlen belső beosztását, legalább volt rá gondja, hogy a hajdani Grassalkovich-ház modern pesti faszádot nyerjen, alul likacsos habarcs-sziklákkal, följebb pedig faragott követ imitáló vakolatnégy-szögekkel, modern kékre festett ablakokkal. A haladás persze pénzbe kerül és eljövend az idő, midőn Prégly uram Kaszandra-jóslata beteljesül és a varjasi pótadók magasabbak lesznek a templomtorony gombjánál. Akkor majd a takarékoság kedvéért újból el fogják halasztani a városi kórház és a csatorna-rendszer építését. Egyelőre azonban csak hadd büszkélkedjék Varjas a villany és az aszfalt fényében, miként a perzsa khán a gyémánt-gombokban, melyek nem éppen kifogástalan tisztaságu ingét ékesítik.

A fehér páva háza ma is olyan még, amilyen volt. Az üzletét azonban még az ősszel föloszlatta Ábel úr,

mivel nem hozta be a költségeket. A két Ábel úr és Viola néni csendesen éldegéltek az emeleten. Péter bácsi és Viola majd minden héten bemennek Budapestre, hogy meglátogassák Mariskát. Pál úr azonban ma is hajthatatlan, akár a Desdemona édesapja. Amióta nem kereskedik többé kelmével és vászonnal, egészen a jellemességre adta magát. Bár nyilvánvaló, hogy Ábelék tönkrementek, azért bizony elég jól élnek és még a gyümölcsösüket sem adták el. Ennek a különös jelenségnek magyarázatát megadhatná Viola néni, aki minden hó első napján pénzes levelet kap Budapestről. Erről azonban nem szabad beszélni, a büszke Pál úr rossz néven találná venni.

Mikor a pávaház homlokáról leszedték a régi cégmadarat, az olyan fájdalmas látvány volt, mint mikor a kapituláló vár ormán bevonják a nemzeti zászlót. Szegény Vilma néni aznap vörösre sírt az orrát, Pál úr pedig olyan arcot csinált, mint Napoleon a waterlooi csata után. Az öreg Toll azonban ott állott a boltja előtt és jókedvűen csörgette zsebében az aprópénzt.

— Vége, meghalt! — krákolta kárörvendően. — A fekete elefánt mégis csak elgázolta a fehér pávát!

Az elefánt öröme azonban nem tartott sokáig, a jövő hónap elsején már egy mérgezett nyilat kapott a tomporájába és ekkor dühös trombitálásával fölverte a város csöndjét. A nyilat a vadember lőtte beléje. A vadember a Pestről jött új specerájos volt, aki kibé-

relte Ábelék üzleti helyiségét és dühös konkurrense lett a fekete elefántnak. Szó, ami szó, a pesti vadember nem igen válogatta fegyvereit. Legényember volt és hamarosan el tudta terjeszteni a városban, hogy feleséget keres, de nem ám valami kényes, puccos úri kisasszonyt, hanem egy egyszerű, derék és munkabíró leányzót. A cselédleányok csak úgy özönlöttek a boltjába, mert úgy gondolták, hogy az öt fillérjükért az élesztővel együtt promeszt is kapnak, amely megnyerheti a főnyereményt. Egy gramofón is volt a boltban, mely a búr-indulót és a Nagypénteken mossza holló a fiát-ot játszotta. S mialatt a vadembernél a gramofón rikácsolt és krákogott, a cselédleányok kacagtak, a segítők futkostak, a pénz pedig csörgött, azalatt odaát a fekete elefánt keserűen járt-kelt sötét odújában és szötte gondolatait a mulandóság örök témájáról.

Ábelék régi cégmadarukat nem kótyavetyélték el, hanem nyugalomba tették a parádés lépcsőházba, melyet mostanában úgy sem használnak. A fehér csodamadar ma is ott álmadozik még a színes ablak titokzatos fényében, a gipsz Flóra társaságában. Olykor látogatóba jön hozzájuk Ábel Mariska elárvult macskája és hozzádörgöli hátát a páva karmai között levő pléhszalaghoz, melyen ma is látható a büszke fölírás: *Alapított 1815.*

— Vége. —

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSAI BUDAPESTEN.

Herezeg Ferenc munkái:

Regények és elbeszélések:

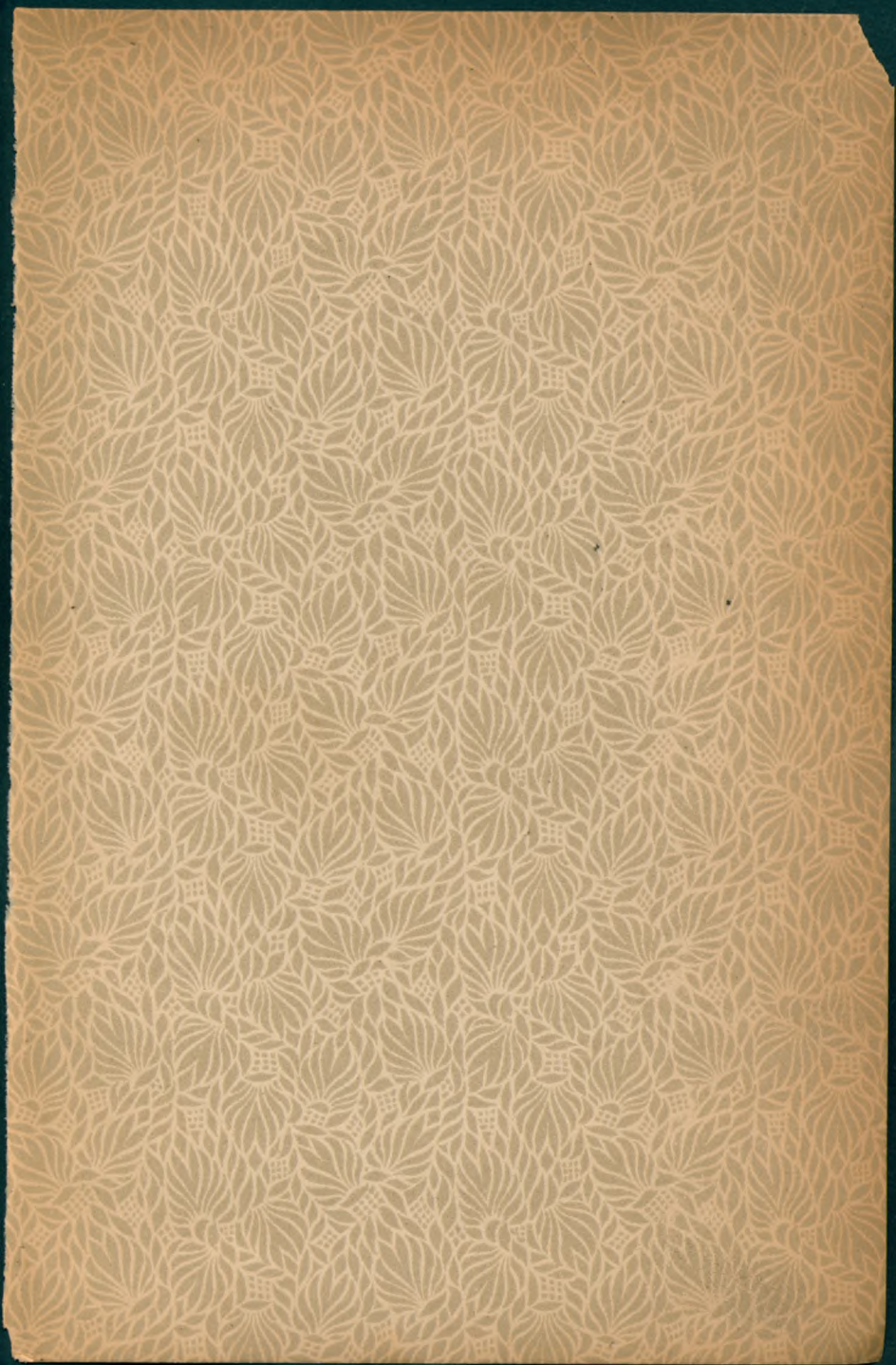
	Füzve kor.	Kötve kor.
Szelek szárnyán.	3.50	5.50
A királyné futárja. Regényes történet. Innocent és Mühlbeck rajzaival	4.—	6.—
Szerelmesek. Regény	4.—	6.—
Kaland	4.—	6.—
Lélekrablás. Regény	3.50	5.50
Böske, Erzsi, Erzsébet. Elbe- szélések	3.50	5.—
Elbeszélések	3.20	5.20
A Honszerző. Regény	4.—	6.—
Andor és András. Regény. Márk L. rajzaival.	3.20	5.20
Pogányok. Regény	5.—	7.—
Idegenek között.	2.80	4.80
Arianna. Elbeszélések	3.—	5.—
Egy leány története. Regény .	3.60	5.60
A Gyurkovics-lányok. Tizenket- tedik ezer	3.—	5.—
A Gyurkovics-fiúk. Tizenegye- dik ezer	4.—	6.—
Gyurka és Sándor. A Gyurko- vics-fiúk folytatása	3.—	5.—
Az első fecske és egyéb elbe- szélések. II. kiadás	3.—	5.—

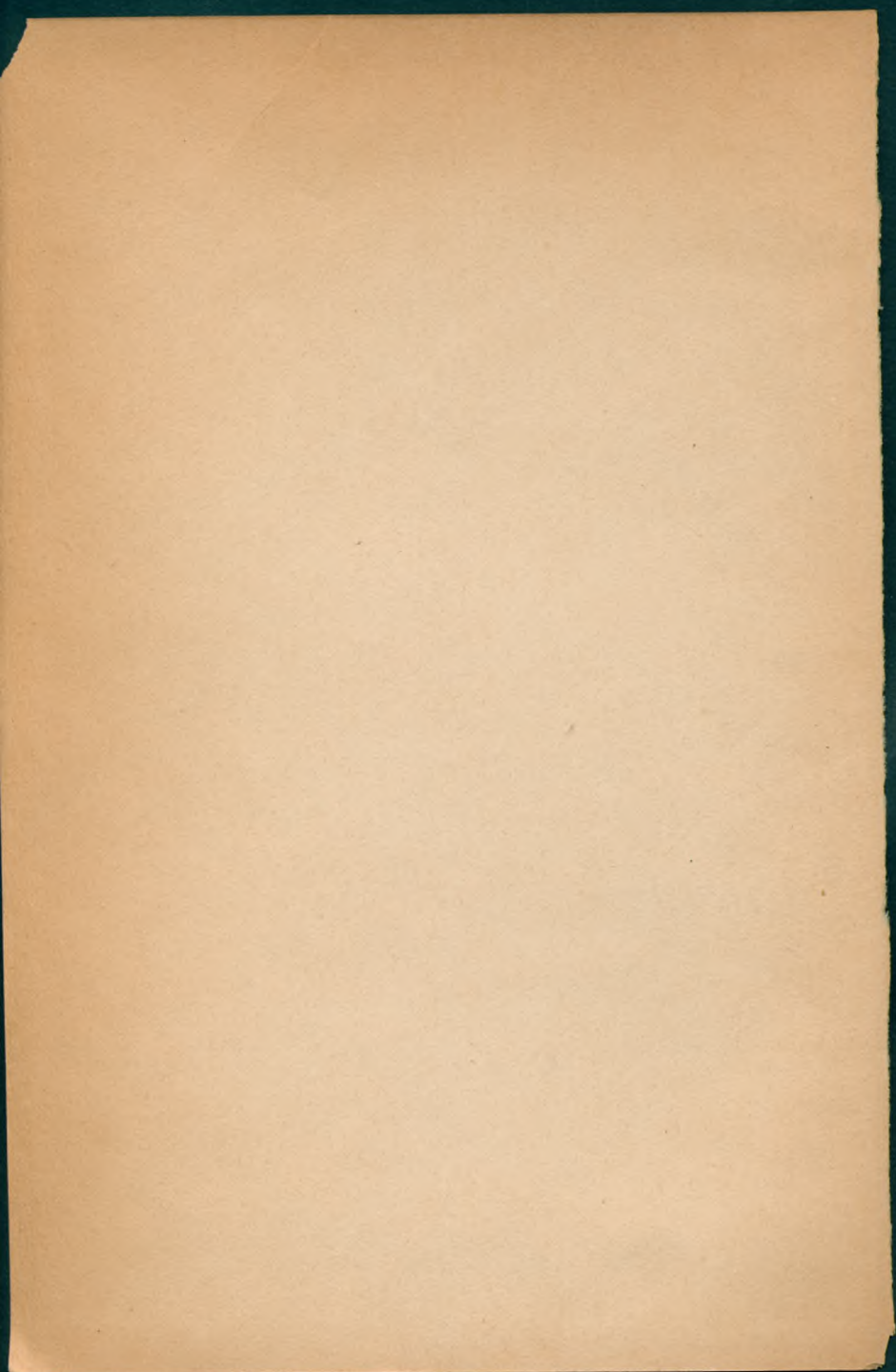
	Füzve kor,	Kötve kor.
Szabolcs házassága. Regény, negyedik ezer	3.20	5.20
Napnyugati mesék. Négy elbe- szélés.	3.20	5.20
Simon Zsuzsa. Regény, 3-ik kiadás.	3.60	5.60
Mutamur. 26 elbeszélés. 3-ik kiadás	4.—	6.—
Fenn és lenn. Regény. 3-ik kiadás	4.—	6.—

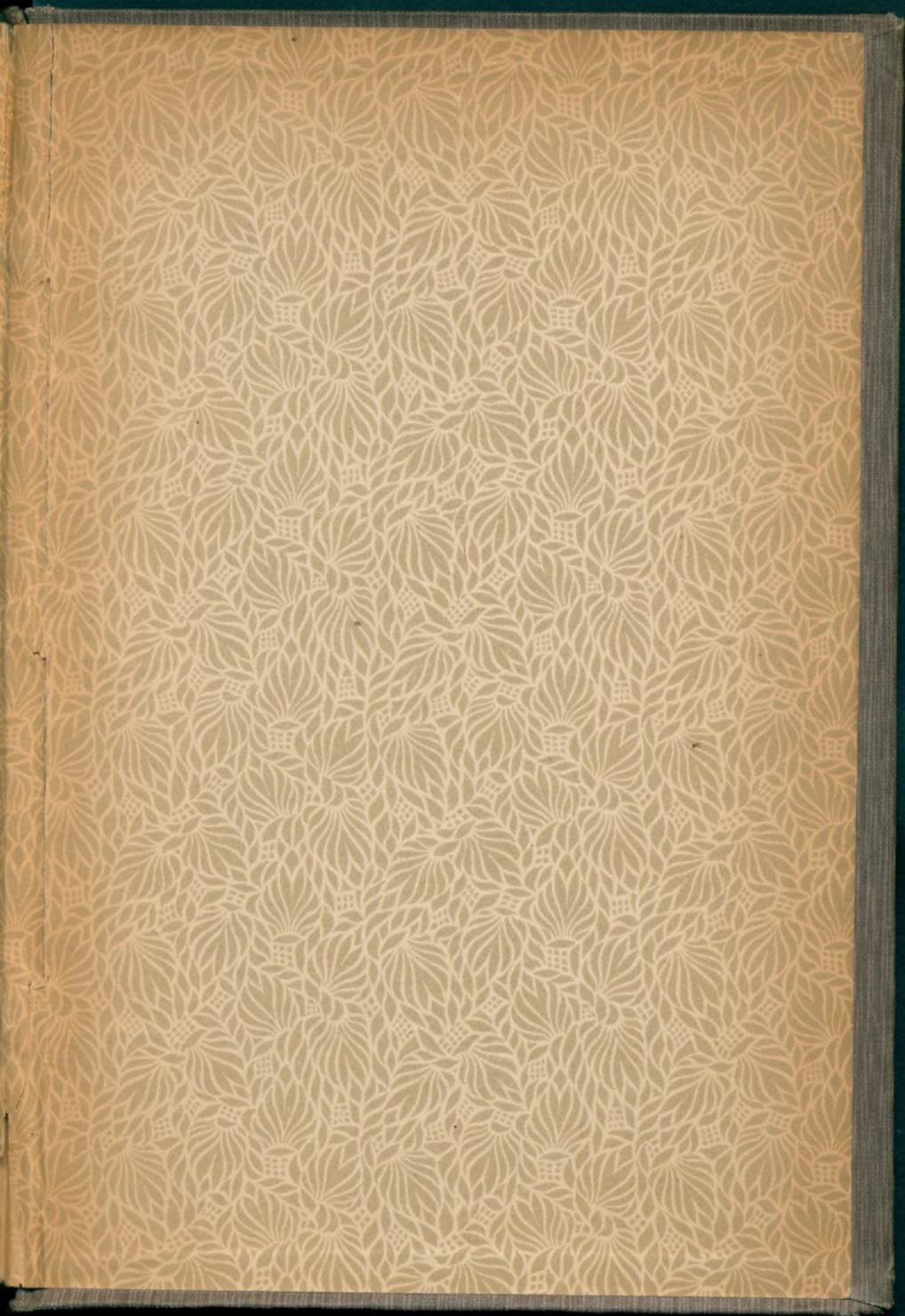

Színművek :

A kivándorló. Színmű	2.50	4.50
Déryné ifjasszony. Színmű 3 fel- vonásban	2.50	4.50
Bizánc. Színmű 3 felvonásban	2.50	4.50
Kéz kezet mos. Vigjáték 3 fel- vonásban	2.50	4.50
Balatoni rege. Színmű 3 fel- vonásban	2.50	4.50
Ocskay brigadéros. Tört. színmű négy felvonásban	2.50	4.50
Az első vihar. Színmű 4 fel- vonásban	2.50	4.50
Honthy háza. Színmű 3 fel- vonásban	2.50	4.50
A három testőr. Vigjáték 3 fel- vonásban	2.50	4.50
A dolovai nábob leánya. Szín- mű 5 felvonásban	2.50	4.50

11585

22

HERCZEG
FERENC

A FEHÉR
PÁVA

50